

**BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI PROJESİ
ARKEOLOJİK KURTARMA KAZILARI PROJE DOKÜMANLARI: 1**

**BAKU-TBILISI-CEYHAN CRUDE OIL PIPELINE PROJECT
ARCHAEOLOGICAL SALVAGE EXCAVATIONS PROJECT DOCUMENTS: 1**

TETİKOM

PASINLER OVASI'NDA BİR DEMİR ÇAĞI YERLEŞMESİ

AN IRON AGE SETTLEMENT IN PASINLER PLAIN

**BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI PROJESİ
ARKEOLOJİK KURTARMA KAZILARI PROJE DÖKUMANLARI: 1**

**BAKU-TBILISI-CEYHAN CRUDE OIL PIPELINE PROJECT
ARCHAEOLOGICAL SALVAGE EXCAVATIONS PROJECT DOCUMENTS: 1**

TETİKOM

**PASİNLER OVASI'NDA BİR DEMİR ÇAĞI YERLEŞMESİ
AN IRON AGE SETTLEMENT IN PASİNLER PLAIN**

S.YÜCEL ŞENYURT-HAMZA EKMEN

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİK ÇEVRE DEĞERLERİ ARAŞTIRMA MERKEZİ**

**GAZI UNIVERSITY
RESEARCH CENTER FOR ARCHAEOLOGY**

**ANKARA
2005**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	III
GİRİŞ	VII
BÖLÜM I	
COĞRAFİ KONUM VE TARİHSEL ÇERÇEVE	
A. Coğrafi Konum ve Özellikleri	9
B. Tarihsel Çerçeve	17
BÖLÜM II	
KAZI ÇALIŞMALARI	23
BÖLÜM III	
MİMARİ BULUNTULAR	29
BÖLÜM IV	
KÜÇÜK BULUNTULAR	33
BÖLÜM V	
DEMİR ÇAĞI MEZARLARI	
A. Taş Çevrili Basit Toprak Mezarlar	40
B. Çömlek Mezarlar	46
C. Oda Mezar	51
BÖLÜM VI	
ÇANAK ÇÖMLEK BULUNTULARI	
A. Mal Grupları	54
B. Kap Formları	70
C. Bezeme Türleri	84
D. Seramik Kataloğu	97
BÖLÜM VII	
GENEL DEĞERLENDİRME	205
KAYNAKLAR	207

SUNUŞ

Hazar Denizi'nin soğuk suları altında yatan zengin doğalgaz ve petrol rezervlerinin uluslararası enerji piyasalarına ulaştırılması düşüncesi 1990'lı yıllarda ortaya çıkmış ve 10 yılı aşkın bir süre içerisinde Türk ve dünya kamuoyunun yakından takip ettiği çok önemli bir gündem maddesi olmuştur. Bu tarihi proje kapsamında Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak toplam 1774 km uzunluğunda bir boru hattı ile (Türkiye kesimi 1076 km) başta Azeri petrolü olmak üzere bölgede üretilecek yılda 50 milyon ton düzeyinde ham petrolün, Ceyhan'da inşa edilen deniz terminaline ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ile Türkiye bir taraftan bölgedeki jeopolitik gücünü sağlamlaştırırken, diğer taraftan da Güney Kafkasya ve Orta Asya'yı Türkiye ve Akdeniz'e bağlaması planlanan, sağlam ve güvenli "Doğu-Batı Enerji Koridoru" nu oluşturacaktır. Projenin resmiyet kazanmasına yönelik çerçeve anlaşması niteliğindeki "Hükümetler arası Anlaşma-IGA", 18 Kasım 1999'da, İstanbul'da yapılan son AGİT Zirvesi'nde bir araya gelen Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye cumhurbaşkanları tarafından, ABD Başkanı'nın da şahitliğinde imzalanmıştır. 19 Ekim 2000 tarihinde BOTAŞ ile "Anahtar Teslim Müteahhitlik Anlaşması" imzalanmasının ardından BTC HPB Hattı için onay alınmıştır.

Boru hattının Türkiye topraklarında 1076 km uzunluğundaki kısmı, Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş ve Adana illerinden geçmektedir. Posof'dan ülkemiz topraklarına giren boru hattı, Erzurum-Kars Platosu üzerinden geçerek Horasan yakınlarında tektonik depresyonlara girer. Erzurum Ovası üzerinden Tercan, Çayırılı, Erzincan ve Refahiye'nin kuzeyindeki dağlık alanlardan ve platolardan geçen hat Kuzey Anadolu Fayı'nı da keserek, Kızılırmak'ın kaynaklarını aldığı Kızıldağ'ın (3025 m) güneyinden İç Anadolu Bölgesi'ne ulaşır. Bu kesimden itibaren kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan boru hattı, Tecer Dağları sırasının kuzeyinden (Sivas Havzası güneydoğusundan) büyük bir yay çizdikten sonra Ulaş Havzası ve Altınyayla üzerinden Uzunyayla platosuna girer. Buradan Zamantı Çayı'nı geçen boru hattı Pınarbaşı'nın doğusundan Orta Toros Dağları'nın kuzeydoğu köşesinde yer alan Tahtalı Dağları'nı aşarak bir müddet Sarız Çayı Vadisi'ni izler. Bu vadiden güneye yönelen hat Dibek Dağları (2230 m) ile Binboğa Dağları (2957 m) arasındaki yüksek eşikten geçerek Göksun Çayı Vadisi'ne ulaşır. Göksun ve Andırın arasındaki dağ ve yüksek platoları geçerek Kadirli'nin güneyinden Çukurova'nın doğusuna (Ceyhan Ovası kesimi) iner ve Ceyhan'ın güneydoğusunda Akdeniz'e ulaşır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi sağlık ve güvenlik tedbirlerini ön planda tutarak ileri teknolojik standartları uygulayan, doğal, sosyal ve tarihsel çevre değerlerine büyük hassasiyet gösteren ve tüm bu yönleriyle ülkemiz açısından bir "ilk" olan örnek bir projedir. Doğal çevrenin korunması kapsamında boru hattının geçtiği alanlardaki flora ve faunayı olumsuz etkilerden korumaya yönelik bir çok önlemin alındığı bu örnek projede tüm inşaat faaliyetleri sonrasında arazinin eski yapısına yeniden dönüştürülmesine büyük özen gösterilmiştir. Doğal ve sosyal çevrenin yanı sıra, kültürel miras kapsamında tarihsel çevre değerlerinin kurtarılması ve korunmasında da en gelişmiş etki azaltıcı teknik ve

yöntemler uygulanmıştır. Bu amaçla hazırlanmış olan Kültürel Miras Yönetim Planı çerçevesinde toprak altında ve toprak üstünde bulunan tüm tarihsel değerler ulusal ve uluslararası kurumlarca kabul edilmiş standart ve sözleşmelere uygun yüzey araştırma teknikleri ile tespit edilmiş, güzergah değişikliği veya arkeolojik kazılar yoluyla kurtarılmıştır. Diğer taraftan, güzergah üzerindeki arkeolojik dokuya ait verilerin yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarıyla tespit edilmesi, kurtarılması ve eserlerin bölge müzelerine kazandırılmasıyla Türkiye kültürel ve arkeolojik envanterinin tamamlanmasına ve böylece Dünya kültür ve doğa mirasının korunmasına, bunların sonuçlarının yayımlanması yoluyla da Anadolu Arkeolojisine büyük katkı sağlanmıştır.

BTC HPBHP Türkiye bölümü ana müteahhidi olan BOTAŞ 12.03.2002 tarihinde tarihsel çevre değerlerini korumaya yönelik olarak T.C. Kültür Bakanlığı ile bir protokol imzalamıştır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında ele alınan protokolde ayrıca ilgili Birleşmiş Milletler anlaşmaları (özellikle Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Anlaşması), Valetta sözleşmesi, UNESCO Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Konulu Sözleşme, ICOMOS Archaeological Heritage Plan, IFA-Arkeolojik Gözlem, Saha Değerlendirmesi, Kazı Çalışması Standart ve Kılavuz Hükümler, Dünya Bankası standartları ve kabul edilmiş diğer uluslararası standartlar göz önünde bulundurulmuştur. Tüm bu kanun, sözleşme ve bunlara bağlı standartlara uygun olarak hazırlanan ÇED Raporu içerisinde yer alan Kültürel Miras Yönetim Planı (KMYP) BTC HPBHP Arkeolojik Kurtarma Kazıları için bir çerçeve oluşturmuştur.

BTC HPBH Güzergahı üzerinde, çeşitli nedenlerden dolayı güzergah değişikliği yapılamayan 10 merkezde 15 Mart 2003 – 20 Kasım 2003 tarihleri arasında arkeolojik kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Projenin 2003 yılı çalışmalarında söz konusu, planlanmış 10 arkeolojik merkeze ek olarak, 2004 yılında ‘rastlantısal bulgu’ kapsamında ortaya çıkan 7 arkeolojik merkezle birlikte toplam 17 ayrı kazı çalışmasında, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi’ne bağlı olarak 25 akademik personelin yürütme, denetim ve danışmanlığında, 125 arkeolog, sanat tarihçi, eskiçağ tarihçisi, antropolog, jeomorfolog, jeofizik uzmanı, topograf, restoratör ve yaklaşık 800 işçi görev almıştır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı üzerinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarının entegre bir şekilde yürütülmesi kuşkusuz geniş bir çevreden gelen işbirliğinin sonucudur. Projenin oluşturulmasında ve yürütülmesinde en önemli işbirliği T.C. Kültür Bakanlığı (daha sonra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı), BOTAŞ BTC HPBH Proje Direktörlüğü ve Gazi Üniversitesi Rektörlüğü arasında gerçekleştirilmiştir.

Gazi Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Rıza AYHAN’ın projenin kazanılması ve yürütülmesi, Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kadri YAMAÇ’ın ise yayın çalışmaları aşamasında büyük katkıları olmuştur. Gazi Üniversitesi eski rektör yardımcıları Prof. Dr. Ahmet AKSOY ve Prof. Dr. Metin AKTAŞ, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Cemil YILDIZ, Tarih Bölümü Başkanı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik

Kurtarma Kazıları Projesi Direktör Yardımcısı Prof. Dr. E. Semih YALÇIN projenin yürütülmesinde önemli katkı ve özverili desteklerde bulunmuşlardır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Orhan DÜZGÜN ve eski Genel Müdür Nadir AVCI, Genel Müdür Yardımcısı İlhan KAYMAZ, olmak üzere tüm Genel Müdürlük çalışanlarının Türkiye'nin bu örnek projesine büyük katkıları yadsınamaz.

BTC HPBH Projesini ülkemize kazandıran ve projenin arkeolojik çevre değerleri ile ilgili gerekli altyapısını sağlayan BOTAŞ Genel Müdürü Rıza ÇİFTÇİ, eski Genel Müdürleri Gökhan BİLDACI, M. Takiyüddin BİLGİÇ ve Salih PAŞAOĞLU, BTC HPBH Proje Direktörleri sırasıyla, Hüseyin ERSOY, H. Doğan ŞİRİKÇİ ve Osman Zühtü GÖKSEL, Direktör Yardımcısı Gökmen ÇÖLOĞLU ve BTC HPBH Projesi Saha Direktörü Burçin YANDIMATA'nın projenin yürütülmesinde büyük katkıları olmuştur. Ayrıca BTC HPBH Proje Direktörlüğü Çevre Departmanı Müdürü Özgür ARARAT ve eski Müdür Ebru DEMİREKLER, GIS uzmanı Çiğdem GÜVERCİN ORHAN, Kültürel Miras Yönetim Birimi Arkeologları Gökhan MUSTAFAOĞLU, H. UĞUR DAĞ, Kılıçhan SEVMEN, Murat YAZGI ve Özgür GÖKDEMİR'in yönetimindeki tüm çalışanlar özellikle projenin yürütülmesi aşamasında büyük özveride bulunmuşlardır.

BTC HPBH Projesinin asıl sahibi BTC Co. gerek Anadolu gerekse Dünya Kültür Mirasına büyük katkılarda bulunmuştur. Türkiye'de petrol boru hattı çalışmalarında arkeolojik değerleri koruma misyonunu üstlenerek ülkemizde bir ilkin gerçekleşmesine vesile olan ve bu konudaki finansal desteği sağlayan BTC Co.'nun katkısı şüphesiz ki en büyük katkıdır. Projenin BTC Co. Türkiye kısmı Çevre Departmanı Müdürü Paul SUTHERLAND'ın çalışmalarımızın realize edilmesinde katkısı çok büyüktür. BTC Co.nun arkeoloji danışmanı, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Dr. Hugh ELTON daima teşvik edici ve destekleyici bir yaklaşım içerisinde olmuştur.

Bu vesile ile Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi tarafından yürütülen BTC HPBH Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi'nin saha ve yayın çalışmalarında emeği ve katkısı bulunan tüm kurum ve bireylere candan teşekkürlerimizi sunarız.

Yrd. Doç. Dr. S. Yücel ŞENYURT
Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı
Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Direktörü

GİRİŞ

Bu çalışma, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi çerçevesinde, Erzurum İli, Pasinler İlçesine bağlı Büyüktuy Köyü'nün yaklaşık 2.5 km güneybatısında yer alan Tetikom'da Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi (GÜ-ARÇED) tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazısı çalışmalarının bilimsel sonuçlarını içermektedir.

Tetikom ilk olarak 2002 yılında, BTC HPBHP Temel ve Detay Mühendislik Aşaması çalışmaları kapsamında, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Miras Yönetim ve Yürütme Ünitesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Tetikom kurtarma kazısı, BTC HPBH Arkeolojik Kurtarma Kazıları Projesi çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, BTC HPBHP Direktörlüğü'nün finansman desteği ve Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi (GÜ-ARÇED) tarafından oluşturulan kazı ekibi ile 10 Temmuz 2003 – 15 Ekim 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Başkanlığını Erzurum Müzesi Müdürü Mustafa Erkmen'in yaptığı Tetikom kurtarma kazısı Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. S. Yücel ŞENYURT'un bilimsel sorumluluğu altında gerçekleştirilmiştir. Kazıda Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Erzurum Müzesi'nden arkeolog Birol GÜNGÖR görev almıştır. Kazı çalışmalarında, Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Araş.Gör. Hakan Yılmaz ve Araş. Gör. Ayşen Açıkkol, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nden Araş. Gör. Murat Albecer, Gazi Üniversitesi Tapu-Kadaströ Meslek Yüksek Okulu'ndan Öğr. Gör. Gülşah Beyazoğlu, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi'nden arkeolog Atakan Akçay, Belgin Savaş, Resul İbiş, Hamza Ekmen, Orkun H. Kaycı, Gülsüm Şanalır, Bedriye Koçak, Bilge Gülsoy, Gülşah Altunkaynak, Hayati Uğur, Yunus Muluk, Burcu Yazar, Cem Cıvaoğlu, Ali Yalın Turan, Tülin Kaya, Yonca Acem, Belgin Aksoy, U.Ezgi Oktay, H.Osman Alkan, Harun Bayhan Topçu, Fatih Yıldırım, Uğur Abaza, Erdem Güngör, restoratör Emrah Karakurum ve Erkan Baloglu görev almıştır. Jeofizik çalışmaları Araş. Gör. M. Özgü Arısoy tarafından gerçekleştirilmiştir.¹

Kazıda bulunan tüm çanak çömlek parçaları ve sağlam kaplar, Hamza Ekmen, Resul İbiş ve Atakan Akçay tarafından teknik özellikleri ve formları açısından değerlendirilmiştir. Mimari ve küçük buluntu çizimlerinde, Hamza Ekmen, Resul İbiş ve Emsal Koçerdin, fotoğraflama ve bilgisayar düzenlemelerinde Emrah Karakurum, arşivleme ve kataloglama çalışmalarında Hamza Ekmen, Resul İbiş ve Esra Abdioğlu görev almıştır.

¹ Tetikom kazısında özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.

Pasinler Ovası'nın batı ucunda yer alan Tetikom, yaklaşık 150 x 110 m boyutlarında, 3-4 m yüksekliğe sahip küçük boyutlu bir höyük yerleşmesidir. BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi teknik şartnamesi gereği kurtarma kazıları boru hattının döşeneceği 28 m genişliğindeki koridor içerisinde gerçekleştirilebilmiştir. Kurtarma kazısının gerçekleştirildiği koridor, İran Doğal Gaz Boru Hattı'na paralel olup bu hattın 8 m kuzeyinde yer almaktadır.

Tetikom'un güney eteği üzerinden geçen ve yaklaşık 390 m uzunluğundaki arkeolojik hassasiyete sahip söz konusu 28 m koridoru içerisinde kurtarma kazısı planlaması yapılmış ve kazılacak alan, yaklaşık doğu-batı doğrultusunda, önce ikisi (A ve B) 10 m, üçüncüsü (C) 7 m genişliğindeki üç koridora bölünmüştür. Daha sonra, höyüğün kenarı boyunca 1 m genişliğinde dördüncü (Z) bir koridor kazı alanına dahil edilmiştir. Söz konusu koridorlar yaklaşık kuzey-güney yönünde 10 m aralıklarla bölünmüş ve böylece kazı alanın gridlenmesi **(Resim 6)** boru hattı güzergahının gerektirdiği teknik ölçüler içerisinde tamamlanmıştır.

Tetikom'un güney eteklerinden geçen 28 m koridoru içerisinde oluşturulan karelej üzerinde toplam 31 açmada kazı ve sondaj çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Tetikom'da sınırlı bir alanda gerçekleştirilen kurtarma kazıları, ortaya çıkan neticeleri açısından Doğu Anadolu ve çevre kültür bölgeleri tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Çalışmalar sonucunda, A-12, A-13, Z-12 ve Z-13 açmalarında yer alan mimari taş temel kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Ayrıca, höyüğün güney eteklerinde A-16, A-17, A-18, Z-16 ve Z-17 açmalarında mezarlık alanı tespit edilmiştir. Ele geçirilen seramikler ve diğer buluntuların her türlü teknik ve karşılaştırmalı incelenmesi sonucu Orta ve yoğun olarak Geç Demir Çağı özelliklerini yansıtan buluntular olduğu görülmüştür.

BÖLÜM I

COĞRAFİ KONUM VE TARİHSEL ÇERÇEVE

A. COĞRAFİ KONUM VE ÖZELLİKLERİ

Jeomorfolojik Özellikler

Büyük Asya kıtasının en batı ucunda, Avrupa denizlerine sokulmuş Anadolu yarımadasının kuzey ve güneyinde, kabaca doğu-batı yönünde uzanan sıra dağların birbirine yaklaştığı ve yükseldiği kısımdan itibaren başlayan coğrafya Doğu Anadolu bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Bölge, İç Anadolu bölgesine doğru daralan, doğuya doğru genişleyen bir dörtgen görünümündedir.² Anadolu'nun en dağlık ve sarp bölgesi olan Doğu Anadolu'da sıra dağların meydana gelmesinde ve bugünkü sıkışık durumu almalarında, biri Arabistan-Suriye çıkıntısı, diğeri ise Rus Platformu denilen iki masifin adeta mengene vazifesi gördüğü belirtilmektedir.³ Doğu Anadolu'nun kuzeyi, Doğu Karadeniz, batısı Orta Anadolu, güneyi Güneydoğu Toroslar ve Kilikya, doğusu ise kuzeybatı Zagroslar ile sınırlı Kuzeybatı İran'ın oluşturduğu daha yakın çevre kültür bölgeleri ile çevrilidir.⁴

Resim 1: Yakındoğu coğrafyası içerisinde Doğu Anadolu ve çevresinin konumu.

² Tarkan 1974: 7.

³ Sür 1964: 21.

⁴ Erzen 1992: 2.

Bölgenin fiziki sınırlarını ise doğuda İran platoları, batıda Erzincan ile Sivas arasında yer alan Çimen Dağları, Kızıldağ, Beydağı, Yılanlıdağ, Gürün Dağı, Hezanlı Dağı ve Derbent Dağı'nın yüksek doruklarından çekilen hat, kuzeyde Kızıldağ'dan başlayarak, Çoruh-Kelkit sıra dağları, Çimen Dağları, Pulur Dağları, Gümüşhane Dağları'nın güney yamaçları, Vavuk Dağları, Çoruh Dağları, Yalnızçam Dağları ile Cin Dağı'nın teşkil ettiği Kuzey Anadolu dağ kavsinin doğu parçasını doruğundan geçen hat, güneyde Malatya'nın güneyindeki Şakşak Dağları ile başlayan ve doğuya doğru Hazar Baba Dağı, Akdağlar, Haçraş Dağları, Sasun ve Herekol Dağı ile doğuya uzanarak Cudi Dağı ile Irak devlet sınırını belirleyen hat oluşturmaktadır.⁵

Tetikom, Erzurum'un yaklaşık 20 km doğusunda, Erzurum-Kars karayolunun hemen kuzeyinde, bu engebeli bölgenin en önemli depresyonları olan Erzurum ve Pasinler ovalarını birbirinden ayıran 1950 rakımlı Deveboynu geçidine oldukça yakın bir noktada bulunmaktadır.

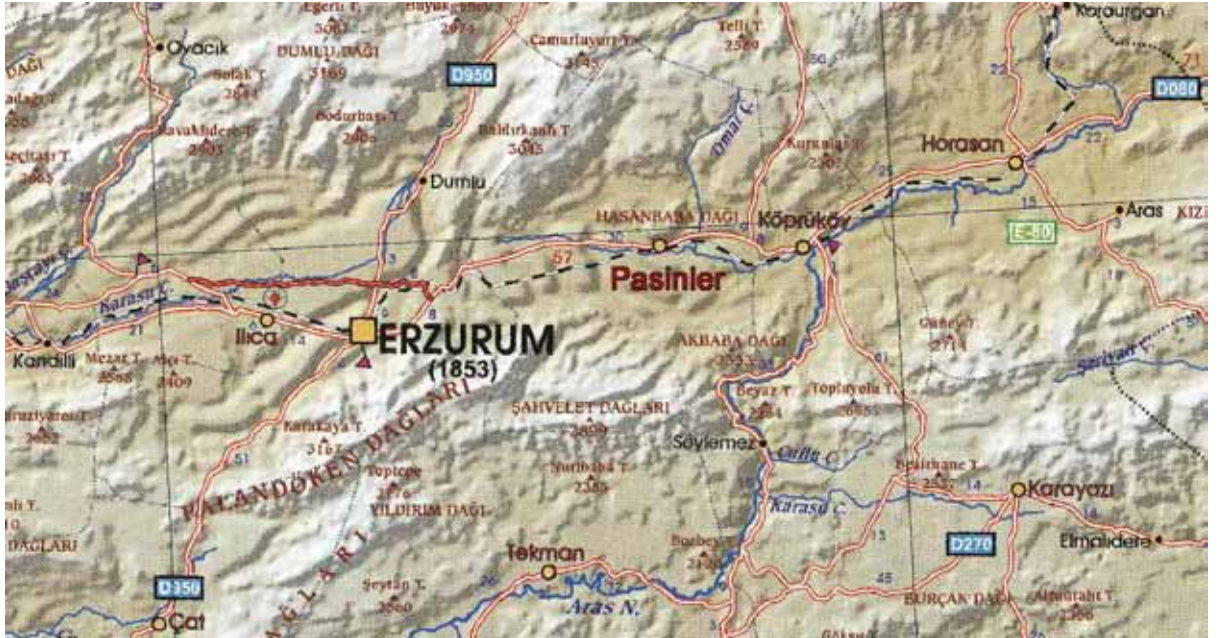

Resim 2: Tetikom ve Pasinler Ovası'nın batıdan görünümü.

Pasinler Ovası'nın kuzeyini çevreleyen dağlar, gerek morfolojisi ve gerekse jeolojisi bakımından güneyden farklı bir özelliğe sahiptir. Ovanın kuzeyini

⁵ Tarkan 1974: 7.

birbirinden oldukça derin vadilerle ayrılan üç volkanik plato dağ çevreler. Bunlar arasında ovanın kuzeybatısında yer alan Kargapazarı Dağı en yükseği olup, plato dağ görünüşünün en güzel örneğini teşkil etmektedir. Bir çok derecik kaynaklarını bu dağdan alarak ovaya doğru akar ve Kargapazarı Deresi'ne karışırlar. Kargapazarı Dağı'nın doğusunda kalan ve ovanın kuzey bölümünde yer alan diğer bir volkanik dağ, 2700 m yüksekliğindeki Ziyaret Tepesi dir. Ziyaret Tepesi'nin güneyinde, ovanın ortasına doğru tek başına sıvrılan Hasanbaba volkanik tepesi Ziyaret Tepesi'ne bir boyunla bağlanır. Hasanbaba Dağı'nın batısında Topçu Dağı denilen diğer bir volkanik tepecik ise ovada tek başına yer almaktadır. Ovayı kuzeyden sınırlayan diğer bir plato dağ Yeniköy Düzü dür. Çilligül Dağı ise ovayı kuzeydoğudan çevrelemektedir.⁶

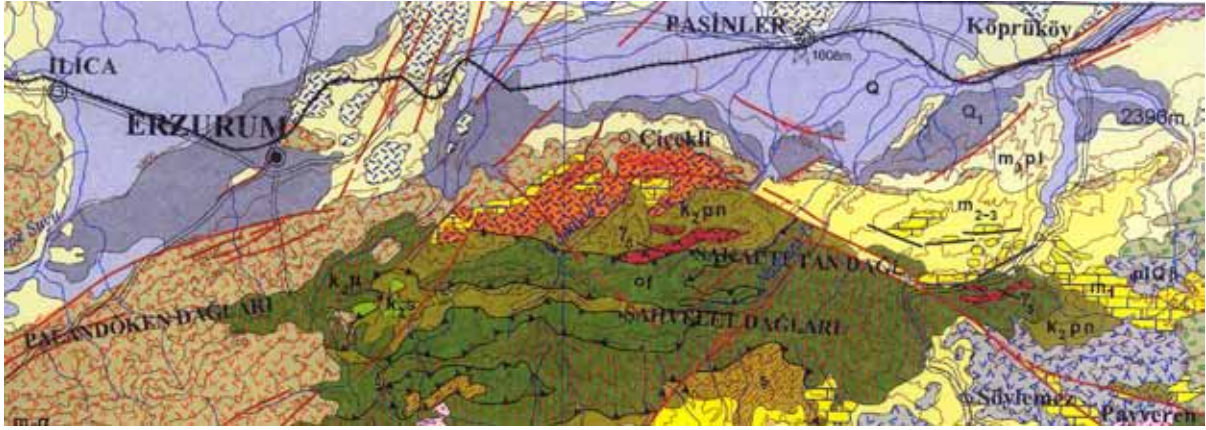

Resim 3: Pasinler ve çevresi.

Pasinler Ovası içinde, akarsu ağını teşkil eden dereler ovayı ortadan, batı-doğu istikametinde aşan Pusu Deresi'nde birleşmektedir. Yıldırım, Şahveled ve Alibaba dağlarından gelen dereler Pusudere Köyü'nde birleşmekte ve buradan sonra Pusu Deresi adıyla akmaktadır. Hasankale'den sonra Hasankale Çayı adını alır bu akarsu Çobandede Köprüsü yakınında Bingöl Çayı ile birleştikten sonra Aras Nehri adını almaktadır. Pasinler Ovası Kuzeydoğu Anadolu'yu batıdan doğuya doğru kateden tektonik hat üzerindeki önemli ovalardan birisidir.⁷

⁶ Sür 1964: 21.

⁷ Sür 1964: 36.

Resim 4: Pasinler Ovası ve yakın çevresi jeomorfoloji haritası.

Pasinler Ovası, bir çok dönemde tektonik hareketlerin sebebiyet verdiği depremlere sahne olmuştur. Günümüzde ova birinci derecede önemli deprem sahalarından biridir. Erzincan-Tercan-Aşkale-Erzurum-Pasinler ve Kağızman çöküntüleri arasında depremden en fazla zarar göreni Erzincan ve Pasinler ovalarıdır. Batı-doğu doğrultulu faylar, Pasinler Ovası'nı kuzey ve güney kenarlarından sınırlamaktadır. Ovanın kuzeyinde yer alan bu fay hattı, batıda Kurnuç ve Hınıs köyleri arasından başlayarak, Sürbahan'ın güneyinden geçer ve Badicvan Köyü'nün kuzeyine kadar uzanır. BTC HPBH Temel ve Detay mühendislik çalışmaları sırasında söz konusu fay hattının Tetikom'un hemen kuzeybatısından geçtiği tespit edilmiştir.

İklim

Doğu Anadolu'nun en soğuk bölümü üzerinde bulunan Erzurum Ovası'nda kış mevsimi yılın yarısından daha uzun bir süreyi kapsamaktadır. Ekim ayında alçalmaya başlayan sıcaklık, özellikle Ocak ayında ortalama olarak $-8,6^{\circ}\text{C}$ ye düşer. Kar yağışlı olan bu devre şiddetli soğuktur ve kar yağışı genellikle Nisan ortalarına kadar devam eder. Buna karşılık, çok kısa olan yaz devresi ise bir hayli sıcak geçmektedir. Bu durum, yıllık sıcaklık farkının büyüklüğünü göstermektedir.⁸ Diğer taraftan Erzurum'un bazı depresyonlarında şiddetli karasal karakterin yerini daha ılık bir iklime terk ettiği de bilinmektedir. Buralarda kış daha kısa ve soğuk, yaz ise uzun ve sıcak olup, daha çok mikroklima iklim özellikleri kendini

⁸ Sözer 1970: 11.

göstermektedir.⁹ Orografik şartlara, kontinentalite derecesine ve coğrafi konuma bakarak, Erzurum Ovası'nı "şiddetli karasal" bir iklim sınıfına dahil etmek mümkündür.¹⁰

Bitki Örtüsü

Genellikle bir bölgenin doğal bitki örtüsü ana çizgileriyle iklim ve yüzey şekilleri şartlarına bağlıdır.¹¹ Doğu Anadolu'nun ve Erzurum İli'nin büyük kısmı, doğal step sahalarını içene almaktadır. Bölgede ormanın doğal alt sınırı 1900-2000 m olmakla beraber, bazı tarihi deliller ve orman kalıntıları (Palandöken silsilesinin doğu kısımları), bitki örtüsünün insan eliyle çok eski devirlerden beri tahrip edildiğini göstermektedir.¹² Orman tahribinden önce, ancak çukur alanlarda kendini gösteren step bitki örtüsü, orman tahribatından sonra alanını orman aleyhine genişletmiş ve bugün adeta bölgenin her yeri step görünümünü almıştır.¹³ Bu yüzden doğanın telafi edemediği, Orta-Anadolu'dan Urmiye Gölü'ne kadar az yağışlı alanlar ağaçsız çıplak bölge haline gelmiştir.¹⁴

Erzurum'un kuzeydoğu kesiminde yer alan ormanlar, oldukça sınırlı bir sahaya yayılmaktadır. Sarıçam (*Pinus silvestris*) ve meşe (*Quercus*) toplulukları, Oltu, Şenkaya ve Olur'da nisbi bir yoğunluk kazanmakla birlikte, batıda yalnız Aşkale ile Tercan arasında baltalık meşe formasyonlarına rastlanabilmektedir. Bölgedeki yüksek plato steplerinde, depresyonları işgal eden asıl step sahalarından çok daha farklı bir manzara mevcuttur. Kışları şiddetli ve uzun geçen, daha elverişli nemlilik şartlarına ve serin bir yaz mevsimine sahip olan bu sahalarda ot formasyonları daha sık ve uzun boylu, her zaman yeşilliğini muhafaza eden bir örtü teşkil eder. Bu sahaların, yaylacılık ve yayla otlatmacılığı bakımından arz ettiği önem büyüktür. Yüksek plato steplerinin üzerinde ise, daha yüksek yerlerin ot formasyonları olan dağ çayırları (Alp otlakları veya Alp çayırları) yer almaktadır.¹⁵

Tarım ve Hayvancılık

Doğu Anadolu bölgesinde ekonomik faaliyetler tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. Bölgenin ortalama yüksekliğinin 2000 m civarında olduğu göz önünde tutulursa, tarımın bölge nüfusuna sağladığı imkânların son derece az olduğu rahatlıkla görülebilir. Tarım

⁹ Tarkan 1974: 12.

¹⁰ Sözer 1970: 11.

¹¹ Tarkan 1974: 13.

¹² Sözer 1970: 32.

¹³ Tarkan 1974: 14.

¹⁴ Koşay 1974: 40.

¹⁵ Sözer 1970: 32.

faaliyetleri genellikle alçak ve çukur kesimlerde yapılmaktadır. Bölgede tarım faaliyetlerini sadece iklim ve yükseltinin sınırlandırıdığını düşünmemek gerekir. Belki bu etmenler kadar, hatta daha da fazla, toprak kalitesini hesaba katmak gerekir. Asırlar boyu şiddetli orman tahribine maruz kalmış bölgede, bunun sonucu olarak geniş alanlarda çok etkin bir toprak erozyonu söz konusudur. Buna depresyonların yağış bakımından fakirliği de eklenince, bu alanlarda tarımın doğal şartlarda gösterdiği uygunsuzluk kolaylıkla ortaya çıkmaktadır. Bu doğal uyumsuzluk, bölgede sadece belirli tarım ürünlerinin üretilmesine yol açmaktadır. Söz konusu doğal koşullar sonucunda Doğu Anadolu bölgesinde tahıl ekimi başlıca ürünü teşkil eder. Ekili topraklarının hemen hemen % 92 sinin ayrıldığı tahılın bölgede ilkçağlardan beri başlıca ürün olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde hayvancılık, tarım ile birbirini tamamlayan bir ekonomik etkinliktir. Mera ve çayırılık alanlarının ekime elverişli arazinin en az dört katını oluşturması nüfusu hayvancılığa zorlayan en önemli faktörlerden biri olmalıdır.¹⁶

Yerleşim Özellikleri

Bölgede nüfusun coğrafi dağılışı, tabii çevre şartlarına bağlı kalarak yer yer büyük değişiklikler göstermektedir. Depresyonlar, genellikle kalabalık sahaları temsil eder. Doğu Anadolu bölgesinde nüfus genelde kırsal yerleşme halinde ve depresyonların yüksek kenarlarında yaşamaktadır.¹⁷ Buna karşılık, yüksek plato düzlükleri ve dağlık alanların daha tenha olduğu görülmektedir.¹⁸ Erzurum'da hakim yerleşme biçimini, toplu yerleşmeler oluşturmaktadır. Toplu yerleşmeyi temsil eden köylerin hemen hepsi, "küme köy" özelliğini taşır. Bu köyler, bir merkez etrafında, daire veya daireye yakın bir şekilde meskenlerin bir araya toplanması ve adeta yığılması ile oluşmaktadır. Toplu ve sıkışık mesken gruplarını, dar ve dolambaçlı sokaklar birbirinden ayırır. Özellikle iklim şartları, şiddetli ve çok uzun geçen bir kış devresi, meskenlerin bir araya toplanarak yığılmasına ve toprağa gömülü olarak yapılmasına neden olmuştur.

Erzurum İli'nde toplu yerleşmenin "küme köy" dışındaki en önemli tipini "kom"lar meydana getirmektedir. Buralara daha çok Aşkale-Erzurum depresyonu ile Pasinler depresyonu çevresindeki dağlık ve tepelik alanlarda tesadüf edilmektedir. Hemen hemen bütün komlarda ekonomik faaliyetlerin ağırlık merkezini hayvan yetiştiriciliği teşkil eder. Erzurum'da dağınık yerleşme eğilimi, daha çok ilin kuzey hududunda, Karadeniz'e komşu olan sahalarda görülmektedir. İl sınırları içinde yer alan "mezra" ve "yayla" yerleşimleri de tıpkı komlar gibi, münferit yerleşme ile köy yerleşmesi arasındaki intikal

¹⁶ Tarkan 1974: 17-18.

¹⁷ Tarkan 1974: 15.

¹⁸ Sözer 1970: 32.

tiplerinden oluşmaktadır. Ancak belirli süreler içinde iskân edildikleri için, komlardan farklı olarak bunlarda daha eğreti yapılaşma görülmektedir.¹⁹

Kom ve mezralar da bölgenin hayvancılık ve tarım alanlarında kurulmuş mevsimsel küçük yerleşme sahalaradır. Bölgede ana inşaat malzemesi taştır. Bazı bölgelerde tamamen kerpiç kullanıldığı görülmektedir.²⁰ Kır evleri genellikle tek katlı, düz toprak damlı ve taş yapılardan ibarettir. Kerpiç evlere ancak depresyonların merkezi kısımlarında rastlanmaktadır. Kerpice göre taşın daha fazla kullanımını fiziki çevre şartlarıyla izah etmek mümkündür. Depresyonların kenarında, dağ ve tepelerin eteğinde, vadi boylarında kurulmuş köylerin büyük kısmı, civardaki taş malzemeden bol miktarda faydalanma imkânına sahiptir. İnşaatla kullanılan taş malzeme genellikle, bölgede çok yaygın olan bazalt, andezit, tuf ve aglomera gibi volkanik kayalardan elde edilmektedir.²¹

Bağlantı Güzergahları

Doğu Anadolu'da ulaşım, bölgenin asırlardan beri en önemli problemlerinden birini teşkil eder. Oldukça yüksek ve sarp dağlar, kuvvetli eğim, uzun ve sert kışlar bu problemin çözülmesini güçleştiren faktörlerdir. Bölgenin ulaşım güzergahını sarp ve geçit vermeyen dağlar arasındaki doğal geçitler belirlemektedir. Bölgede, doğu-batı yönünde uzanan iki ana sistemle, bunları yer yer kesen dik ulaşım sistemleri mevcuttur. Boyuna uzanan doğal sistemin birincisi Sivas – Erzincan - Erzurum, Kars veya Erzurum - Doğu Beyazıt yoludur. İkinci doğal yol ise Malatya-Elazığ-Muş-Van depresyonlarını birbirine birleştirir. Bunlardan birincisi daha işlek olup, hem kara yolu ve hem de demiryolu ile ulaşım imkanı vermektedir. Bu iki ana sistemi birbirine bağlayan dikey yollar ise, Malatya – Sivas - Samsun ile Erzurum - Trabzon yollarıdır. Ayrıca bugün önemini az çok kaybetmiş eski transit yolu olan Trabzon -Erzurum - İran yolu da bunlardan biridir.

Bölgede doğu-batı yönünde uzanan yol aynı zamanda bölgenin tarıma elverişli depresyonlarını birbirine bağlamaktadır. Bu nedenle depresyonlarda kurulmuş olan yerleşme merkezleri aynı zamanda bölgenin en zengin ve gelişmiş noktalarıdır.²²

Hasankale-Horasan-Kağızman-Iğdır-Nahçıvan ve Kuzeybatı İran yolunun güzergahını, güneydoğu yönüne doğru akan ünlü Aras Nehri belirlemektedir. Aras'ın belirlediği bu yol aynı zamanda Urartu'nun erken dönemlerinde Diauehu

¹⁹ Sözer 1970: 34.

²⁰ Tarkan 1974: 15.

²¹ Sözer 1970: 35.

²² Tarkan 1974: 18

ülkesine yaptığı seferler için de kullanılan güzergahtır. Bu güzergah üzerinde yer alan Yazılıtaş ve Süngütaş kitabeleri Diaeuheu'ya yapılan bu seferlerin Aras yolu ile gerçekleştirildiğini göstermektedir.²³ Erzurum Ovası'nı, Pasinler-Aras vadisinden ayıran ve Deveboynu olarak bilinen dağlık kesimdeki fiziki özellik eski çağlarda kültürel ve siyasi bir engel olarak da işlev görmüştür. Antik dönemde bu sırt, Abos Dağı olarak bilinmektedir. Burası, Yukarı Fırat ve Aras nehirlerinin, bölgenin engebeli arazisinde bir yol açarak uzun yolculuklarına başladıkları yer olarak kabul edilmekteydi. Pasinler-Aras Vadisi'ni aşan antik taş döşeli yol, Wenefon'un 10.000 kişilik ordusuyla Karadeniz'e doğru ilerlediği, Strabon ve Herodotos tarafından belgelenen "Kral Yolu" olarak kabul edilmektedir.

Resim 5: Tetikom ve Deveboynu Geçidi kuzeyden.

Erzurum ve Pasinler ovalarını birbirinden ayıran Deveboynu Geçidi asırlar boyu bu doğal özelliğinin yanı sıra hem Kafkaslar ile Anadolu arasındaki yolların birleştiği noktada yer alması ve hem de bir çok dönemde devletler arası idari ve kültür sınırı olması sebebiyle önemini çağlar boyunca korumuştur. Deveboynu geçidine oldukça yakın bir noktada bulunan Tetikom'da yapılan arkeolojik kazı çalışmaları böyle bir kavşak noktasında bulunması nedeniyle bölge tarihine ışık tutan önemli verileri ön plana çıkarmaktadır.

²³ Belli ve Ceylan 2002: 122

B. TARİHSEL ÇERÇEVE

Ayrıntılı bilimsel çalışmaların sınırlı kalması nedeniyle, Kuzeydoğu Anadolu bölgesindeki Urartu etkinlikleri konusundaki bilgilerin büyük ölçüde yazıtlar ve yüzey araştırmalarından elde edilmiş verilere dayandığı öne sürülmektedir.²⁴ M.Ö. 9. yüzyılın ortalarından itibaren siyasal ve kültürel açıdan gelişen Urartu Krallığı'nın askeri, politik ve ticari alanda baş gösteren sorunlarını çözümleme ve ülkenin sınırlarını büyüterek daha geniş bir alana yayılma isteği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen seferlerin bir kısmının başkent Tuşpa'nın kuzeybatısına lokalize edilen Diauehi ülkesi üzerine gerçekleştirildiği bilinmektedir. Urartular için kuzeybatı ve kuzeydoğuya açılan yollar, krallığın özellikle ekonomik gereksinimlerinin karşılanabilmesi açısından oldukça önemliydi.²⁵ Urartular için son derece önemli olan bu coğrafyanın güvenliği bölgeye giden yollar üzerinde güçlü kaleler kurmak suretiyle gerçekleştirilebilmiştir.

Erzurum ve çevresinde, daha önceden gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmaları Urartu dönemi açısından beklenen neticeleri vermemiştir.²⁶ Buna bağlı olarak, Urartu için oldukça önemli olan bu bölgenin tam anlamıyla Urartu hakimiyeti altında olmadığı akla gelmektedir. Diauehi Krallığı'nın bulunduğu Erzurum bölgesinin, II. Sarduri döneminin sonuna kadar vergi ve haraç vermek koşulu ile yerel beylerin yönetimine bırakılmış olduğu öne sürülmektedir.²⁷ Tetikom'un yakın çevresinde yapılan, Sos²⁸ ve Bulamaç²⁹ höyükteki sistemli kazılarda Urartu varlığına işaret edebilecek sınırlı malzemenin ele geçmesi olması da bu fikri doğrular gibidir.

Erken Demir Çağı'nın başlangıcından M.Ö. 9. yüzyılın başlarına kadar olan sürede Doğu Anadolu bölgesi kavimler göçü hareketliliklerine sahne olmuştur. Geç Tunç Çağı'nda Hititlerin tarih sahnesinden çekilmesi ile birlikte bölgenin en güçlü devleti haline gelen Asur Krallığı'nın, Doğu Anadolu bölgesinde yaşanan bu gelişmeleri yakından takip ettiği görülmektedir. Asur'un bu ilgisinin temel nedeni büyük ölçüde bölgenin doğal zenginlikleri ve maden yataklarıdır. Bu durum Asur Krallığı'nı M.Ö. 13. yüzyılın başlarında harekete geçirmiş ve Doğu Anadolu'da olduğu kabul edilen

²⁴ Köroğlu 2000: 717.

²⁵ San 2000: 19-20.

²⁶ Köroğlu 2000: 739.

²⁷ Köroğlu 2000: 738.

²⁸ Sagona 2003: 104.

²⁹ Güneri 2005: 101.

Uruatri ülkesine askeri seferler düzenlenmiştir.³⁰ Asur kaynakları bu seferlerle ilgili oldukça detaylı bilgiler vermektedir. Güneydeki problemleri ile uğraştığı süre içerisinde Asur'un kuzeyde yaşanan bu gelişmelere uzak kalması sonucunda Doğu Anadolu'daki beylikler siyasi birliklerini kurmaya başlamışlardır. Asur Krallığı M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren sürekli mücadele halinde olduğu Urartu Krallığı'nın kuruluşuna her şeye rağmen engel olamamıştır. İki ülke arasında geçen mücadeleler sırasında Urartu Krallığı bir çok yönden Asur'dan etkilenmiştir. Bu durum Urartu yazılı belgelerinde de kendisini göstermektedir. Urartu kralları Asur ile olan mücadelelerini kitabelerde yansıtmışlardır. Bu kitabelerin özellikle Asur sınırında bir tarafı Urartuca bir tarafı Asurca olmak üzere çift dilli yazıldığı görülür. Gerek Asur, gerekse Urartu yazılı belgeleri dönemin yaşanan olaylarını ve bölge tarihi coğrafyasını anlatan en sağlam verileri oluşturmaktadır.

M.Ö. 7. yüzyıl başlarında Anadolu'ya Kimmer ve İskit akınlarının başladığı görülmektedir. Aynı dönemde İran yaylarının kuzeybatısında, Hazar Denizi'nin güneyinde ise Medler tarih sahnesine çıkmıştır. İç bunalımlar ve fethedilen ülkelerdeki başkaldırıları sonucu eski gücünü yitiren Asur devleti gittikçe büyüyen Med tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, Med-İskit-Babil ittifakı karşısında tutunamayarak M.Ö. 610 yılında bu güçler tarafından tarih sahnesinden silinmiştir.

Asur'un yıkılmasından sonra siyasi güçlerini artıran Medler İskit kavimlerinin Urartu bölgesine yönelmesine ve ağır darbeler almasına sebep olmuştur. Urartu Krallığı'nın hangi tarihte yıkıldığı ise yine farklı öneriler ışığında tartışılan bir sorundur. Bu çerçevede iki temel görüşten biri, Urartu'nun yıkılışının Asur'dan önce, Armavir Kalesi'nin terk edildiği M.Ö. 625 yılında olduğu, bundan sonra Babil Kronikleri ve Eski Ahit'te geçen Urartu isminin ise sadece bir coğrafi kavram olduğu doğrultusundadır. Ancak diğer görüş, Eski Ahit'te Ararat Krallığı olarak geçen Urartuların M.Ö. 594 yılında hala var olduğu ve siyasi yapısını devam ettirdiği doğrultusundadır. Buna göre Urartu'nun M.Ö. 590-585 yılları arasında yıkıldığını önerilmektedir. Bu tarihten sonra Babil kroniklerinde yer alan Uraştı ve benzeri isimler Med yazıtlarında geçen Uraştı/Armina terimleri Urartu toprakları için coğrafi kavram olarak kullanılmıştır.³¹

M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında Med Hanedanlığı Perslerin isyan etmesiyle Pers Hanedanlığı'na dönüşmüş ve Perslerin Lidyalıları yenmesinden sonra Anadolu Pers egemenliğine girmiştir. Anadolu'yu satraplıklara ayırarak yöneten

³⁰ Çilingiroğlu 1997: 16.

³¹ Wiseman 1956: 63-64.

Persler, Doğu Anadolu satraplığı için Paktyike-Armenia ismini kullanmışlardır.³² Perslerin Anadolu hakimiyeti Büyük İskender'in (MÖ 330) Anadolu'ya girmesiyle başlayan yeni dönemle son bulmuştur.

Yazılı belgelerden anlaşıldığına göre Urartuların kuzeye olan ilgisi krallığın kuruluş döneminde başlamıştır. Bu doğrultuda İşpiuni ve oğlu Menua döneminde Diauehi ülkesine seferler düzenlenmiştir. Seferlerin ardından dikilen yazıtlar bölgenin hem tarihi coğrafyası hem de Urartu'nun kuzey yayılımı açısından oldukça önemli sayılabilecek bilgiler vermektedir.

M.Ö. 832 yılından itibaren Urartu yazılı kaynakları da bölgeyle ilgili bilgi vermeye başlamıştır.³³ Van Kalesi'nin kuzeybatı ucunda inşa edilmiş olan ve halk arasında "Madırburç" olarak adlandırılan yazıt Urartu'nun bilinen ilk yazılı belgesidir.³⁴ Yazıtta kullanılan dil Asurca'dır. Ancak kral İşpuini ile birlikte Urartuca olan yazıtlar da üretilmeye başlanmıştır. İşpuini dönemine ait Kelişin yazıtından³⁵ M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren Önasya'nın önemli kutsal kentlerinden biri olduğu bilinen Musasir şehrinin ele geçirildiği anlaşılmaktadır.³⁶ İşpuini'nin buna benzer askeri başarıları Urartu devlet ve dini yapısı üzerinde önemli düzenlemeler yapmasında oldukça etkili olmuştur. Özellikle Urartu devlet dini bu kral zamanında şekillenmiş ve Urartu dini ile ilgili yazılı düzenlemeler İşpuini döneminde yapılmıştır. Bu konuda hakkında önemli bilgiler veren kaynaklardan birisi de Van'daki Zimzirn Dağı'nın eteklerine oyulan bir niş içindeki Meherkapı³⁷ yazıtıdır. Yazıtta Urartu tanrılar aleminde kutsanan tüm tanrı ve tanrıçaların adları ve bunlara sunulacak kurbanlık hayvanların listesi verilmiştir.³⁸

M.Ö. 9. yüzyılın sonlarında Urartu Krallığı'nın içinde bulunduğu bu durum, yeni kral Menua'yı ülkesini imara ve halkının ihtiyaçlarını karşılamaya yönlendirmiştir. Askeri amaçlı kalelerin inşası yanında ülke ekonomisine çok olumlu katkılarda bulunacak olan ve tarımsal faaliyetlerin artmasına neden olacak büyük bir sulama projesi uygulamaya koyulmuştur. Bugün bile hala kullanılmakta olan Menua kanalı ya

³² Lloyd 1997: 121.

³³ Lloyd 1997: 110; Roaf 1996: 172.

³⁴ Erzen 1992: 27; Çilingiroğlu 1997: 24.

³⁵ Benedict 1961: 359.

³⁶ Musasir (Ardini) kentinin M.Ö. 9. yüzyılın sonlarında Urartu'nun koruyuculuğunu kabul etmesi önemlidir. Bu toprakları ele geçirmek için güneye doğru ilerlemekte olan Urartu kralına karşı koymaktansa onu bu kutsal kentin koruyucusu olarak davet etmişlerdir. Böyle bir davranış Musasir kentinin ve zenginliğinin yok olmasını engellediği gibi Urartu kralına da büyük bir onur vermiş olmalıdır. Urartu'nun bu derece güneyde, Asur ülkesine böylesine yakın bir konumdaki bir kente egemen olması, doğrudan Asur'a meydan okuma anlamına gelmektedir. Çilingiroğlu 1997.

³⁷ Salvini 1987: 404.

³⁸ Meherkapı yazıtı Urartu krallarının Urartu toprakları üzerinde nasıl bir "devlet dini" yaratmak istediklerine dair önemli bir belgedir.

da yöresel adı ile Şamran kanalı bu tür faaliyetlerin en çarpıcısı olanıdır.³⁹ Oldukça verimli topraklara sahip Hasankale Ovası'nın güneyinden geçen Aras'ın kuzeyinde kalan topraklarda yapılan kanallar, günümüzde Vakıf Kanalı, Kör Kanal ve Deniz Kanalı olarak adlandırılmaktadır. Her üç kanal da küçük onarımlar geçirmesine karşın, günümüzde de kullanılmaktadır. Hasankale'nin yönetsel bir merkez olmasının yanı sıra, ovidan elde edilen tarım ürünlerinin depolandığı çok önemli bir ekonomik üretim merkezi olduğu da anlaşılmaktadır.⁴⁰

İşpuini tarafından inşa edilmiş olan Yukarı Anzaf Kalesi ve Van-Muradiye yol ayrımındaki Körzüt Kale, Menua'nın doğudaki Urmiye Gölü bölgesine ve kuzeyde Erzurum ve civarına askeri seferleri planladığını gösteren önemli ipuçlarıdır.⁴¹ Taştepe yazıtı olarak bilinen kitabede Kral Menua şunları söyler: *"Tanrı Haldi'nin yüceliği ile İşpuini oğlu Menua bu kaleyi inşa ettirdi; Meişta kentini ele geçirdi ve buradan Mana ülkesine egemen oldu... Buraya bazı piyadeleri bıraktım... Menua der ki; Mana Ülkesini ele geçirdim..."* Yazıttan, Urmiye Gölü'nün güneyindeki Solduz ve Uşnuye ovalarının Urartu egemenliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Menua'nın kuzeydoğuda toprak kazanma girişimleri planlı bir eylem dahilinde yürütülmüştür. Bu ilgi Körzüt Kale ve Patnos yakınlarına inşa ettirdiği Aznavurtepe Kalesi ile başlamış ve daha sonra Ağrı Dağı eteklerindeki diğer kaleler ile sürmüştür. Kuzeyde, Ağrı Dağı'nın kuzey eteklerindeki Karakoyunlu Köyü'ne yakın bir noktada ele geçen Taşburun yazıtı,⁴² Menua'nın kuzey planları ile ilgili önemli bilgiler verir. Ağrı Dağı eteklerinde yaşayan bu kabileleri idaresi altına alan Menua, yörenin hakimiyetinin sürdürülebilmesi için kaleler inşa etmeyi de ihmal etmemiştir. Taşburun'un 5 km uzağında bulunan ve Başbulak yazıtı olarak adlandırılan kitabede, Menua'nın buraya kendi adını taşıyan krali bir saray ve krali bir kale yaptırdığı belirtilmektedir.⁴³ Van'da bulunmuş bir yazıtta, Gökçe (Sevan) Göl civarında konumlandığı kabul edilen Uiteruki, Luşa, Kaetarza ve Etiuki ülkelerine seferler düzenlendiği bilinmektedir. Bu ülkelerden elde edilen yüzlerce at, toplam 34 bin sığır ve binlerce kadın ve erkek tutsak yörenin önemini ve Urartu krallarının amacını açıklamaktadır. Aynı krallar dönemine ait olan ve Van'ın kuzeyinde bir köyde bulunan bir başka yazıtta yöreye verilen önem, kuzey seferleri için hazırlanan ordunun sayısına da yansımıştır. Uiteruki, Luşa ve Katarza ülkelerine yapılan seferde 66 savaş arabası, binlerce süvari ve 15.760 piyade görev almıştır.⁴⁴ Bu rakamlar dönemin koşulları dikkate alındığında bir hayli yüksektir ve kuzey yörelerinin ele geçirilmesindeki kararlılığının ifadesidir. Körzüt,

³⁹ Sevin 2003: 204.

⁴⁰ Belli ve Ceylan 2002: 124.

⁴¹ Belli ve Ceylan 2002: 123; Sevin 2003: 204.

⁴² Payne 1993: 20.

⁴³ Payne 1993: 32.

⁴⁴ Çilingiroğlu 1997: 30.

Aznavurtepe, Ağrı ve Hasankale (Pasinler) yoluyla kuzeye giden yol Urartu kralı Menua'yı Erzurum yöresine ulaştırmıştır. Ancak Erzurum yöresinde yaşayan Diauehi Krallığı'nın, Menua'nın tahmininden daha güçlü bir askeri yapıya ve dayanma gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hasankale ve Delibaba arasında Yazılıtaş⁴⁵ mevkiinde bulunan Menua'ya ait bir yazıtta Tanrı Haldi'nin gücüyle Diauehi ülkesinin ele geçirildiği, krali kent Şaşılı'nun zaptedildiği yazılmakta ve Diauehi kralı Utupurşuni'nin, Menua'nın ayaklarına kapanarak af dilediği ve Menua'nın vergi ve haraç karşılığı krali affettiği yazılıdır.⁴⁶ Seferin sonunda elde edilen altın ve gümüş gibi değerli madenler, Menua'nın toprak kazanma girişimlerinin dışındaki niyetini açıklamaktadır. Erzurum yakınındaki Zivin kasabasında ele geçen bir başka yazıtta Şaşılı kentinin ele geçirildiği yazılmış olmasına karşın, Diauehi Krallığı'nın Urartu egemenliğine geçmesi yine sağlanamamıştır. Menua'nın oğlu Argiştî döneminde. Diauehi'nin Urartu'ya karşı ayaklanmış oluşu bu durumun yeterli kanıtıdır.

Erzurum ve daha kuzeydeki Doğu Karadeniz dağlarının güney yamaçları Urartu'nun ihtiyaç duyduğu altın ve gümüş madenleri açısından oldukça zengindir. Argiştî'nin, kuzeyden gelen bazı göç dalgalarını durdurabilmenin yanında, yöreye sefer yapmak arzusunun diğer bir temel nedeni bu zenginlikler olmalıdır.

Assur Krallığı M.Ö. 13. yüzyılın başlarında kuzeyinde yaşanan hareketliliği kendisi için tehlike olarak görmüş ve bu doğrultuda Uruatri ülkesine ve bu ülkedeki halklar üzerine askeri seferler düzenlemiştir.⁴⁷ Asur kroniklerine yansıyan bu seferlerle ilgili metinlerde Asur seferinin Van Gölü çevresindeki halkları denetim altına almayı başardığı konusunda kesin sonuçlar mevcut değildir. Van Gölü ve çevresi ile ilgili bilgi veren bir başka belge, I. Salmanasar'ın (M.Ö. 1274-1245) oğlu Tukulti-Ninurta (M.Ö. 1244-1208) zamanına aittir. Tukulti-Ninurta kendisini kainatın kralı, ve tüm Nairi ülkelerinin kralı olarak tanımladıktan sonra saltanatının birinci yılında Nairi ülkesi olarak adlandırılan bölgeye seferler düzenlediğini anlatmaktadır.⁴⁸ Tukulti-Ninurta'dan sonra Tiglat-Pileser'in saltanatına kadar Uruadri ve Nairi ülkelerine yapılan Assur seferleri yoktur. Van Gölü etrafındaki beyliklerin Asur saldırılarının olmadığı bu dönemde güçlenmiş ve siyasi olarak biraz daha örgütlenmiş olması gerekir. Yöreye Erken Demir Çağı'nda gelmeye başlayan bu halklar çevre koşullarına daha iyi uyum sağlamaya başlamış, hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerini ve büyük olasılıkla madencilik endüstrilerini geliştirmiş olmalıdırlar.⁴⁹

⁴⁵ Payne 1993: 22.

⁴⁶ Çilingiroğlu 1997: 32.

⁴⁷ Çilingiroğlu 1984: 5-6.

⁴⁸ Çilingiroğlu 1997: 17.

⁴⁹ Çilingiroğlu 1997: 17.

M.Ö. 1115 yılında Asur tahtına geçen I. Tiglat-Pileser ilk olarak Anadolu'ya, Kafkaslar üzerinden geldiğine inanılan beylikler üzerine karşı sefere çıkar. Tiglat-Pileser'in bu ülkeler üzerine yaptığı seferler sonucunda otoritesini artırdığı görülmektedir.⁵⁰ Uruadri adı, Uruatri formuyla yeniden Asur yazılı kaynaklarında karşımıza çıktığı zaman Asur tahtında II. Adad-Nirari (M.Ö.911-891) hüküm sürmektedir. Asur kralının kuzeye yaptığı seferde Lulume, Kirhi ve Zamua ülkelerinin ele geçirildiği ve Kumane, Mehri ve Uratri ülkelerinin zapt edildiği bilinmektedir. Bu tarihten III. Salmanasar'ın tahta geçtiği yıla kadar Uruadri ve Nairi ülkelerinden Asur yazılı kaynaklarında iki kez daha söz edilmiştir. II. Tukulti-Ninurta'ya (M.Ö. 890-884) ait olan yıllıklarda kralın Nairi ülkesine sefer düzenlediği bilinmektedir. Bu yıllıklarda Nairi ülkesinden ilk kez "güçlü Nairi ülkeleri" olarak söz edilmiştir.

II. Asur-Nasirpal (M.Ö. 883-859) dönemine ait bir çok yazıtta Uruadri ve özellikle Nairi adına sık olarak rastlamak mümkündür. Kalah'taki (Nimrud) Urta tapınağının girişinde yer alan ve II. Asur-Nasirpal'in yıllıklarını içeren yazıtta belirtildiği gibi, Nairi ve Uruadri ülkelerine çeşitli seferler düzenlenmiştir. Aynı krala ait diğer yazıtlarda da Nairi ülkesiyle yapılan savaşlardan sık sık söz edilmektedir. Asur-Nasirpal hızla güçlenen bu güce karşı verdiği savaşlarda önemli başarılar elde etmiş olmasına karşın, kendisinden sonraki Asur kralı zamanında Önasya'da Nairi ve Uruadri beyliklerinin çekirdeğini oluşturduğu yeni bir krallığın kurulmasına engel olunamamıştır.⁵¹

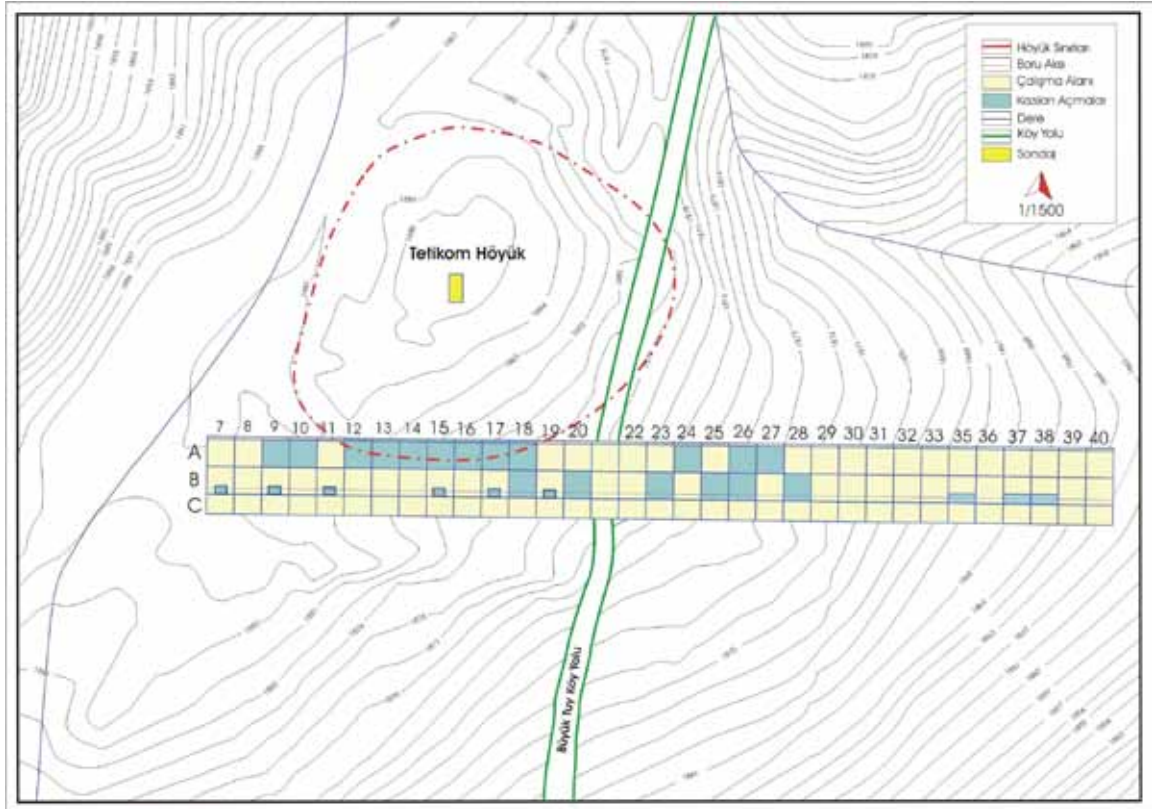
⁵⁰ Russell 1984: 172.

⁵¹ Çilingiroğlu 1997: 20.

BÖLÜM II

KAZI ÇALIŞMALARI

Kazi çalışmaları höyüğün güney kısmının küçük bir bölümünü içine alan BTC HPBH'nin 28 m genişliğindeki koridoru içerisinde gerçekleştirilmiştir. Kazi öncesinde yapılan yüzey araştırmalarında toplanan seramik dağılımından hareketle söz konusu koridorun 390 x 28 metrelik kısmının arkeolojik hassasiyete sahip olabileceği düşünülerek kazi planlaması yapılmıştır. Ham petrolü taşıyacak olan boruların döşeneceği esas koridor alanına (B koridoru) öncelik verilmiştir. Buna göre, 28 m koridoru Z (1 x 10 m), A (10 x 10 m), B (10 x 10 m, C (7 x 10 m) olmak üzere dört koridora ayrılmış ve 390 m uzunluğundaki alanın karelaj çalışmaları **(Resim: 6)** tamamlanmıştır.

Resim 6: Tetikom topoğrafik planı ve karelajı.

Yüzeyde gözlenen çanak çömlek parçalarının yoğunluğu, sondajlar ve jeofizik verilerine göre söz konusu koridorun tamamı taranmış ve gerekli görülen açmalarda kazılar yürütülmüştür. Kazılar esnasında yüzey toprağı kaldırıldıktan sonra açmaların bir çoğunda hemen ana toprak seviyesine ulaşılmıştır. Ancak, boru hattının geçeceği B

koridorunun arkeolojik hassasiyete sahip olup olmadığını daha kesin olarak anlayabilmek için boru aksı üzerinde 4 x 5 m ve 4 x 10 m ölçülerinde toplam 9 adet test sondajı açılmıştır. Sondaj sonuçlarına göre Tetikom'un güneyindeki alanın büyük ölçüde ana toprak olduğu, yüzeyde gözlenen çanak çömlek parçalarının ise höyükten sürüklenmiş malzeme olduğu anlaşılmıştır.

Resim 7: Tetikom batıdan kazı öncesi bir görünüm. Önceki İran Doğal Gaz Hattı tahribatı.

Höyüğün güneyinden geçen 390 m uzunluğundaki boru hattı koridorunun doğu kesimi höyükten uzak olmakla birlikte yüzeyinde çanak çömlek parçalarının gözlemlenebildiği, güneye doğru inen bir meyil oluşturmaktadır. Erzurum-Pasinler karayolundan Büyüktuy Köyü'ne giden stabilize yol, boru hattı koridorunu keserek höyüğün hemen doğusundan geçmektedir. Kazılar şose yolun doğusundaki Doğu Kazı Alanı ve batısındaki Batı Kazı Alanı'nda yürütülmüştür. Ayrıca, höyükteki stratigrafiyi anlamak için Erzurum Müzesi Müdürü Mustafa Erkmen'in izinleri ile BTC HPBH koridoru dışında, höyüğün güney kesiminde 2 x 6 m ölçülerinde bir sondaj çalışması yapılmıştır.

Doğu Kazı Alanı Çalışmaları

Doğu kazı alanı, Tetikom'un güney doğusunda ve kazı alanının doğusunda kalan 180 x 28 m'lik alandır. Doğu kazı alanında açılan 7 adet 10 x 10 m boyutlarında (A-24, A-26, A-27, B-23, B-25, B-26, B-28) ve 3 adet 4 x 10 m boyutlarındaki açmalarda (B-33, B-37, B-38) yüzey toprağında ele geçen çanak çömlek parçaları dışında arkeolojik öneme sahip herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Doğu kazı alanında sadece B-26 ve A-26 açmalarında, yüzey toprağının hemen altında yakın döneme ait bir askeri yapıya ait olduğu düşünülen taş temeller açığa çıkartılmıştır (**Resim: 8**). Yapı tek sıralı bir taş duvarla çevrili olup, güneyde bir iç mekan ve bu mekanın kuzeyinde taş döşeme bir avludan oluşmaktadır. Avludan iç mekana geçiş üç basamaklı bir merdivenle sağlanmıştır. Merdiven basamaklarının içerisindeki harç, yapının yakın döneme tarihlenmesindeki en önemli etkenlerdendir.

Resim 8: Doğu Kazı Alanı'nda yakın dönem askeri yapı kalıntısı.

Yapı içerisinde çok sayıda mermi, mermi kutusu, cam, ahşap gibi yakın döneme ait buluntular ele geçirilmiştir. Muhtemelen 20. yüzyıl başlarına ait olan bu yapı, askeri malzeme deposu niteliğindedir. Söz konusu güncel buluntular Tetikom ve çevresinin askeri açıdan önemli bir jeostratejik konuma sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, Pasinler Ovası'na hakim tepelerde 1.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında

kullanılmış olan askeri siperler ve tabyalar bulunmaktadır. Halen burada yer alan modern siperler ve günümüzde de devam eden askeri tatbikatlar bu fikri doğrulamaktadır.

Batı Kazı Alanı Çalışmaları

Batı kazı alanında, Tetikom'dan daha önce geçmiş olan İran Doğalgaz Boru Hattı ve NATO Boru Hattı çalışmaları sırasında oluşan tahribat (**Resim 7**) açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu çalışmalar sırasında yüzeye çıkmış olan ana kayaya ait iri taş blokların kaldırılması ardından kazı çalışmalarına başlanabilmektedir. Tetikom kazısında esas olarak elde edilen arkeolojik veriler boru hattı koridorunun höyük alanına en fazla yaklaştığı açmalarda bulunmuştur. Batı kazı alanında 11 adet 10 x 10 m (A-9, A-10, A-12, A-13, A-14, A-15, A-16, A-17, A-18, B-18, B-20) ve 7 adet 4 x 4 m'lik açmalarda (B-7, B-9, B-11, B-13, B-15, B-17, B-19) çalışılmıştır. Höyüğün güney ucuna denk gelen A koridoru açmalarında özellikle A-12-18 açmaları arasında daha fazla arkeolojik buluntuya ulaşılmıştır. A-12, A-13, Z-12 ve Z-13 açmalarında Demir Çağı'na ait yapıların taş temelleri açığa çıkarılmıştır. A-16, A-17, Z-16, Z-17 açmalarında ise yine Demir Çağı'na ait mezarların yoğunlaştığı bir alan tespit edilmiştir.

Resim 9: Batı Kazı Alanı'nda Demir Çağı'na ait taş temel kalıntıları.

Resim 10: Batı Kazı Alanı'nda Demir Çağı'na ait bir mezar (M-3).

Resim 11: Batı Kazı Alanı'nda Demir Çağı'na ait aşırı tahrip olmuş bir mezar (M-6).

Stratigrafi Sondajı

Tetikom'un stratigrafisini anlamak amacıyla; kazı çalışmalarının sonlarına doğru BTC HPBH 28 m koridoru dışında, höyük üzerinde 2 x 6 m. boyutlarında bir sondaj açılmıştır. Sondajdan ele geçen seramikler kazı alanından ele geçen seramiklerle tipolojik ve hamur özellikleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve Orta-Geç Demir Çağı'na ait olduğu anlaşılmıştır. Sondajda gerçekleştirilen derinleşme sonucu höyüğün 2-3 m. kültür dolgusuna sahip olduğu anlaşılmıştır.

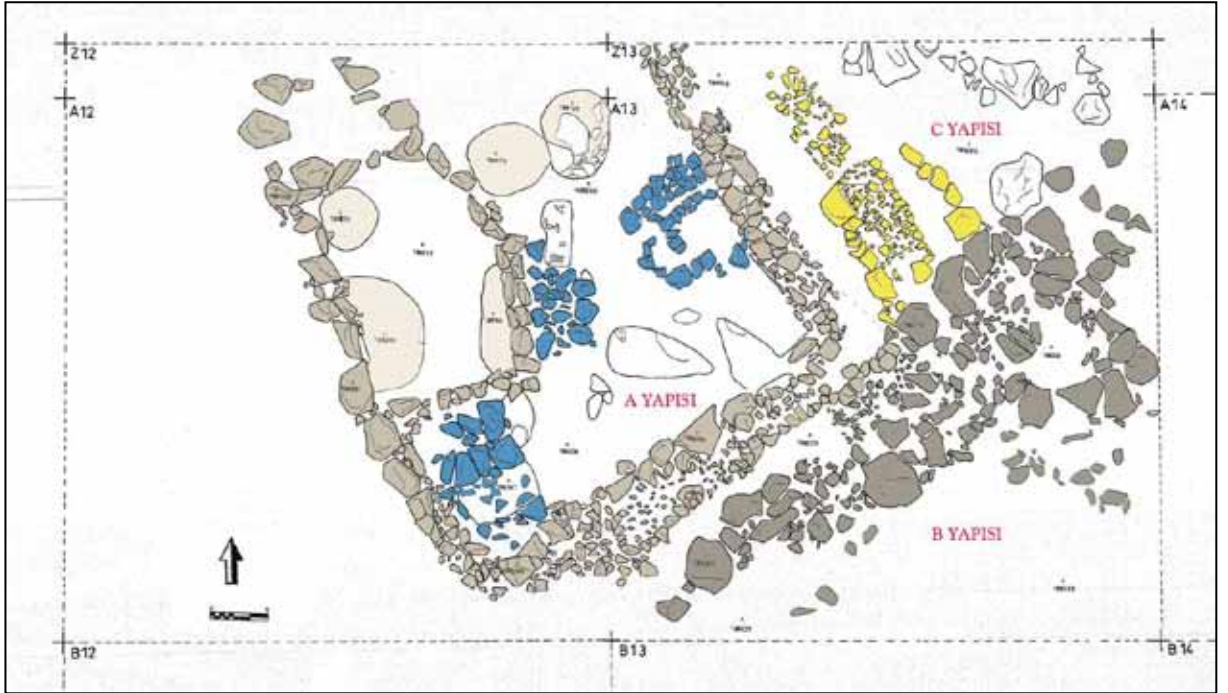

Resim 12: Höyük üzerinde açılan sondaj.

BÖLÜM III

MİMARİ BULUNTULAR

Höyük kültür dolgusunun hemen güney ucuna rastlayan A-12 ve A-13 açmalarında toplama taşlardan yapılmış temel kalıntıları (**Resim 12-13**) açığa çıkarılmıştır. Genel planlar incelendiğinde burada üç ayrı yapının (A-B-C) mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 13: Demir Çağı'na ait A-B-C yapıları.

A Yapısı

Doğu ve güney dış duvarları 0.90-1.30 m kalınlıklar arasında değişen yapının içe bakan kısmında düzgün görünümlü iri taşlar duvarların en alt sırasını oluşturmuştur. Daha üstte ve duvarın dışa bakan kısımlarında ise küçük toplama taşlar kullanılmıştır. İç kesimdeki iri taşlar ile dış kesimdeki daha küçük taşlar arasında yer yer küçük taş ve toprak moloz dolgu gözlenmektedir. Yapının batı duvarı ise altta tesviye amacıyla konulmuş küçük toplama taşların üzerinde yer alan, düzgün olmayan tek sıra iri taşlardan oluşmaktadır. Doğu duvarında orta kesimde göze çarpan açıklık bir kapı aralığı olmalıdır. Burada yapının büyük ana mekanını ikiye bölen bir yarım paravan

duvar mevcuttur. Paravan duvarın hemen güney dibindeki tek sıra taşla çevrili kısımda ele geçen küp parçaları buranın bir işlik veya depolama küplerinin konulduğu bir bölme olduğunu göstermektedir. A Yapısının batı duvarına dayandırılan ve tek taş sırası ile çevreli bölme içerisinde ikisi 1.85 m derinliklerde biri 1 m derinlikte silo olması muhtemel üç çukur bulunmaktadır (**Resim 14-15**). Depo olarak kullanılan bu bölmenin doğu duvarının dış kesimine eklenmiş ocak olması muhtemel, taş plaka kaplı oval biçimli bir platform açığa çıkarılmıştır. Yapının kuzey batı kesiminde açığa çıkarılan tek taş sırası ise buradaki daha küçük bir özel bölmenin varlığına işaret etmektedir. Güneybatı köşede tabanın taş plakalarla kaplı olduğu görülmektedir. Yapının içinde hemen duvarların alt seviyesinden başlayan, yer yer 1m'den daha kalın bir tüflü toprak tabaka görülmektedir. Tüf içine oyulmuş irili ufaklı düzensiz formlu çukurlar açığa çıkarılmıştır.

Resim 14 : Demir Çağı'na ait mimari kalıntılar.

B Yapısı

Güneye doğru geliştiği görülen B yapısının sadece kuzey kesimi sağlam olarak açığa çıkarılabilmektedir. Yaklaşık 2.5 m kalınlığındaki duvar güneybatı-kuzeydoğu

yönünde uzanmaktadır. Duvarın doğu kesiminde kısmen korunmuş kanat güneydoğuya uzanmaktadır. Aşırı tahribata uğramış B Yapısı hakkında daha fazla bilgi elde etmek mümkün olmamıştır.

C Yapısı

A Yapısı'nın doğu duvarına paralel uzanan, C Yapısına ait duvarın güney kesimi açığa çıkarılmıştır. Yapının duvarı B Yapısının kalın duvarına bitleştirilmiştir. C Yapısı duvarının kuzey uzantısında sadece orta kesimdeki küçük moloz dolgu kısmen korunmuştur. Bu duvarın hemen doğusunda duvara paralel yerleştirilmiş tek sıra taşların çevrelediği bölme diğer Demir Çağı sivil mimarisinden de bilinen hayvan yemliği görünümündedir.

Resim 15 : A Yapısı çerisindeki çukurlar.

Tetikom Höyüğü'nün güney kesiminde çok sınırlı bir alanda gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan mimari kalıntılar çok genel tanımlamalar yapmaya elverişli değildir. Birbirine bağlı olduğu anlaşılan üç ayrı yapının (A-B-C yapıları) temel kalıntıları mimari plan açısından oldukça sınırlı veriler sunmaktadır. Gerek taş örgü

teknîği, gerek A yapısının genel planı ve gerekse iç mimari düzenlemeler sayesinde bu kalıntılar Ermenistan'daki Horom yerleşmesinin savunma sistemi dışındaki D alanında ortaya çıkarılan, geç Orta Demir Çağına tarihlenen sivil mimari kalıntıları⁵² ile karşılaştırılabilmektedir.

Resim 16 : Çukurlardan detay.

⁵² Badaljan vd. 1994: 6, 8-10, Fig.8. Toplama taşlardan yapılmış duvarların bazısında iyi işçilik gözlenirken bazılarının oldukça gelişmiş güzel yapılmış olması bu paralelliğin önemli bir kanıtıdır. Bkz. Badaljan vd. 1993: 21, Fig. 19.

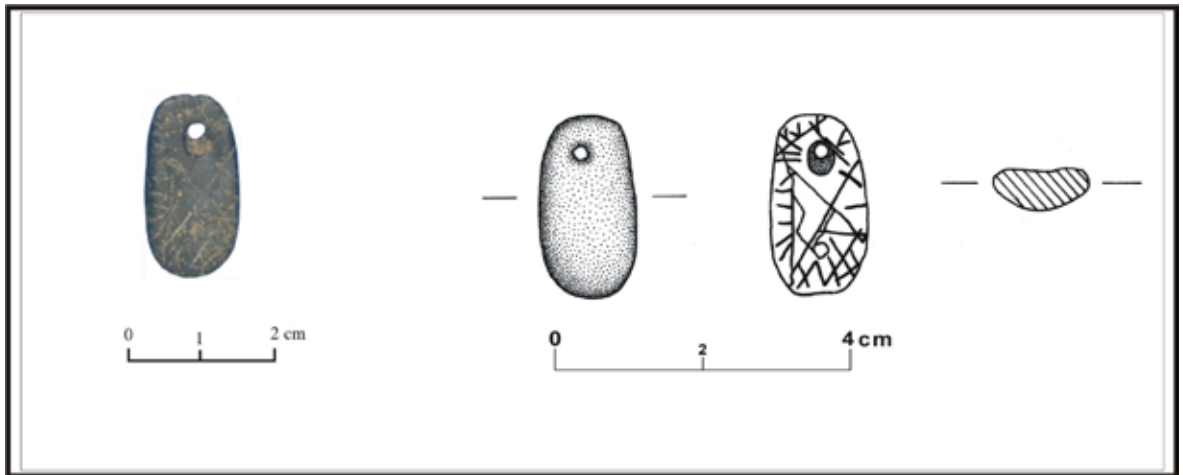
BÖLÜM IV

KÜÇÜK BULUNTULAR

Tetikom'da kazısında, gerek yerleşim tabakalarında, gerek mezarlarda ve gerekse herhangi bir kontekse bağlı olmaksızın kültür toprağında az sayıdaki küçük buluntu ele geçmiştir. Taş, metal, kemik, cam ve fayanstı yapılmış küçük buluntular, taş mühür, bronz bilezik parçaları, kemik pıandatif, üzeri konsantrik daire bezeli kemik obje, boynuzdan perdah aleti ve çeşitli türden taş, cam ve fayans boncuklardan oluşmaktadır.

Taş Mühür

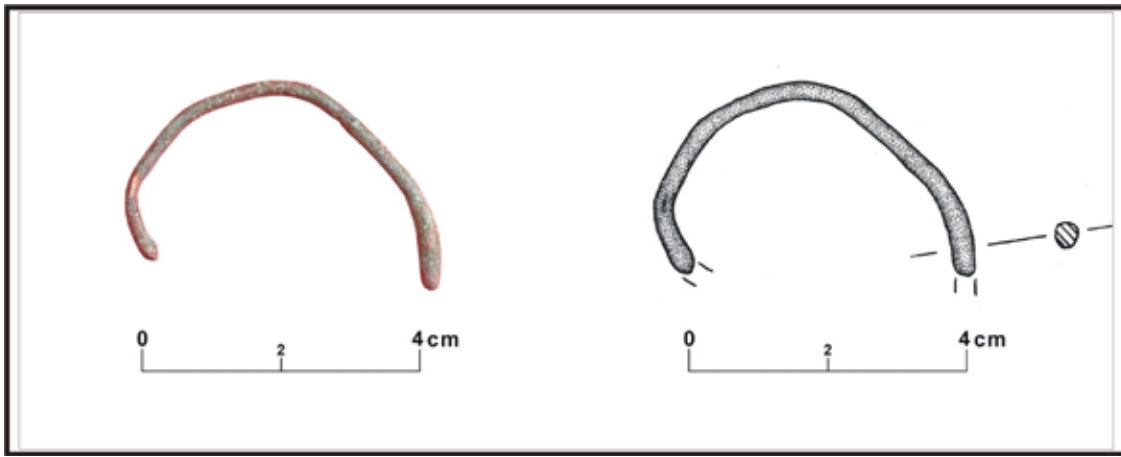
Mezarlık alanında, A-15 açmasında bulunan, oval formlu bazalt taştan yapılmış mühür (A-15011) sağlam olarak ele geçmiştir. Üst kısmında 2 mm çapında ip deliğine sahip mührün, ön yüzü düz, arka yüzü ise bombelidir. Ön yüzdeki çizilerek yapılmış stilize çizgisel motiflerin (**Resim 17**) neyi ifade ettikleri pek anlaşılamamaktadır. Düz olan tek yüzeyinin bu şekilde işlenmiş olması eserin ilk bakışta bir mühre ait olabileceğini göstermektedir. Ancak, benzerlerine rastlanmayan bu eserin bir kolye tanesi olarak kullanılmış olması da mümkün gözükmektedir.

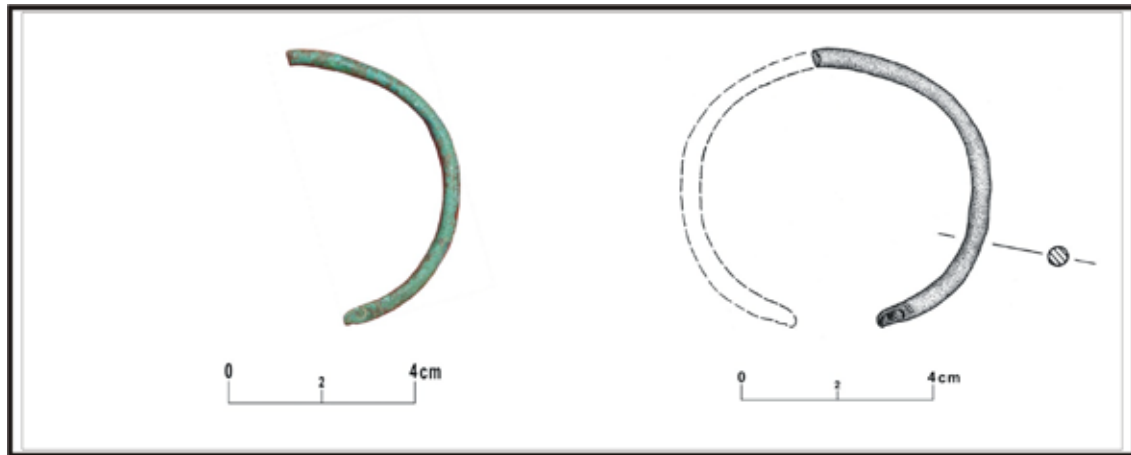
Resim 17 : Taş mühür.

Bronz Bilezikler

Tetikom'da, mezarlık alanında konteks dışı kültür toprağında, yarısı korunmuş durumda iki adet bronz bilezik parçası bulunmuştur. Bileziklerden birinin (A 15097) uç tarafında yılan başı tasviri (**Resim 19**) bulunmaktadır. Diğer bilezik parçası (A 15036) ise bezemesiz ve sade bir görünüme (**Resim 18**) sahiptir. Herhangi bir kontekse bağlı olarak bulunmamış olsalar da her iki bileziğin mezar eşyası olduğu düşünülmektedir. Hemen yakındaki mezarların dağınık ve tahrip olmuş durumları bu öneriyi doğrular niteliktedir. Bu tip bileziklerin benzerlerine Orta ve Geç Demir Çağı merkezlerinde⁵³ rastlanılmaktadır.

Resim 18 : Bronz bilezik parçası.

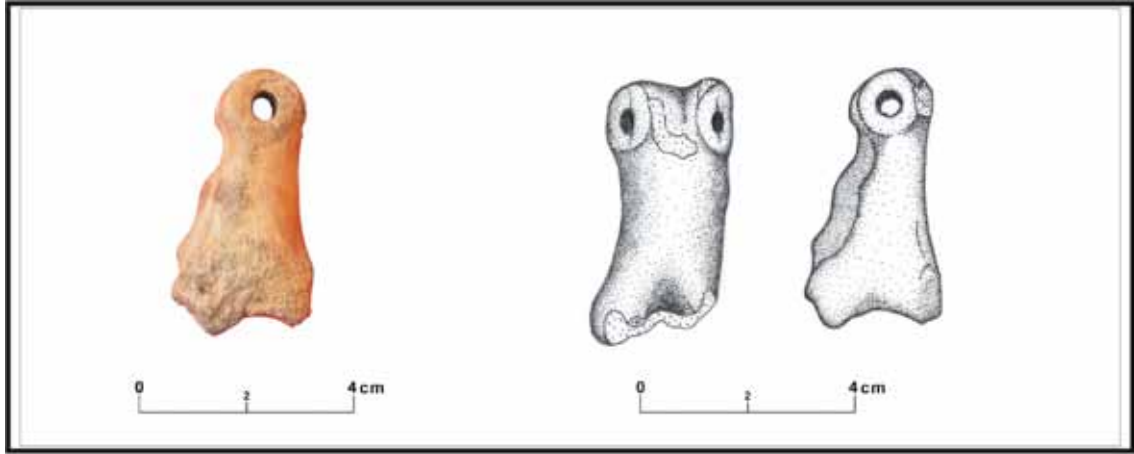

Resim 19 : Bronz bilezik parçası.

⁵³ Özfirat 2001: çiz. 7-6; Haerinck 1989: fig. 4-3-9.

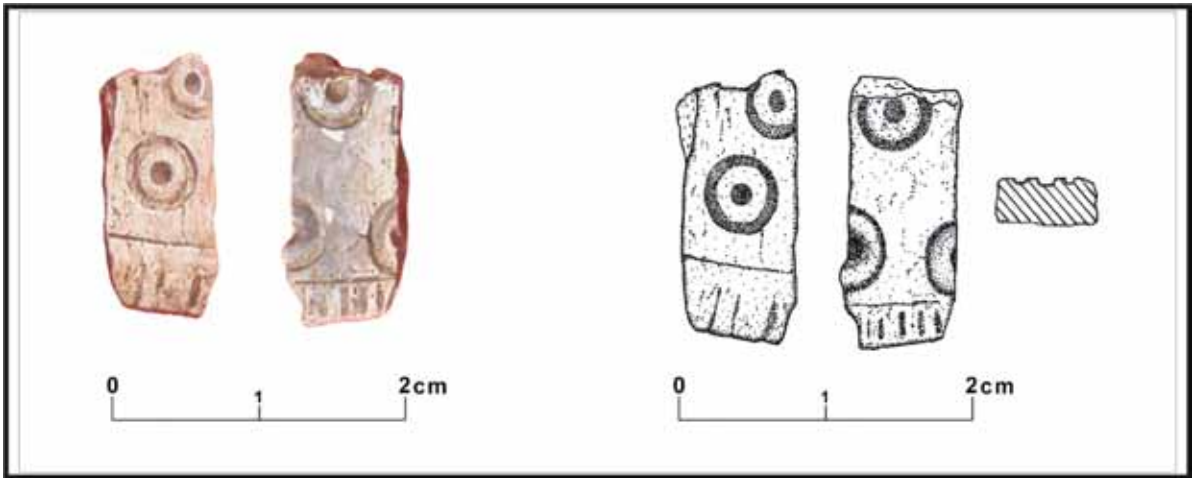
Kemik eserler

Tetikom'da, ikisi hayvan kemiği, biri boynuzdan yapılmış, toplam üç işlenmiş kemik eser ele geçirilmiştir. Hayvan kemiğinden yapılmış buluntulardan biri pendentif (**Resim 20**), diğeri de her iki yüzü çizgisel motiflerle bezeli, muhtemelen bir kutu veya eşyaya ait parça (**Resim 21**) olarak tanımlanabilmektedir. Stratigrafi sondajında ele geçirilen pendentifin üst kısmında düzgün açılmış bir asma deliği bulunmaktadır. Alt kısmı kısmen tahrip olmuş kemik pendentifin yüzeyi perdahlı bir görünüme sahiptir.

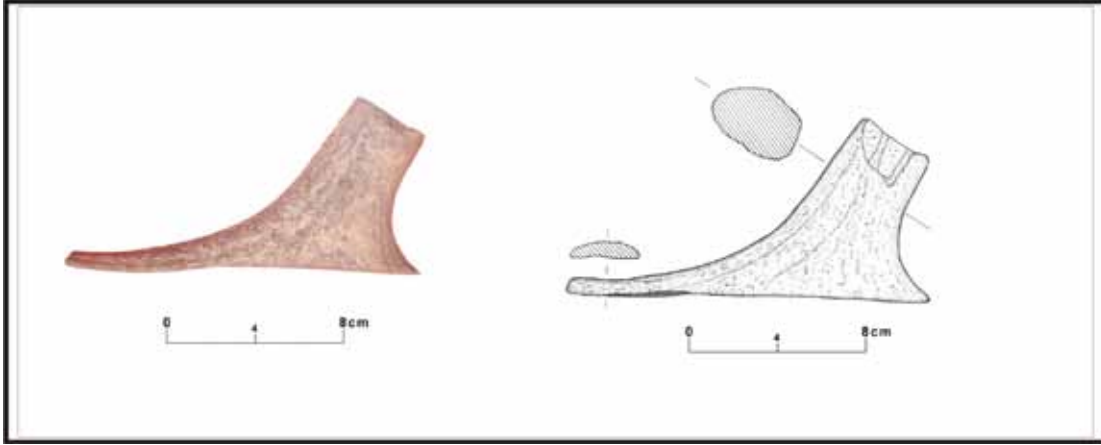

Resim 20 : Kemik Pendentif.

Bir eşyaya ait parça olduğu düşünülen diğeri işlenmiş kemik objenin her iki yüzü, kazınarak yapılmış, ortası noktalı dairelerle bezelidir. Objenin korunmuş olan alt ucu, yine her iki yüzde, yatay bir çizgi ile sınırlandırılmış alan içerisinde, kısa dikey çizgi bezemeler mevcuttur.

Resim 21 : İşlenmiş kemik obje.

Resim 22 : İşlenmiş boynuz alet.

A-15 açmasında, 75 cm derinlikte kültür toprağı içerisinde ele geçirilmiş geyik boynuzunun, üst kesimi tutamak şeklinde bırakılmış, alt kesimi ise düzgünce kesilerek işlenmiştir. Alt kesimdeki sürtünme izlerinden eserin perdah aleti (**Resim 22**) olarak kullanılmış olabileceğı akla gelmektedir.

Boncuklar

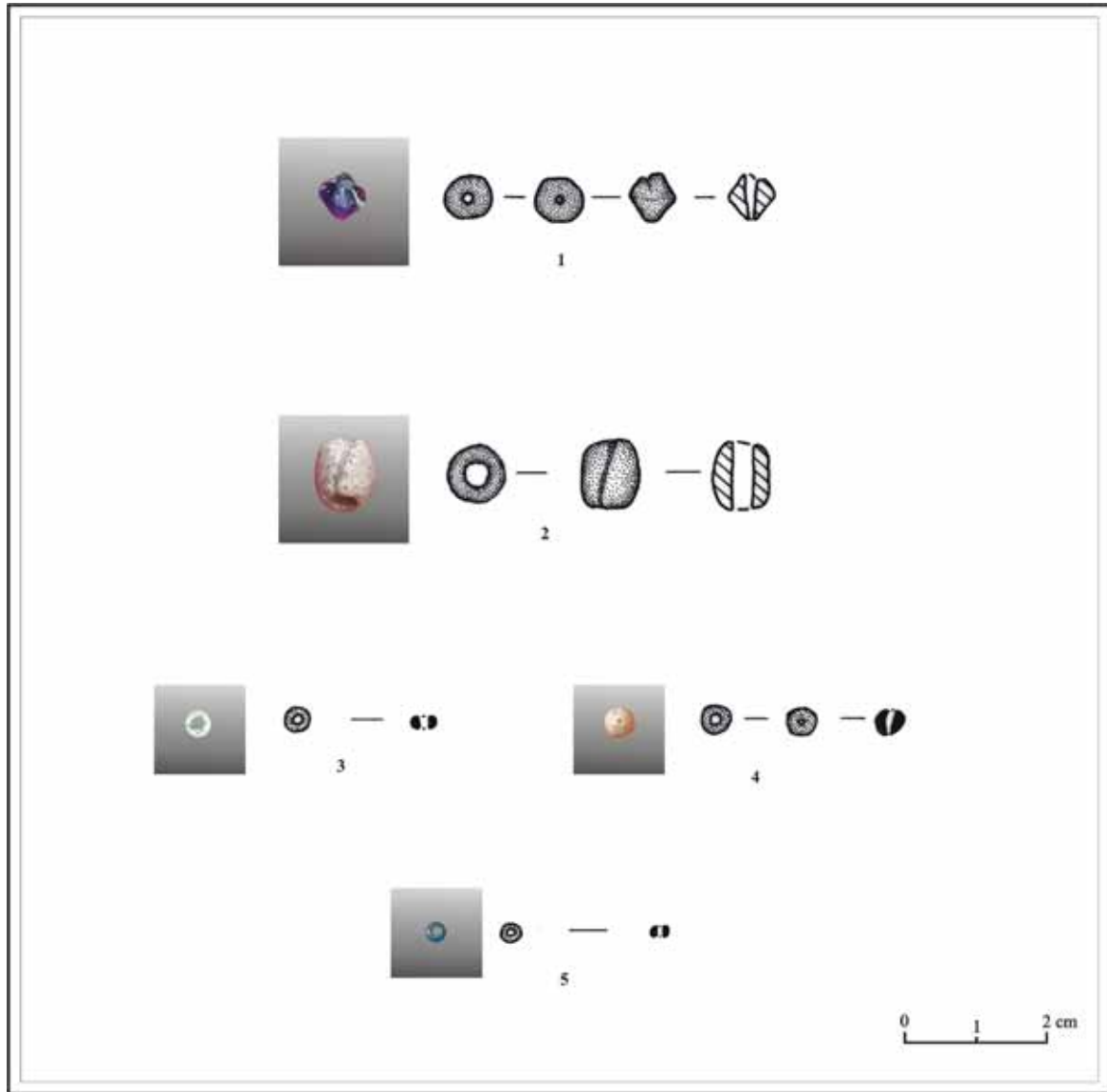
Tetikom'da 6 tanesi cam (**Resim 23: 5-6, 9-10; 24: 1, 5**), 8 tanesi taş (**Resim 23: 1-4, 8; 24: 2-4**) ve 1 tanesi pişmiş toprak (**Resim 23: 7**) olmak üzere toplam 15 adet boncuk ele geçirilmiştir. Üzerine damlatma tekniğı ile benekler oluşturulan taş boncukların (**Resim 23: 1-4**) benzerlerine, Galekütü⁵⁴ ve İmikuşığı'nın ⁵⁵Geç Demir Çağı tabakalarında rastlanmaktadır.

⁵⁴ Haerinck 1989: fig. 4-3-9.

⁵⁵ Kaygaz 2002: Lev. 10-8.

Resim 23 : Boncuklar.

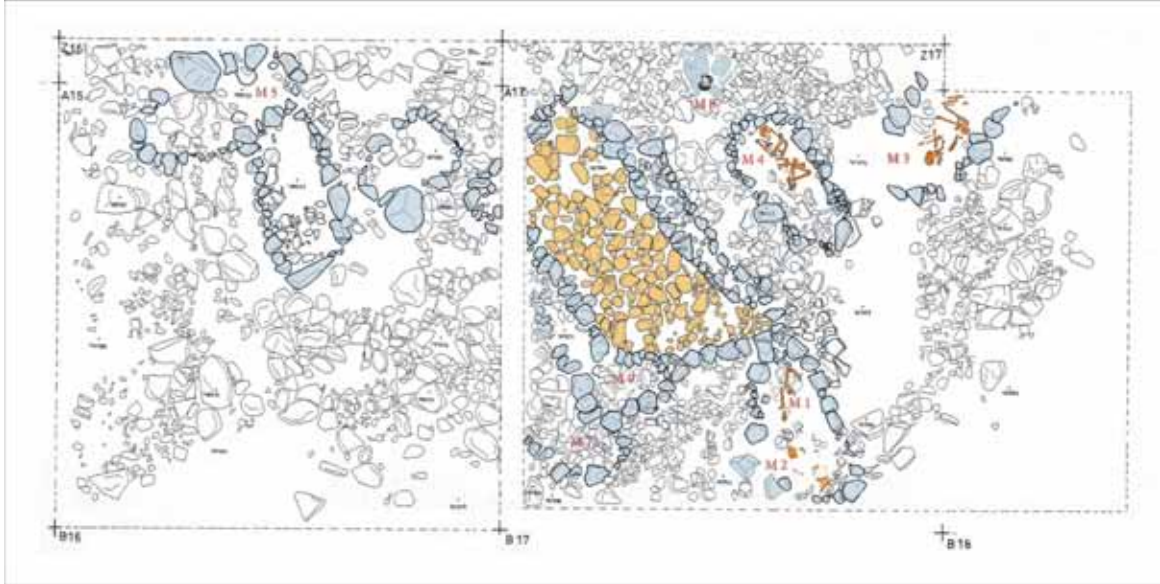

Resim 24 : Boncuklar.

BÖLÜM V

DEMİR ÇAĞI MEZARLARI

Höyük alanının hemen güneyinde yer alan, A-16, A-17, A-18 ve Z-17 açmalarında altısı (M1, M2, M3, M4, M5, M6), taş çevrili basit toprak mezarlardan, diğer üçü çömlek mezarlardan (M7, M8, M9) oluşan toplam dokuz mezar açığa çıkartılmıştır. Çömlek mezarlar çocuk gömüsü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna karşın, yetişkin bireylerin gömülmesinde etrafı taş çevrili mezarların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Höyüğün yaklaşık 20-25 m güney batısında oluşturulan bir tepecik üzerindeki, karemsi plana sahip, üst kısmı tamamen tahrip olmuş oda mezar ise bu türde Tetikom'da saptanan tek örnektir.

Resim 25 : Tetikom Demir Çağı mezarlık alanı.

A. Taş Çevrili Basit Toprak Mezarlar

Mezar 1 (M-1)

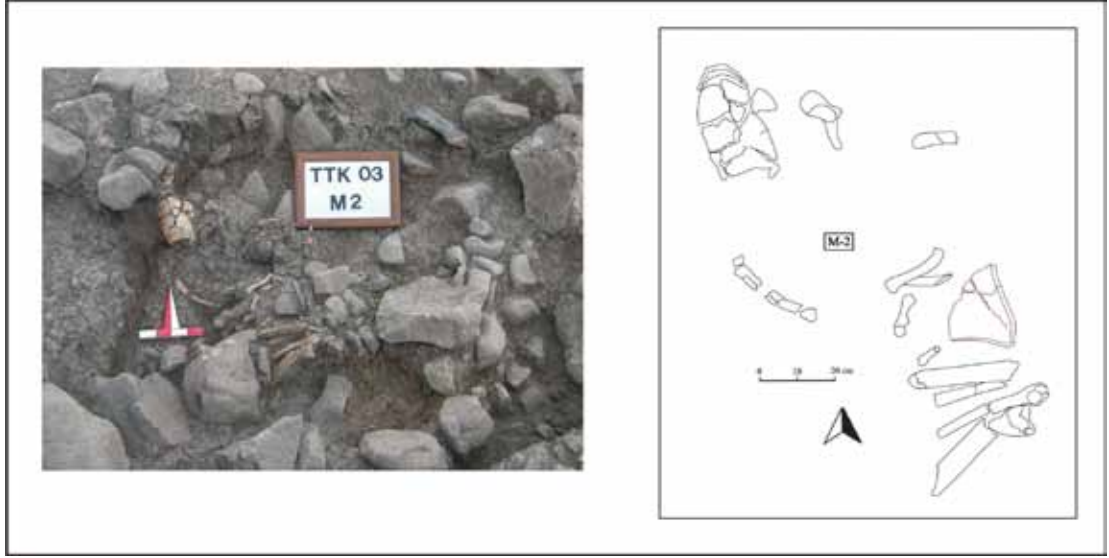
Etrafı taşlarla çevrili olduğu anlaşılan mezarın yönü kuzey-güney istikametindedir. İskeletin, mezar yönüne paralel olarak kuzey-güney yönünde yatırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mezar kötü korunmuş olup **(Resim 26)** yarı hocker pozisyonunda, sağ tarafına yatırılmış iskelet erişkin bir bireye aittir. Yakın çevresindeki seramik parçalarının dışında mezarda herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Resim 26 : M-1 mezarı.

Mezar 2 (M-2)

Oldukça fazla tahrip edilmiş mezarın (**Resim 27**) kuzeybatı-güneydoğu yönünde olduğu görülmektedir. İskeletin yatış yönü mezar ile paralellik gösterir. Erişkin bir erkek bireye ait olduğu tespit edilen iskeletin tam hocker pozisyonunda yatırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mezarın etrafı düzensiz toplama taşlarla yuvarlak biçimde çevrilidir. Mezar içerisinden herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

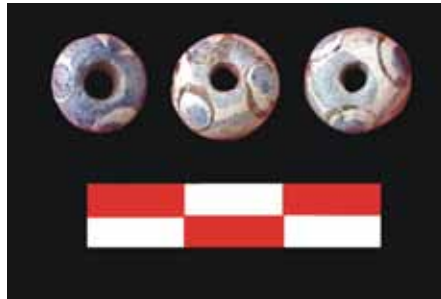
Resim 27 : M-2 mezarı.

Mezar 3 (M-3)

Taş çevrili basit toprak mezarın **(Resim 28)** yönü kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundadır. İskelet, mezar yönüne uygun olarak kuzeybatı-güneydoğu yönünde yatırılmıştır. Erişkin bir kadın bireye ait iskelet sol tarafının üzerine tam hocker pozisyonunda gömülmüştür. Mezar iyi korunmuş olup, iskeletin boyun kısmında toplam 6 adet boncuk ele geçirilmiştir. Bu mezar ve gömü anlayışı Tepe Gilan ve Ghalekuti'deki Demir Çağı mezarlarıyla karşılaştırılabilir.⁵⁶ Özellikle Ghalekuti ve İmikuşağı'nda ortaya çıkarılan mezarlarda M-3 mezarında ölü hediyesi olarak bulunan benekli **(Resim 29)** boncukların birebir benzerlerine rastlanılmaktadır.

Resim 28 : M-3 mezarı.

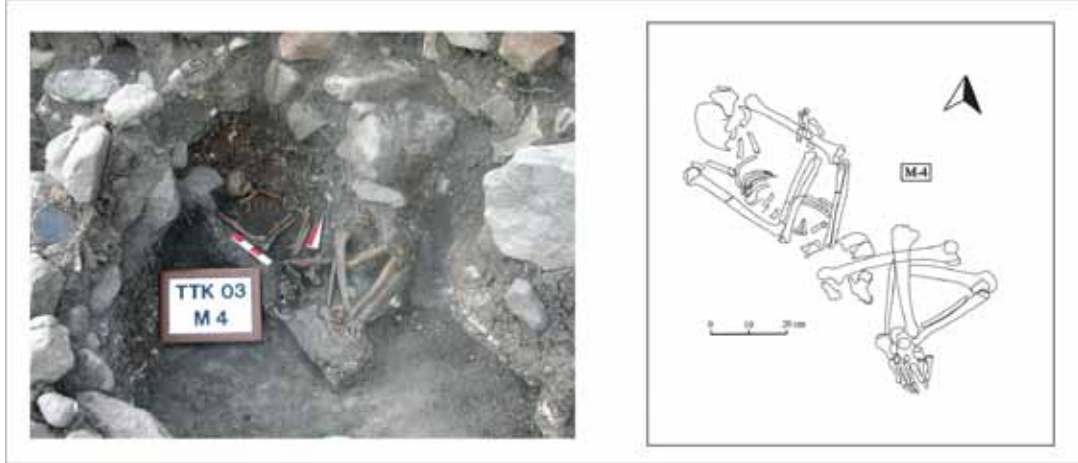

Resim 29 : M-3 mezarında bulunmuş benekli boncuklar.

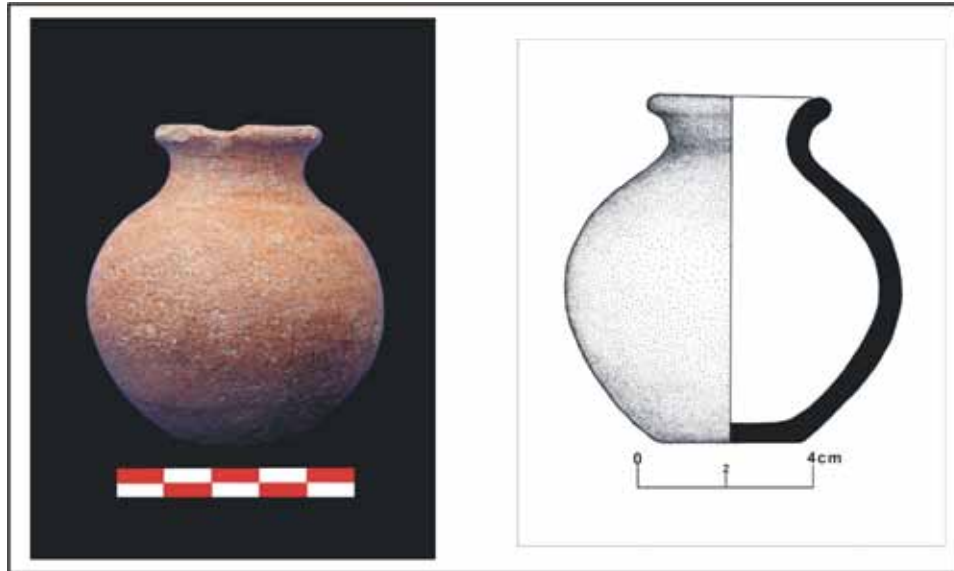
⁵⁶ Haerinck 1989: 457-459.

Mezar 4 (M-4)

Taşlarla çevrili basit toprak mezar kuzeybatı-güneydoğu istikametindedir. İskelet mezara paralel olarak kuzeybatı-güneydoğu yönünde yatırılmıştır. Erişkin bir erkek bireye ait iskelet (**Resim 23**) yarı hocker pozisyonunda gömülmüştür. Sırt üstü uzatılmış iskeletin bacakları karına doğru çekiktir. İyi korunmuş mezardan in-situ olarak bir adet minyatür kap (**Resim 24**) ve iğne parçaları ele geçirilmiştir.⁵⁷

Resim 23 : M-4 mezarı.

Resim 31 : M-4 mezarında bulunmuş minyatür çömlek.

⁵⁷ Bu minyatür kabın benzerine Yoncatepe nekropolünde rastlanmıştır. Belli ve Konyar 2003: Çiz. 53.

Mezar 5 (M-5)

Kuzey güney doğrultulu mezarın etrafı taşlarla çevrilmiştir. İskelet de mezara uygun olarak kuzey güney istikametinde **(Resim 32)** yatırılmıştır. Mezar çok kötü korunmuş olmakla birlikte erişkin bir bireye ait iskeletin yarı hocker pozisyonunda gömüldüğü anlaşılmaktadır. Mezardan herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Resim 32 : M-5 mezarı.

Mezar 6 (M-6)

Taşlarla çevrili olduğu anlaşılan basit toprak mezarın (**Resim 32**) yönü doğu-batı doğrultuludur. Çok kötü korunmuş mezara ait iskeletin yatış yönü belirlenememiştir. Sırt üstü yatırıldığı anlaşılan iskelete ait herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Resim 32 : M-6 mezarı.

B. Çömlek Mezarlar

Mezar 7 (M-7)

Çocuk iskeletine ait olduğu belirlenen iskeletin çömlek içerisine dik olarak oturtulduğu **(Resim 33)** anlaşılmaktadır. Mezar içerisinden herhangi bir buluntu olmamasına karşın çömlek mezarın kapağı olarak kullanılmış olduğu tahmin edilen pişmiş toprak bir çanak **(Resim 34)**, mezar olarak kullanılmış ağız kısmı noksan çömleğin **(Resim 35)** hemen dibinde bulunmuştur. Benzerlerine, Van Kalesi,⁵⁸ Tasmator ve Güllüdere’de rastlanılan⁵⁹ bu tip bebek mezarlarında, çömleğin ağız kırılarak ceset içine yerleştirilmekte ve çömleğin ağız kısmı, urne mezarlarda olduğu gibi, büyük bir çanakla kapatılmaktadır.⁶⁰

Resim 33 : M-7 mezarı.

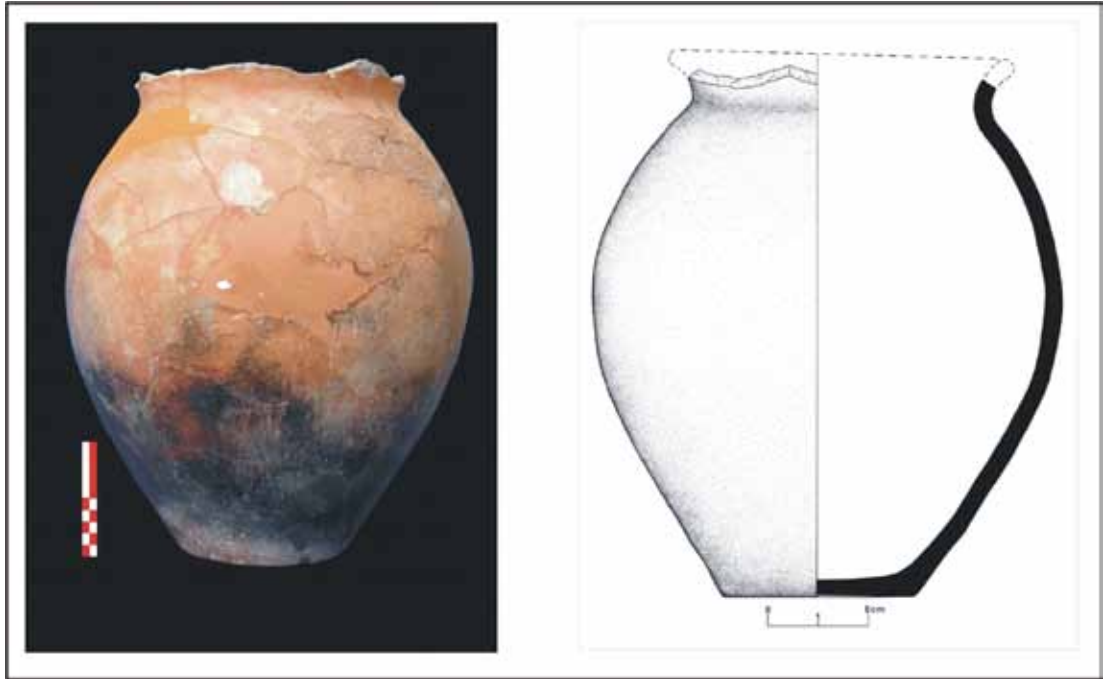
⁵⁸ Tarhan and Sevin 1994: 849.

⁵⁹ Tasmator ve Güllüdere örneklerinde, ağızları bir çanakla kapatılan çömlek mezarların ağız kısmı sağlam olarak ele geçmiştir.

⁶⁰ Derin 1993: 189.

Resim 34 : M-7 mezarında muhtemelen çömlek mezarın kapağı olarak kullanılmış çanak.

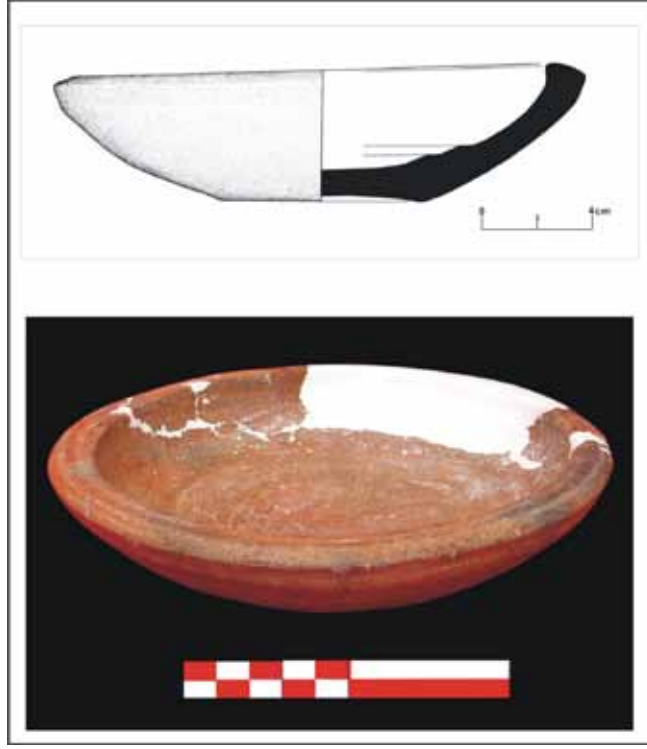
Resim 35 : M-7 mezarı olarak kullanılmış çömlek.

Mezar 8 (M-8)

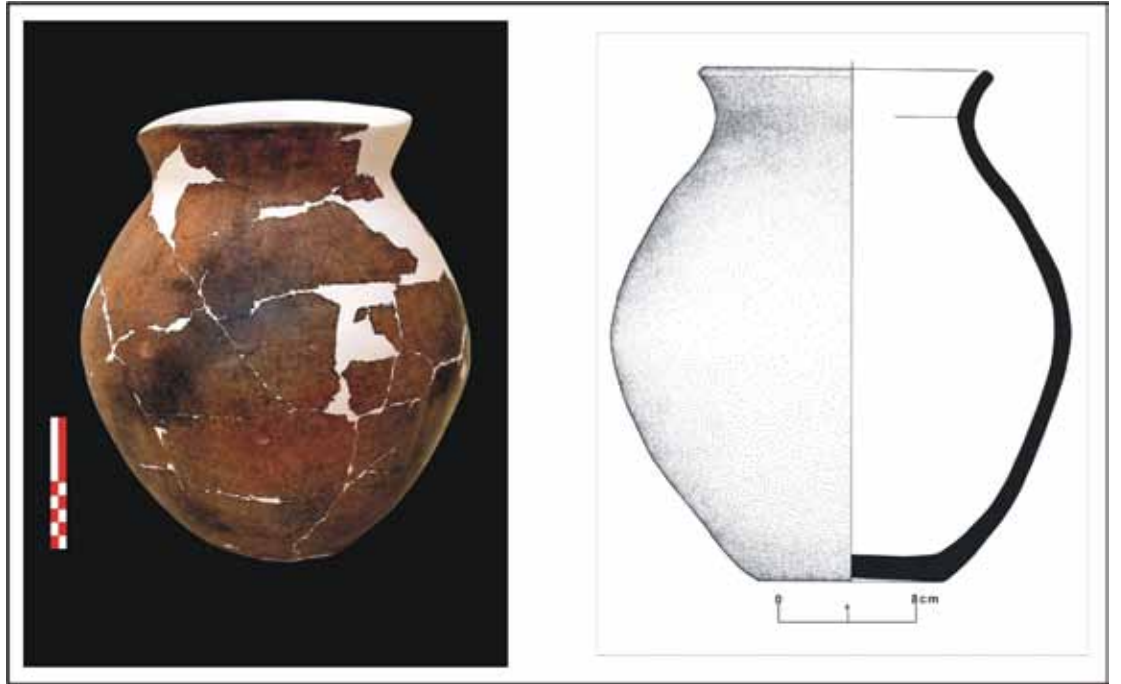
Çocuk iskeletine ait olduğu belirlenen gömü, çömlek içerisine dik olarak oturtulmuş ve çömleğin etrafı taşlarla desteklenmiştir (**Resim 36**). M-7 mezarında olduğu gibi bu mezarda da çömleğin (**Resim 38**) üzerini kapatmak amacıyla tabak (**Resim 37**) kullanılmıştır. Çok kötü korunmuş olan çömlek mezar içerisinde iskelete ait kafatası, diş ve kaburga kemiklerinin dışında herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Resim 36 : M-8 mezarı.

Resim 37 : M-8 mezarında çömlek mezarın kapağı olarak kullanılmış çanak..

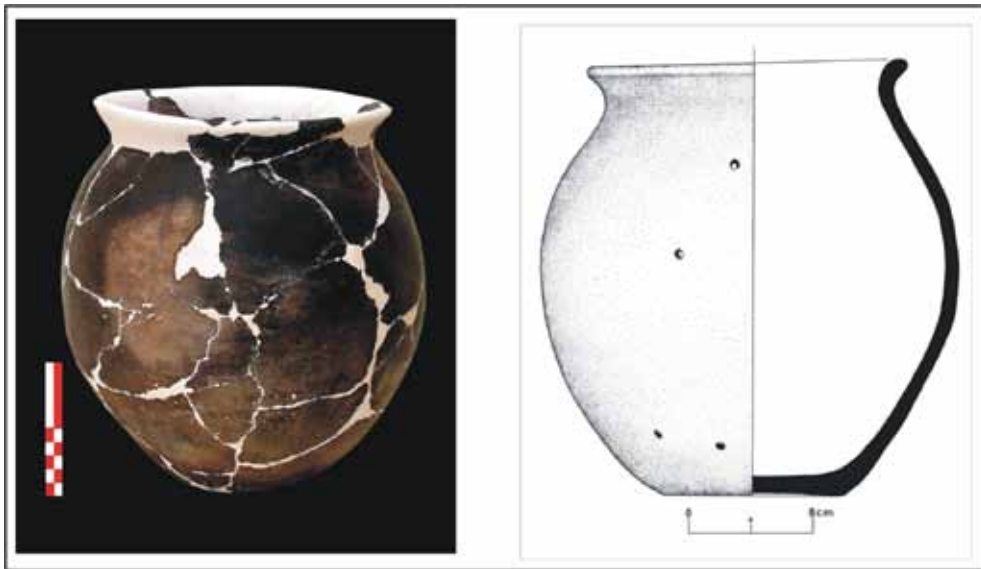
Resim 38 : M-8 mezarı olarak kullanılmış çömlek.

Mezar 9 (M-9)

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu çömlek mezara ait çocuk iskeleti mezara uygun yönde hocker pozisyonunda yerleştirilmiştir. Kötü korunmuş durumda olan çömlek (**Resim 16, Çizim 11**) mezarın ağız kısmı m-7 ve M-8 çömlek mezarlarından farklı olarak yassı sal taşı ile kapatılmıştır (**Resim 15**). Bu mezarın benzerine Tasmator Höyük'te rastlanılmıştır.

Resim 39 : M-9 mezarı.

Resim 40 : M-9 mezarı olarak kullanılmış çömlek.

C. Oda Mezar

Höyüğün güney batı ucuna rastlayan kesimindeki A-9 ve A-8 açmalarında, höyükten ayrı bir yığma tepe üzerinde iri taş temellerden oluşan, 2.5 x 3 x 0.95 m boyutlarında bir mekan (**Resim 41**) açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık kare planı veren yapıda kullanılan büyük taş bloklarının sadece mekan içine bakan taraflarının işlenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Mekan içerisinde her hangi bir buluntuya rastlanılmamıştır. Bu mimari düzenleme, üzerinde bulunduğu yükselti ile birlikte değerlendirildiğinde üst kısmı tahrip olmuş bir oda mezara (**Resim 42-43**) ait olmalıdır. Gerek plan gerek konum itibarıyla değerlendirildiğinde bu mekan, Ağrı-Diyadin'deki Şehit Tepe Nekropolü'ndeki yüksekçe bir yere andezit taşından yapılmış, kurgan görünümlü Şehit Tepe 1 mezarına⁶¹ benzemektedir.

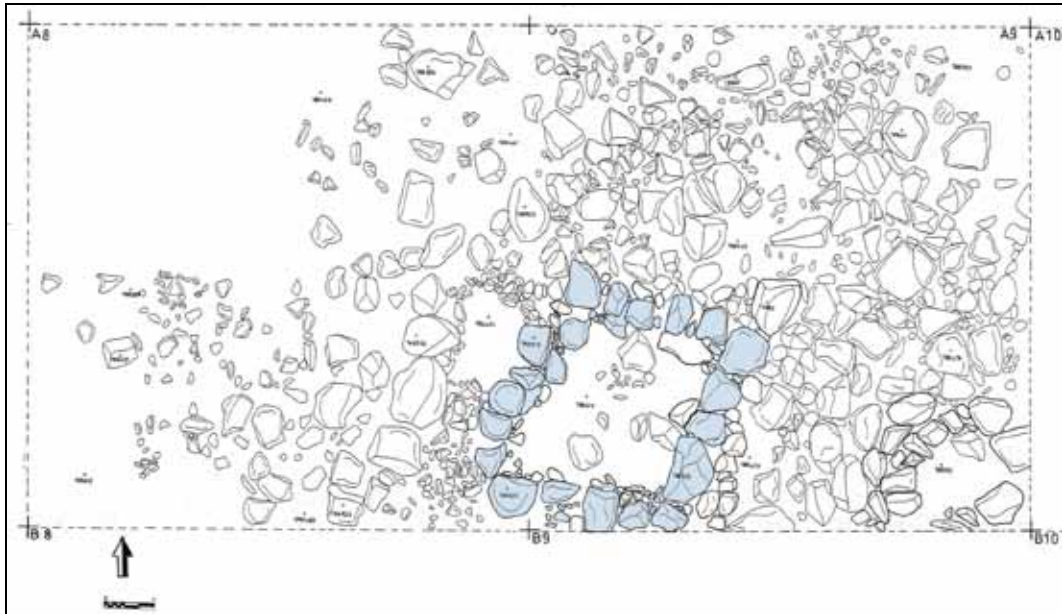

Resim 41 : Oda Mezar'ın kazı öncesi görünümü

⁶¹ Belli – Konyar 2003: 23, Res. 8, Çiz. 17.

Resim 42 : Oda Mezar kazı sonrasında.

Resim 43 : Oda Mezar'ın planı

BÖLÜM VI

ÇANAK ÇÖMLEK BULUNTULARI

Tetikom kurtarma kazısında ele geçen çanak çömlek teknik özellikleri ve kap biçimleri açısından Doğu Anadolu Orta ve yoğun olarak Geç Demir Çağı özellikleri göstermektedir. Tetikom Höyüğü'nün güney eteklerinde 28 m koridoru içerisinde gerek A12- A13 açmalarında bir bölümü açığa mimari kalıntılar içerisinde gerekse de A-16, A-17, A-18 ve Z-17 açmalarında açığa çıkarılan mezarlık alanından toplanan seramikler Orta ve Geç Demir Çağı özellikleri göstermekte olup, Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde bahsi geçen dönemlerin az bilinen seramik geleneğinin daha iyi tanınabilmesine katkıda bulunabilecek niteliktedir. Tetikom'un yakın çevresinde ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Urartu dönemi ve sonrasına ilişkin veriler bu güne değin yapılmış olan arkeolojik yüzey araştırması ve kazı çalışmalarının az sayıda olması nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Bölgede Sos Höyük⁶¹ ve Bulamaç Höyük'te⁶² yapılan çalışmalarda bölgenin bu dönemlerini hakkında beklenen neticeleri vermemiştir.

Erzurum ve Pasinler ovalarını birbirinden ayıran ve hem Kafkaslar ile Anadolu arasındaki yolların birleştiği noktada yer alan hem de bir çok dönemde devletler arası idari ve kültür sınırı olan Deveboynu Geçidi'ne oldukça yakın bir noktada bulunan Tetikom'da ele geçen seramik buluntuları Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ile çevresinin Orta Demir ve Geç Demir Çağ'ı seramiğinin ithal ve lokal yönleriyle tanınabilmesi açısından oldukça veriler sunmaktadır.

Tetikom kurtarma kazısında 7'si sağlam kap olmak üzere toplam 980 adet profil veren çanak çömlek parçası açığa çıkarılmıştır. Tetikom kurtarma kazısında ele geçen bütün parçalar konteks bilgileri ile birlikte kayıt altına alınmıştır. Öncelikle Mal gruplarının belirlenmesi için her parçanın, yapım tekniği, katkı maddeleri türleri ve katkı maddelerinin yoğunluğu, pişme dereceleri ve yüzey işleme özellikleri dikkate alınarak istatistiksel açıdan incelenmiştir. Daha sonra ağız kenarı, dip, kulp ve özellikli gövde parçalarının hepsi çizilerek kazı sonrası teknik çalışma ve değerlendirmeler için hazır hale getirilmiştir.

Ele geçen seramikler son aşamada kap formlarına göre tipolojik bir değerlendirmeye tabi tutularak gerekli istatistiksel değerlendirme sonuçlarına ulaşılabilmektedir. Tetikom seramiğinin değerlendirme çalışmaları tamamlandıktan sonra başta Doğu Anadolu olmak üzere Transkafkasya, Kuzeybatı İran ve Orta Anadolu'da

⁶¹ Sagona 2003: 104.

⁶² Güneri 2005: 101.

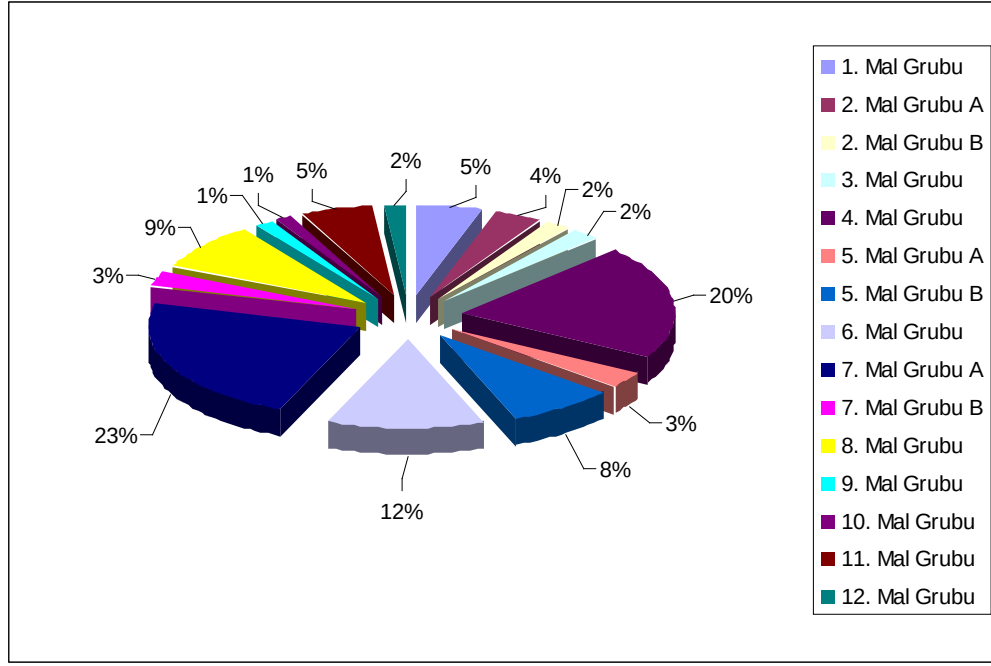
arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları yoluyla açığa çıkarılmış ve yayımlanmış Orta ve Geç Demir Çağı çanak çömleğiyle karşılaştırılmıştır.

A. MAL GRUPLARI

Tetikom çanak çömlek buluntularının incelenmesinde, yaklaşık 1000 adet profil veren parçadan oluşan malzeme, mal gruplarına ayrılırken esas kriter dış yüzey renklerindeki farklılıklar olmuş, hamur rengi, iç yüzey rengi, katkı maddelerinin türü, oranları, boyutları, astar ve perdah özellikleri ile yapım teknikleri alt grupların oluşturulmasında gözetilen kriterler olmuştur. Kazı çalışmalarında ele geçen tüm seramikler üzerinde yapılan hamur çalışmalarında 12' si ana mal grubu olmak üzere toplam 15 mal grubu belirlenmiştir (**Tablo 1**). Belirlenen bu 12 mal grubu içerisinde Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mal (7A) ve Devetüyü-Gri Alacalı Mal (4) en yoğun gruplardır. 4. mal grubunun daha çok, tabak, çanak, kase gibi açık kaplarda, 7A mal grubunun ise kapalı kaplarda yoğunlaştığı gözlenmiştir.

No.	Mal Grubu / Ware Group	Alt Grup / Sub-Group	
1	Siyah Yüzlü Mallar		
2	Gri Yüzlü Mallar	2A	Perdahlı Mallar
		2B	Perdahsız Mallar
3	Kırmızı-Gri Alacalı Mallar		
4	Devetüyü-Gri Alacalı Mallar		
5	Kahverengi-Gri Alacalı Mallar	5A	İçi-dışı alacalı
		5B	Dışı alacalı
6	Devetüyü Yüzlü Mallar		
7	Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mallar	7A	İçi-dışı Pembemsi devetüyü
		7B	Dışı Pembemsi devetüyü, İçi alacalı
8	Kırmızımsı Devetüyü Yüzlü Mallar		
9	İnce Krem Astarlı Mallar		
10	Kalın Krem Astarlı Mallar		
11	Kalın Kırmızı Astarlı Mallar		
12	Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Mallar		

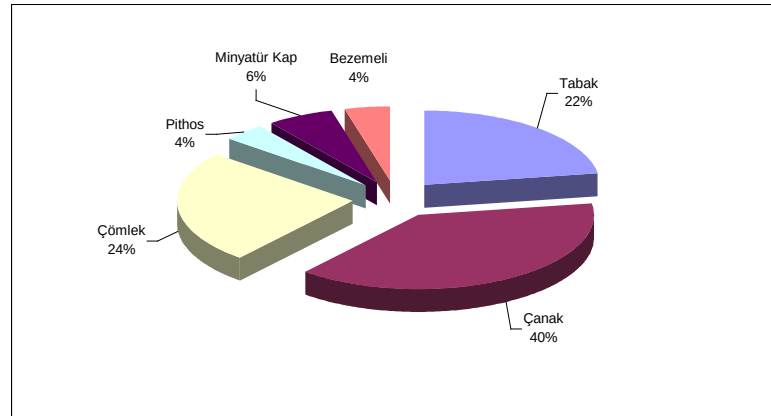
Tablo 1: Mal Grupları

Grafik 1: Mal Grupları Dağılımı

Siyah Yüzlü Mal (1. Mal Grubu)

Tetikom mal grupları içerisinde %5’lik orana sahip “Siyah Yüzlü Mal’ın” (**Resim 44**) iç ve dış yüzeyi siyah astarlı olup (2,5/N), hamur rengi siyaha yakın koyu kahverengindedir (7,5 YR 3/1). Elde veya ağır çömlekçi çarkında biçimlendirilen bu mal grubuna ait parçaların tamamı iyi bir şekilde perdahlanmıştır. Bu mal grubunun yoğun olarak açık kapların (tabak ve çanak) yapımında kullanıldığı görülür (**Grafik 2**). Siyah yüzlü mal grubunun yakın benzeri mal grubu, A. Sagona tarafından Common Black Ware olarak tanımlanmıştır. Sagona bu mal grubunu, M.Ö. 6- 4. yüzyıllar arasına tarihlemektedir.⁶³ Tasmasor’da da siyah yüzlü mal grubu olarak tanımlanan bu mal grubunu Geç Demir Çağı’na tarihlemek mümkündür.

Grafik 2 : Siyah yüzlü malın tiplere dağılımı

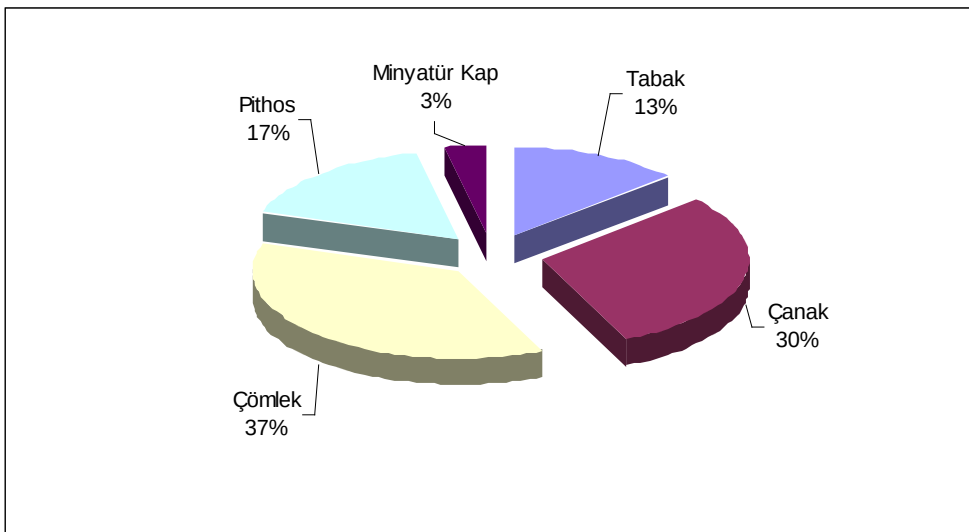
⁶³ Sagona et al. 2004: 195.

Resim 44 : 1. Mal

Gri Yüzlü Mal (2.A Mal Grubu)

Tetikom mal grupları içerisinde %3'lük bir oranla temsil olan “Gri Yüzlü Mal A” (**Resim 45**) grubu parçalarının iç ve dış yüzeyleri grinin çeşitli tonlarında astarlıdır (2,5 Y 5/1). Hamur renkleri ise yüzey renklerine yakın gri tonlarındadır (2,5 Y 4/1). Hamurları ince kum, mika, kireç ve çeşitli büyüklükte taşçık katkılı olup, iç ve dış yüzeyleri perdahlanmıştır. Çoğunluğu elde biçimlendirilen bu mal grubunun parçalarının bazıları da ağır çömlekçi çarkında şekillendirilmiştir. Gri Yüzlü Mal'ın açık ve kapalı kap yapımında dengeli bir şekilde kullanıldığı görülür (**Grafik 3**).

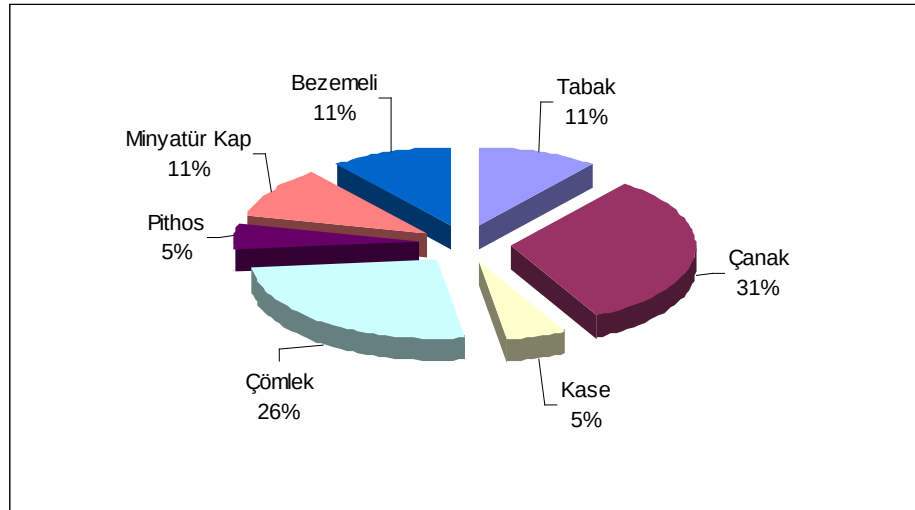
Grafik 3: Gri yüzlü malın (2A) tiplere dağılımı.

Resim 45 : 2. Mal.

Gri Yüzlü Mal (2.B Mal Grubu)

“Gri Yüzlü Mal B” grubunun “A” grubundan ayrılmasının nedeni bu mal grubunun perdahsız olmasıdır. Perdahsız olan bu grubun kaplarının pürüzlü yüzeyleri düzeltilerek yalın bırakılmıştır. Tüm mal grubu içerisinde %3'lük oranla temsil olan Gri Yüzlü Mal B grubu parçalarının, iç ve dış yüzeyleri gri tonlarda astarlıdır (2,5 Y 4/2) . Hamur renkleri yüzey rengine yakın gri tonlardadır (2,5 Y 2,5/1) . Bu mal grubu parçalarının çoğu elde yapılmış, az bir kısmı da ağır çarkta şekillendirilmiştir.

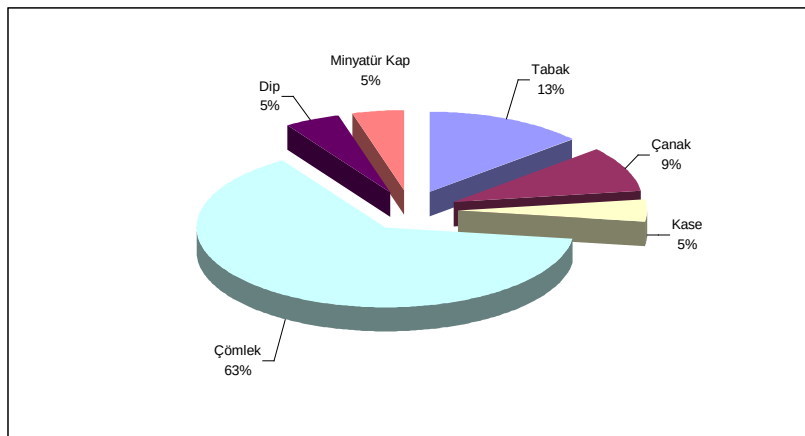
Grafik 4: Gri yüzlü malın (2B) tiplere dağılımı.

Resim 46 : 2. Mal B.

Kırmızı-Gri Alacalı Mal (3. Mal Grubu)

Tüm mal grubunun %2'lik oranla çok az bir kısmını oluşturan Kırmızı Gri Alacalı Malın iç ve dış yüzeylerinde pişirme sırasında oksijenin eşit olarak dağılmamasından kaynaklandığı düşünülen kırmızı (5 YR 5/6) - gri (7,5 YR 3/1) alacalanmalar görülür.⁶⁴ Hamur renkleri de homojen olmayıp alacalanmaya bağlı olarak, hamurun çeşitli yerlerinde kırmızı (2,5 YR 5/6) ve gri (10 YR 4/1) tonlarda renkler almıştır. Tamamı elde biçimlendirilmiş, bu mal grubu seramiklerinin yoğun olarak çömlek yapımında kullanıldığı görülür.

Grafik 5 : Kırmızı-gri alacalı malın tiplere dağılımı.

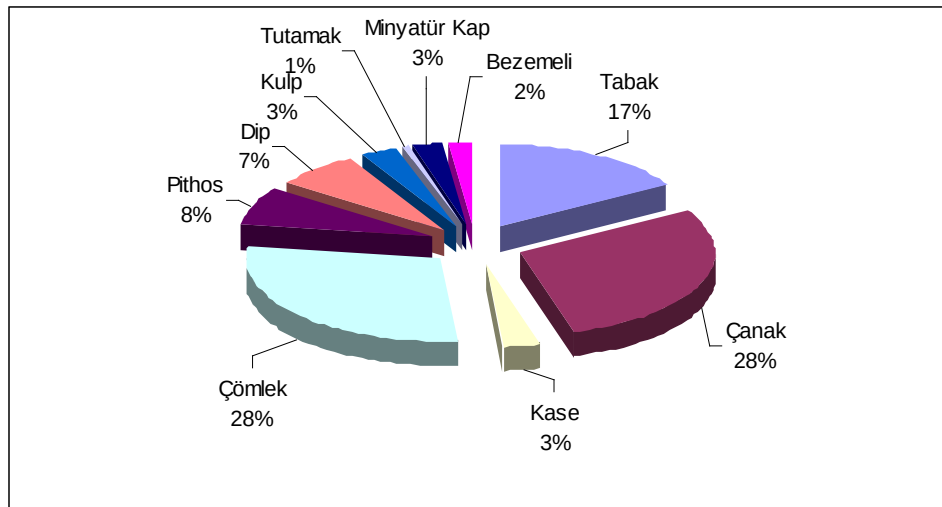
⁶⁴ Ökse 1993: 13.

Resim 47 :3. Mal.

Devetüyü-Gri Alacalı Mal (4. Mal Grubu)

Tüm mal grubu içerisinde en yoğun ikinci grup olan “Devetüyü-Gri Alacalı Malın yüzeylerinde pişirme sırasında gerçekleştiği düşünülen devetüyü (7,5 YR 5/4)-gri (10 YR 3/1) alacalanmalar görülür. Parçaların iç ve dış yüzeylerinde görülen alacalanmalar hamur rengine de yansımıştır, alacalanmaya bağlı olarak hamur, kırmızı (7,5 YR 4/6) ve gri (2,5 Y 2,5/1) tonlarda alacalanmıştır. Devetüyü astarlı olan bu mal grubu içerisindeki parçaların 3 tanesi hariç tamamı perdahlıdır. Elde veya ağır çarkta biçimlendirilen bu mal grubunun orta dereceli fırındıldığı ve hamurlarında; taşçık, mika şamot, kum katkılarının olduğu görülür. İnce cidarlı olanların hamurları daha iyi arıtılmıştır ve katkı maddesi olarak; ince kum kullanılmıştır. Devetüyü-gri alacalı malların daha çok açık kapların (tabak, çanak, kase) yapımında (**Grafik 6**) kullanıldığı görülmektedir.

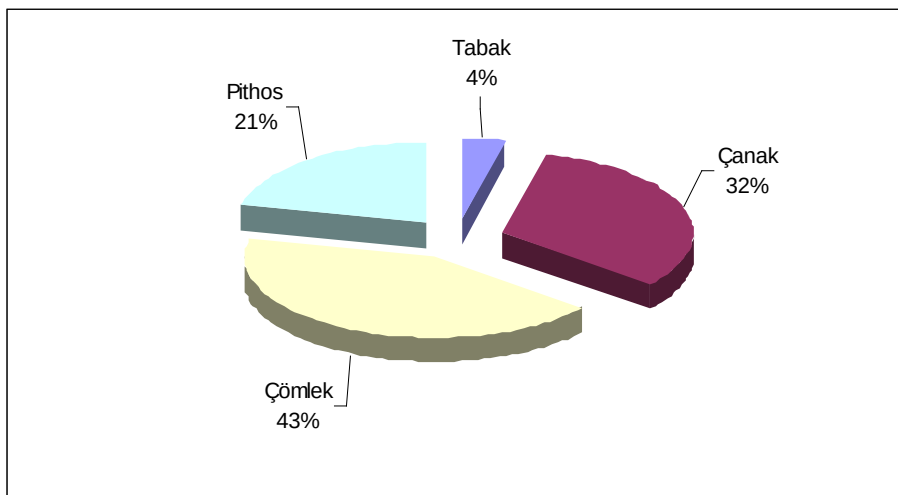
Grafik 6 : Devetüyü-gri alacalı malın tiplere dağılımı.

Resim 48 : 4. Mal.

Kahverengi-Gri Alacalı Mal (5.A Mal Grubu)

Tetikom mal grupları içerisinde %3'lük orana sahip “Kahverengi-Gri Alacalı Mal” kahverengi astarlı (5 YR 4/6) olup, iç ve dış yüzeylerinde pişirmemeden kaynaklanan gri (7,5 YR 3/1) alacalanmalar görülür. İç ve dış yüzeylerinde görülen alacalanmalar hamur renginde de (kahverengi (7,5 YR 3/3)-gri (10 YR 3/1)) görülür. Elde veya ağır çömlekçi çarkında biçimlendirilen Kahverengi-Gri Alacalı Mal grubunun parçaları zayıf perdahlanmıştır. Bu mal grubunun yoğun olarak kapalı kapların (çömlek ve pithos) yapımında (Grafik 8) kullanıldığı görülür.

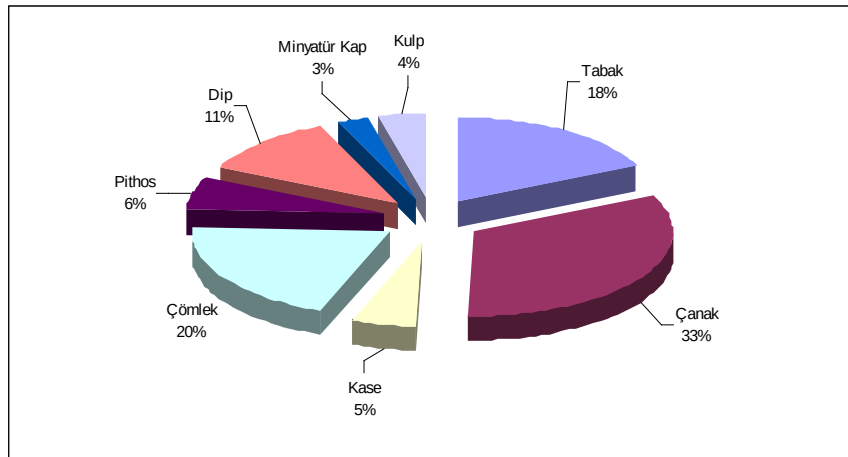
Grafik 8 : Kahverengi-gri alacalı malın (A) tiplere dağılımı.

Resim 49 : 5. Mal A.

Kahverengi-Gri Alacalı Mal (5.B Mal Grubu)

Tüm mal grubunun % 8'inin oluşturan “Kahverengi Gri Alacalı Mal B” grubu iç ve dış yüzeylerindeki kahverengi astarın (7,5 YR 4/3) sadece dış yüzeyde gri (10 YR 2/1) alacalı ve parçalarının bir bölümünün enine ve dikine çok iyi perdahlı olması nedeniyle “A” grubundan ayrılır. İç yüzeyleri ise astar renginde bırakılmıştır. Hamurları koyu kahve ve kızıl kahve (7,5 YR 3/1) renktedir. Bu mal grubu parçalarının çoğu elde yapılmış, az bir kısmı da ağır çarkta şekillendirilmiştir.

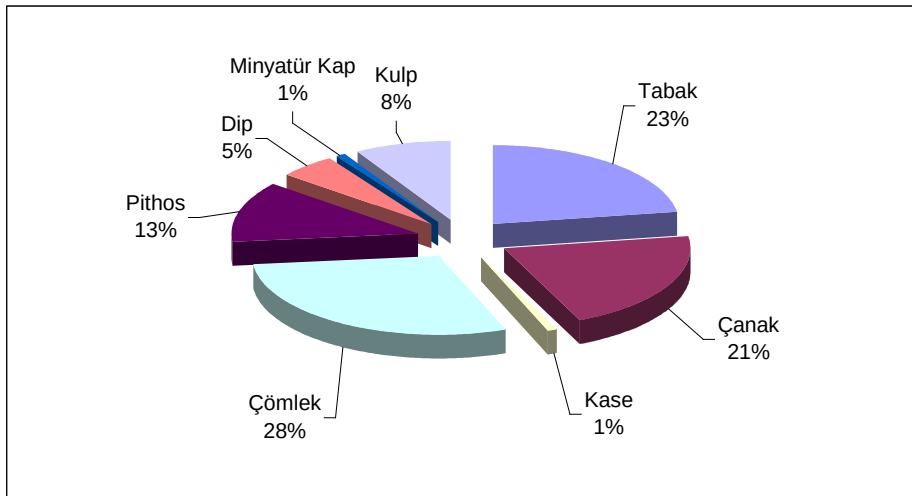
Grafik 9 : Kahverengi-gri alacalı malın (2B) tiplere dağılımı.

Resim 50 : 5. Mal B

Devetüyü Yüzlü Mal (6. Mal Grubu)

Tüm mal grubunun % 12’lik kısmını oluşturan “Devetüyü Yüzlü Malın” iç ve dış yüzeyleri devetüyü renginde (10 YR 6/4) kalın astarlıdır, hamurları yüzey rengine yakın renkte (7,5 YR 6/6) olup, az miktarda taşçık ve kireç, ince ve orta kum, katkılıdır; ince cidarlı olanların hamurları daha iyi arıtılmıştır. Bir kısmı elde bir kısmı ağır çömlekçi çarkında şekillendirilen bu mal grubunun parçaları orta ve iyi dereceli pişirilmiş, tamamı perdahlanmıştır.

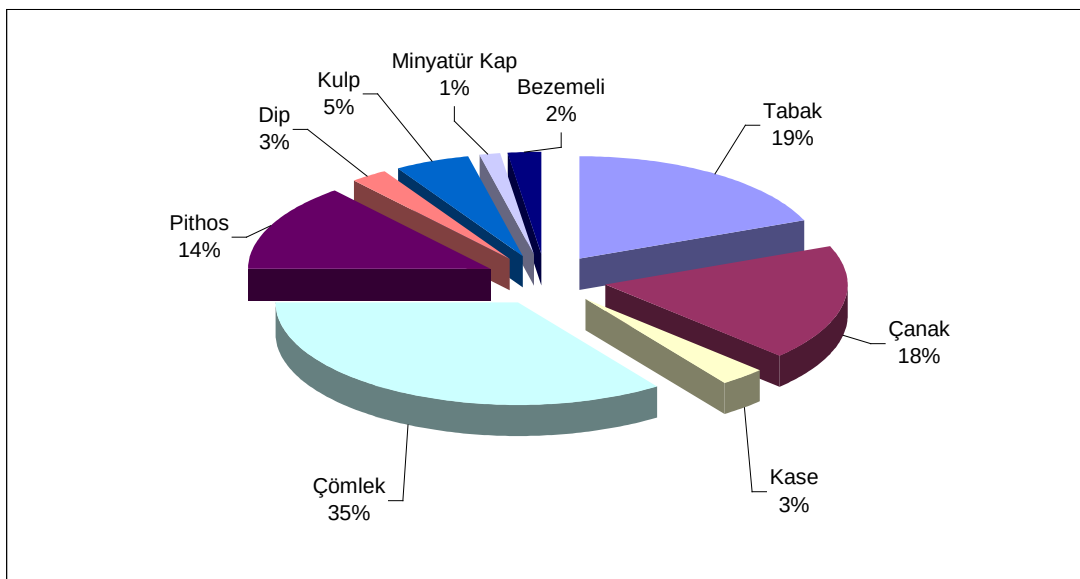
Grafik 10 : Devetüyü yüzlü malın tiplere dağılımı.

Resim 51 : 6. Mal

Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mal (7.A Mal Grubu)

Tetikom mal grupları içerisinde en yoğun grup olan “Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mal A” tüm mal grubunun % 23’ünü oluşturur. Bu mal grubunu oluşturan parçaların yüzeyleri devetüyü renginde olup (10 YR 6/4) kalın astarlıdır. Elde veya ağır çömlekçi çarkında biçimlendirilen bu mal grubunun hamurları yüzey rengine yakın tonlardadır (7,5 YR 6/6). Parçaların hemen hemen hepsi vasat perdahlanmıştır. Bu mal grubunun daha çok kapalı kapların (**Grafik 11**) yapımında kullanıldığı görülmektedir.

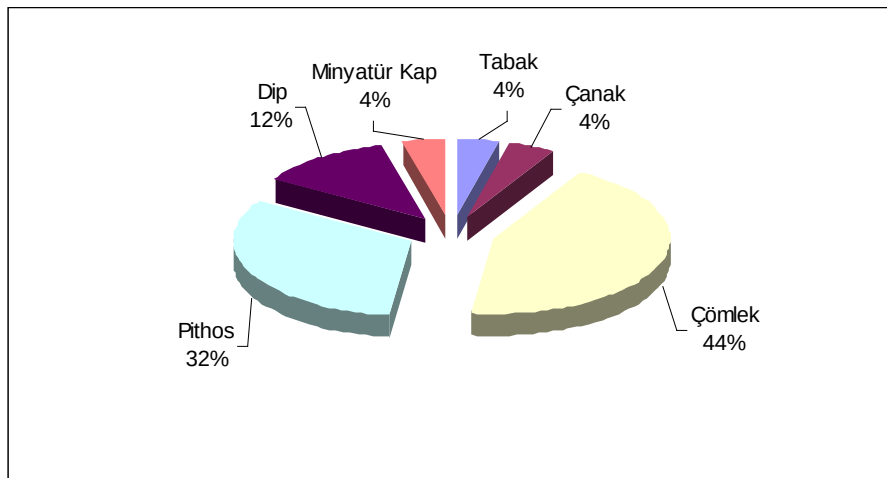
Grafik 11 : Pembemsi devetüyü yüzlü (7A) malın tiplere dağılımı.

Resim 52 : 7. Mal B.

Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mal (7.B Mal Grubu)

Tüm mal grubunun % 3'ünü oluşturan “Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mal B” grubu dış yüzeylerinin aynı renkte (7,5 YR 6/4) olmasına rağmen iç yüzeylerinin siyah veya koyu gri tonlarında (10 YR 2/1) olması nedeniyle “Pembemsi Devetüyü Yüzlü Mal A” grubundan ayrılır. İnce ve orta büyüklükte taşçık, kum şamot, az miktarda kireç ile mika katkılı hamurları kızıl kahve ve kahverenginin (7,5 YR 6/6) çeşitli tonlarındadır. Bu grubun tüm parçalarının zayıf perdahlı olduğu görülür. Elde ve ağır çarkta biçimlendirilen bu mal grubuna ait parçalarının çok büyük bir oranını çömlek ve pithos gibi kapalı kaplar (**Grafik 11**) oluşturmaktadır.

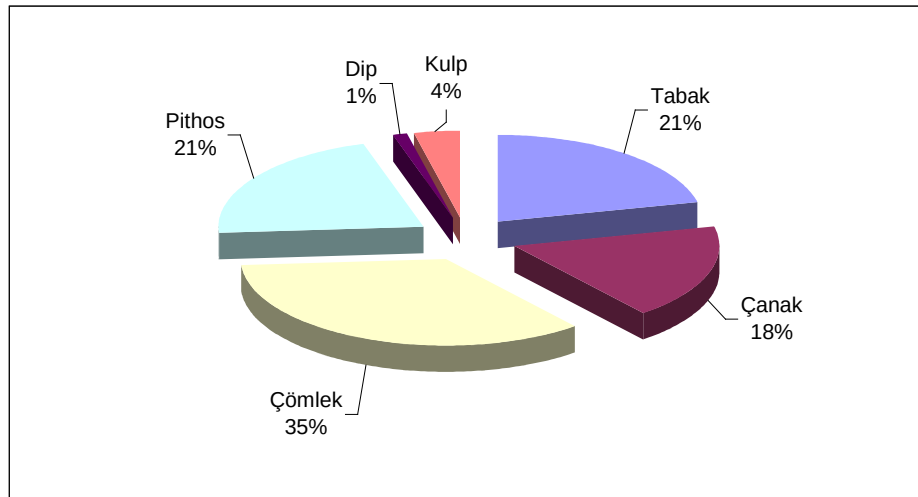
Grafik 11: Pembemsi devetüyü yüzlü (7B) malın tiplere dağılımı.

Resim 53 : 7. Mal B.

Kırmızımsı Devetüyü Yüzlü Mal (8. Mal Grubu)

Tüm mal grubunun % 9'unu oluşturan "Kırmızımsı Devetüyü Yüzlü Malın" iç ve dış yüzeyleri kırmızımsı devetüyü renkli (2,5 YR 8/2) olup, hamurları kızıl kahverengi ve kırmızı renktedir (10 R 4/8). Tamamı perdahlı olan bu mal grubunun hamurları orta, ince büyüklükte kum, şamot, az miktarda kireç ve taşçık katkıdır. Elde ve ağır çömlekçi çarkında biçimlendirilmiş olup, orta ve iyi dereceli pişirilmişlerdir. Kırmızımsı devetüyü yüzlü malların yarısından fazlasını çömlek ve pithos parçaları (Grafik 12) oluşturmaktadır.

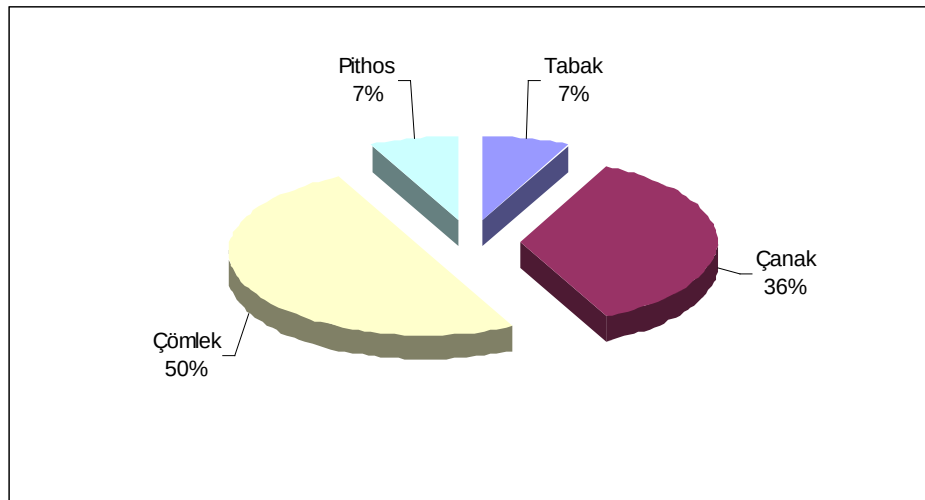
Grafik 12 : Kırmızımsı devetüyü yüzlü malın tiplere dağılımı.

Resim 54 : 8. Mal.

İnce Krem Astarlı Mal (9. Mal Grubu)

Tüm mal grubu içerisinde çok az bir orana sahip olan “İnce Krem Astarlı Malın” hamur rengi kırmızı ve kızıl kahverengi (10 R 4/8) olup, taşçık, şamot, kum katkılı olan hamurları gözeneksizdir. İç yüzeyleri kırmızı astar üzerine ince krem (5 YR 5/6); dış yüzeyleri kırmızı astar üzerine iç yüzeye göre daha açık krem (2,5 YR 8/2) astarlıdır. Elde veya ağır çömlekçi çarkında biçimlendirilmiş olan bu gruba ait parçalar orta ve iyi dereceli pişirilmiştir. Parçaların hepsinin perdahlanmış olduğu görülür. Elimize az sayıda geçen bu grubun mevcut parçalarının yarısını çömlek parçaları (**Grafik 13**) oluşturmaktadır.

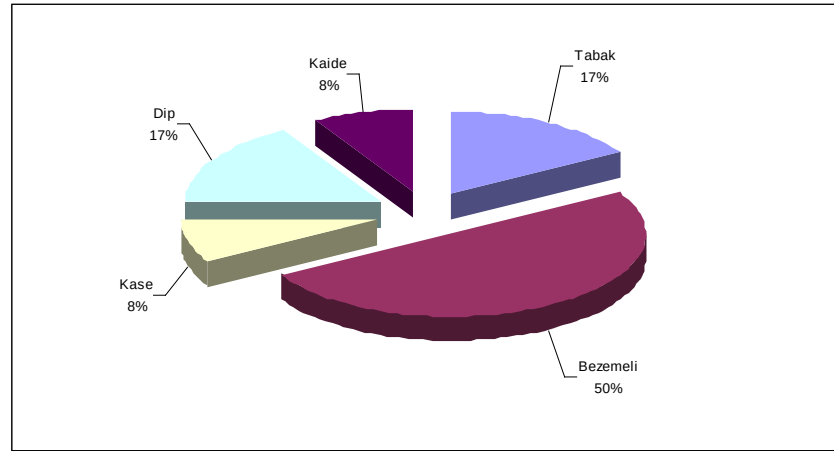
Grafik 13 : İnce krem astarlı malın tiplere dağılımı.

Resim 55 : 9. Mal.

Kalın Krem Astarlı Mal (10. Mal Grubu)

Tetikom mal grupları içinde az bir kısmı oluşturan “Kalın Krem Astarlı Malın” çoğu boya bezemeli amorf parçalarından (**Grafik 14**) oluşmaktadır. Kırmızı renkli (10 R 5/6) hamurları iyi arıtılmış ve gözeneksizleştirilmiştir. Parçaların bir bölümünün dış yüzeyi kalın krem astar (10 YR 8/2) üzerine boya bezemelidir, iç yüzeyleri ise astar renginde ve perdahlıdır. İç ve dış yüzeyi boya bezemeli olanların yüzeyleri perdahlanmamıştır. İyi pişirilmiş olup, hızlı çarkta üretilmişlerdir. Çoğu boya bezemeli amorf parçalarından oluşan bu grubun içerisinde az da olsa profil veren tabak, kase, kaide ve dip parçaları da bulunmaktadır. Bu mal grubunun daha çok özel kapların yapımında kullanıldığı veya ithal parçalar olduğu düşünülmektedir. Sagona bu mal grubunun yakın benzeri mal grubunu Cream Slipped and Monochrome-Painted on Red Brown olarak tanımlamakta ve Geç Demir Çağı’na tarihlemektedir.⁶⁵ Dyson ise aynı grubun Hasanlu III A’daki boyalı örneklerini M.Ö. 5-3. yüzyıllar arasına tarihlemektedir.⁶⁶

Grafik 14 : Kalın krem astarlı malın tiplere dağılımı.

⁶⁵ Sagona et al. 2004: 192-193.

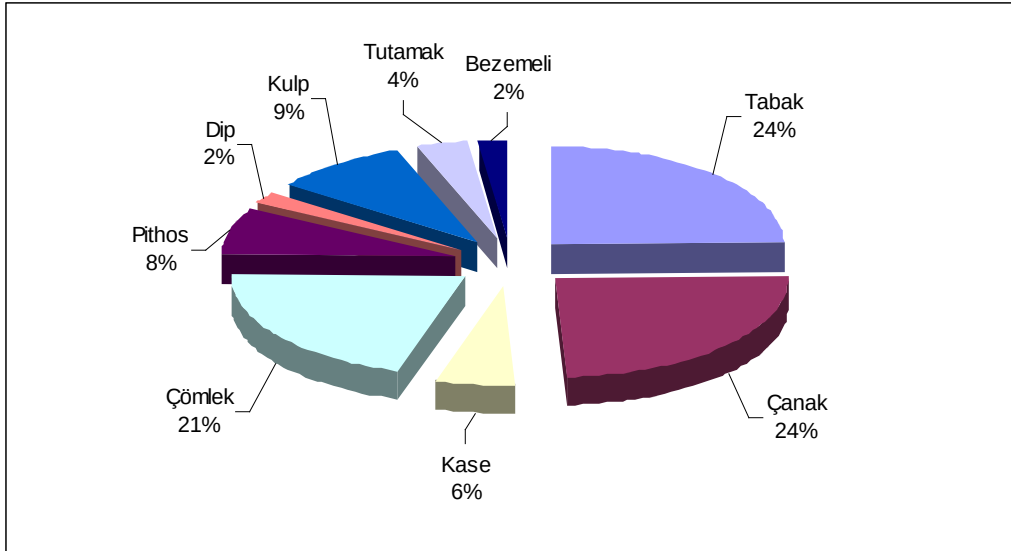
⁶⁶ Dyson 1999: 102.

Resim 56 : 10. Mal.

Kalın Kırmızı Astarlı Mal (11. Mal Grubu)

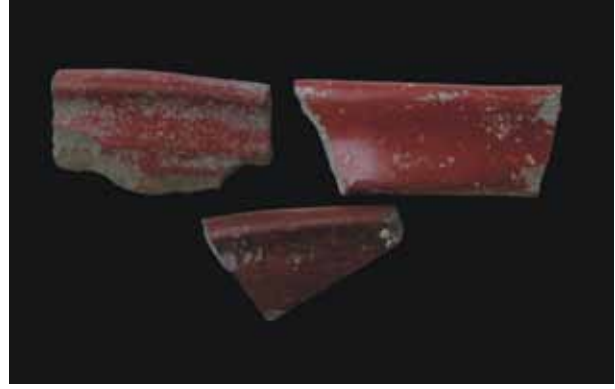
Tüm mal grubunu % 5’ni oluşturan bu mal grubunun gözeneksiz sıkı hamurları gri renkte (5 YR 4/6) olup, beyaz kum ve mika katkılıdır. Kalın kırmızı astarlı (5 YR 4/6) yüzeyleri perdahlanmıştır. Çok az bir kısmında siyah alacalanmalar görülür. Elde veya ağır çömlekçi çarkında biçimlendirilen bu grubun parçaları orta ve iyi pişirilmiştir. Bu gruba ait profil parçalarının çoğu, tabak, çanak ve kase gibi açık kaplardan (**Grafik 15**) oluşmaktadır.

Grafik 15 : Kalın kırmızı astarlı malın tiplere dağılımı.

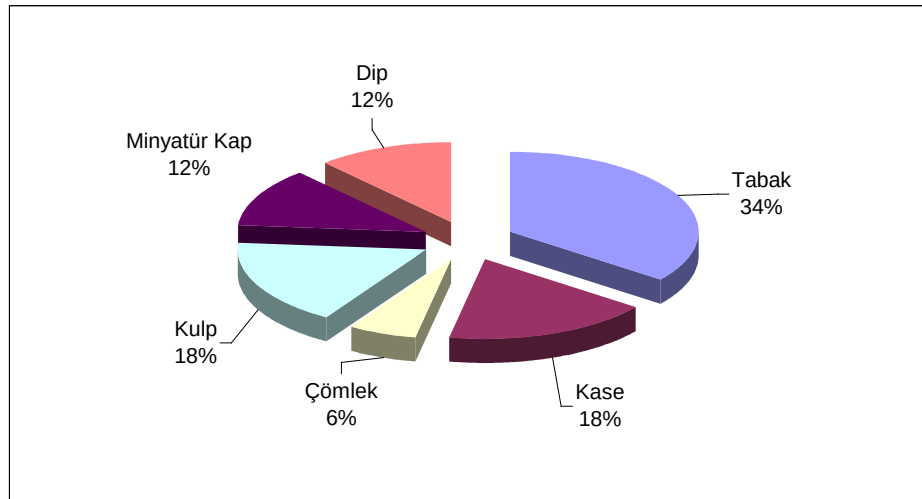
Resim 57 : 11. Mal.

Resim 58 : 12. Mal.

Kalın Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Mal (12. Mal Grubu)

Tüm mal grubunun %2'sini oluşturan “Kalın Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Malın” kızıl kahverengi hamurları iyi arıtılmış ve gözeneksizleştirilmiştir. İç ve dış yüzeyleri koyu kırmızı atsalı olup çok iyi perdahlanmıştır. Hızlı çarkta biçimlendirilen bu mal grubuna ait parçalar iyi pişirilmişlerdir. Çoğu tabak ve kase profillerinden oluşan **(Grafik 16)** bu mal grubunun daha çok özel kapların yapımında kullanıldığı veya ithal parçalar olduğu düşünülmektedir.

Grafik 16 : Kırmızı ve perdahlı malın tiplere dağılımı.

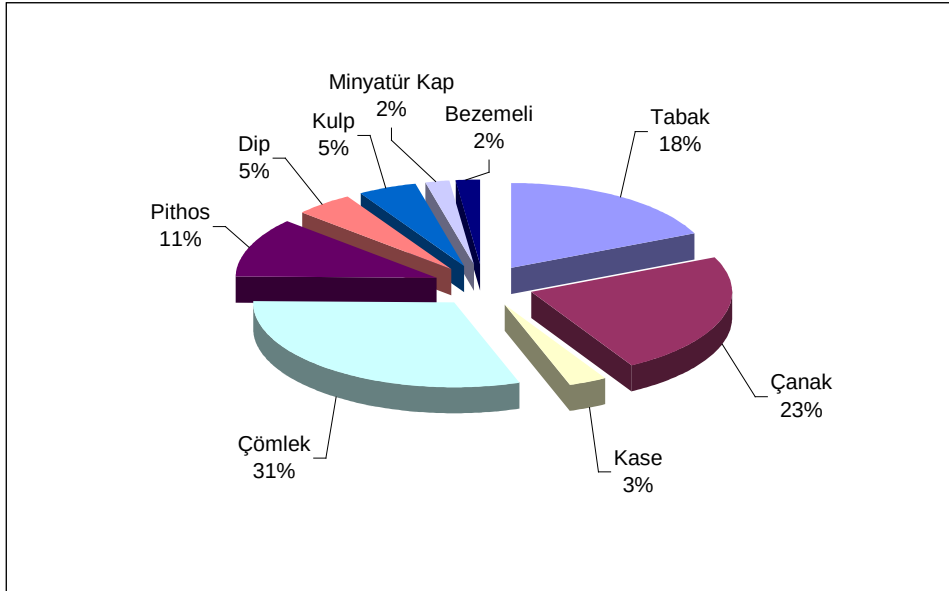
B. KAP FORMLARI

Tetikom kazısında ele geçen toplam 6650 adet seramik içerisinde 480 adet profil veren parça üzerinde tipolojik çalışma gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tablolarda tüm mal gruplarına ve tiplere dağılımı verilen bu parçalar üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda 9 tip grubu belirlenmiştir.

Tabaklar, çanaklar, kaseler, çömlekler, pithoslar, dipler, kulplar, minyatür kaplar ve bezemeliler grupları altında toplanan, profil veren parçaların ait oldukları tip grupları tipoloji kataloğu içerisinde biçim özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

Ana tipler içerisinde ağız, boyun ve gövde özellikleri ile farklılık gösteren parçalar, ait oldukları tip içerisinde alt tip numaraları verilerek değerlendirilmiştir. Seramik figürleri oluşturulurken bu tıpsel ayırım esas alınmıştır. Tüm levhaların yan sayfalarında tablo içerisinde, tipoloji içerisine alınmış parçanın konteks, hamur ve tip numaraları verilmiştir. Böylelikle her parçanın ait olduğu hamur ve tip tanım tablolarına referans verilmiş, tablo içerisine ayrıca parçanın benzer örnekleri ve dönemini gösteren kısımlar eklenmiştir. Tabloların alt kısımlarında ise bazı özellikli seramik parçalarının fotoğrafları eklenmiştir.

Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere Tetikom seramikleri içerisinde görülen en yoğun tip çömleklerdir.

Grafik 17 : Kap tiplerin genel dağılımı.

Tabaklar

Tetikom'da tabak formuna sahip kaplar 20 ayrı alt form (Tip 1-20) ile temsil edilmektedir.

Tip 1.1.: Basit, yuvarlak ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak tipi olarak ele alınan iki örnek (**Resim 59: 1, 2**) ele geçmiştir.

Tip 1.2.: Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli hafifçe içe dönük tabaklar parçalarından (**Resim 59: 3-4**) oluşan bu tip, Tetikom'da altı örnek ile temsil olmaktadır.

Tip 1.3.: Basit, ağız üstü düzleştirilmiş ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından (**Resim 59: 5-8**) oluşan bu tip, Tetikom'da on dört örnek ile temsil olmaktadır.

Tip 1.4.: İçe, içe ve dışa kesik ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 59: 9-10**), Tetikom'da dört örnek ile temsil olmaktadır.

Tip 1.5.: Hafif içe eğik basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 60: 1-12**), 26 örnek ile temsil olmakta ve Tetikom tabak repertuarı içerisinde en yoğun gruptandır.

Tip 1.6.: İçe ve dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 61: 1-9**), Tetikom'da on bir örnek ile temsil olmaktadır.

Tip 1.7.: İçe ve dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 61: 10-12**), Tetikom'da dört örnek ile temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Cimintepe II'de⁶⁷ bulunan benzer örneği Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 1.8.: İçe eğik ve içe kalın ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 62: 1-4**), Tetikom'da dört örnek ile temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Karagündüz'de⁶⁸ bulunan benzer örneği Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 1.9.: Tetikom'da 5 örneği bulunan içe hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak (**Resim 62: 5-8**), özelliği ile bu diğer tabak tiplerinden ayrılmaktadır.

Tip 1.10.: Dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 62: 9-13**), Tetikom'da altı örnek ile temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Altın-tepe⁶⁹ ve Ziyiye'de⁷⁰ görülen benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na

⁶⁷ Summers 1993: fig.5-10

⁶⁸ Sevin et al. 1999: Res. 12-10.

⁶⁹ Summers 1993: fig. 9-1.

⁷⁰ Young 1965: fig. 4-1.

tarıhlendirilirken Qal'eh Oghlu'daki⁷¹ bu tipin benzer örneği Orta Demir Çağı'na tarıhlendirilmektedir.

Tip 1.11.: İçe çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 63: 1-3**), Tetikom'da üç örnekle temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Karagündüz⁷² ve Bastam'da⁷³ görülen benzer örnekleri Orta Demir Çağı'na tarıhlendirilmektedir.

Tip 1.12.: İçe çekik ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 63: 4-6**), Tetikom'da üç örnekle temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Yıldız Tepe'de⁷⁴ görülen benzer örneği Orta Demir Çağı'na tarıhlendirilmektedir.

Tip 1.13.: İçe ve dışa kalın, düzleştirilmiş ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 63: 7-13**), Tetikom'da sekiz örnekle temsil olmaktadır.

Tip 1.14.: İçe çekik, dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 64: 1-14**), Tetikom'da 21 örnekle temsil olmakta ve tabak repertuarı içerisinde en yoğun gruplardandır. Orta ve Geç Demir Çağı merkezlerinde sıkça görülen bu tabak tipinin Usnaviyeh⁷⁵, Bastam⁷⁶, Altıntepe⁷⁷ Horom⁷⁸ ve Ziwıye'de⁷⁹ görülen benzer örnekleri Orta Demir Çağı'na tarıhlendirilirken, Godin⁸⁰, Altıntepe⁸¹ ve Bastam'da⁸² görülen benzer örnekleri ise Geç Demir Çağı'na tarıhlendirilmektedir.

Tip 1.15.: İçe çekik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 65: 1-5**), Tetikom'da altı örnekle temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Bābā Jān⁸³, Karagündüz⁸⁴, Tepe Lumbad⁸⁵ ve Godin'de⁸⁶ görülen benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarıhlendirilmektedir.

Tip 1.16.: Dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 66: 1, 2**), Tetikom'da iki örnekle temsil olmaktadır.

⁷¹ Kroll 1976: abb. 3-3.

⁷² Sevin 1999: fig. 18-3.

⁷³ Kleiss 1979: abb. 1-8; 4-19.

⁷⁴ Çilingiroğlu et al. 1991: fig. 7.10.

⁷⁵ Kroll 1976: Abb. 38-1.

⁷⁶ Kroll 1979: Abb. 2-11; 1-10; 1-8

⁷⁷ Summers 1993: fig. 5-6; Emre 1969: fig. 8.

⁷⁸ Badaljan et al. 1997: fig. 5-1.

⁷⁹ Young 1965: fig. 3-19.

⁸⁰ Young et al. 1974: fig. 46-23.

⁸¹ Kaygaz 2002: lev. 41; Summers 1993, fig. 5-7.

⁸² Kroll 1979: abb. 1-8.

⁸³ Goff 1985: fig. 2-50.

⁸⁴ Sevin et al. 1998: res. 4-5; Kaygaz 2002: lev. 20-3.

⁸⁵ Kleiss-Kroll 1979: abb. 3-7.

⁸⁶ Young et al. 1974: fig. 45-21.

Tip 1.17.: İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 66: 3, 9**), Tetikom'da on bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 1.18.: İçe ve dışa kalınlaştırılmış, yuvarlatılmış ağız kenarlı, omurgalı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 66: 10-13**), beş örnekle temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Libliuni'de⁸⁷ görülen benzer örneği Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 1.19.: İçe ve dışa kalınlaştırılmış, düzleştirilmiş ağız kenarlı, omurgalı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 67: 1-8**), Tetikom'da on yedi örnekle temsil olmakta ve tabak repertuarı içerisinde yoğun gruplardan birisi olarak gözükmektedir. Bu tabak tipini benzeri Karagündüz'de⁸⁸ görülmektedir. Bu örnek Geç Demir Çağı tabaksında ele geçmiştir.

Tip 1.20.: Dışa çekik ağız kenarlı, "S" profilli, omurgalı, yayvan gövdeli tabak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 68: 1-15**), Tetikom'da yirmi örnekle tabak repertuarı içerisinde yoğun gruplardan bir başkasıdır. "S" profilli tabakların benzer örneklerine Hasanlu⁸⁹, Said Tadjeddin⁹⁰, Kra⁹¹, Karagündüz⁹² ile Büyüktepe'de⁹³ görülmekte ve Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Çanaklar

Tetikom'da çanak formuna sahip kaplar 28 ayrı alt form (Tip 1-28) ile temsil edilmektedir.

Tip 2.1.: Basit, içe eğik ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 69: 1-5**), on dokuz örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin Libliuni'de⁹⁴ görülen benzer örneği Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.2.: Basit ağız kenarları hafifçe içe kalınlaştırılmış, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 69: 6-8**), Tetikom'da beş örnekle temsil olmaktadır. Bu tabak tipinin Karagündüz⁹⁵ ve Toprakkale⁹⁶ görülen benzer örnekleri Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Ayrıca Bulamaç⁹⁷ Höyük'te ele geçen bu tipin benzer örneği Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 2.3.: Basit, içe eğik ağız kenarlı, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 70: 1-9**), yirmi iki örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin Bābā Jān⁹⁸ ve Bastam'da⁹⁹ görülen benzer örnekleri Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

⁸⁷ Kleiss-Kroll 1980: abb. 5-1.

⁸⁸ Sevin et al. 1999: res. 12-9.

⁸⁹ Young 1965: fig. 6-2; 2-10.

⁹⁰ Kleiss-Kroll 1979: abb. 7-10 ; 9-6.

⁹¹ Biscione et. al. 2002: pl. 36-2.

⁹² Sevin et al. 1999: res. 12-6.

⁹³ Sagona 1992: fig. 5-2.

⁹⁴ Kleiss-Kroll 1980: abb. 8-4.

⁹⁵ Kaygaz 2002: Lev.12 no:5.

⁹⁶ von der Osten 1952: abb. 5-2.

⁹⁷ Güneri 2002: fig 15-5.

⁹⁸ Goff 1985: fig. 2-9.

⁹⁹ Kroll 1979: abb. 2-6.

Tip 2.4.: Basit ağız kenarı düzleştirilmiş, omurgalı çanaklar parçalarından oluşan bu tip **(Resim 71: 1-7)**, dokuz örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin Karagündüz'de¹⁰⁰ ele geçen benzer örneği Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.5.: Ağız kenarı içe kalınlaştırılmış, omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 71: 8-14)**, yedi örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin Van/Keçikıran¹⁰¹ yüzey araştırmasında ele geçen örneği Orta Demir Çağı'na tarihlendirilirken, Sos¹⁰² ve Ardahan-Çataldere'de¹⁰³ bulunan benzer örnekleri Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. İmikuşağı'nda¹⁰⁴ ise bu tipin, Geç Demir Çağı'na tarihlenen örneği görülmektedir.

Tip 2.6.: İçe çekik ağız kenarı düzleştirilmiş, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 72: 1-9)**, on altı örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin Haftavan'da¹⁰⁵ görülen benzer örneği Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.7.: İçe eğik dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 72: 10)**, iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.8.: İçe ve dışa kalın ağız kenarı düzleştirilmiş, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 73: 1-4)**, sekiz örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin Karagündüz'de¹⁰⁶ görülen benzer örneği Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.9.: İçe ve dışa kalın ağız kenarı üstü tek sıra sıg oluklu, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 73: 5)**, sadece tek örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.10.: İçe ve dışa kalın ağız kenarı düzleştirilmiş, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 73: 6-12)**, on üç örnekle temsil olmaktadır. Bu çanak tipinin görülen Sos¹⁰⁷ ve Van/Karahan'da¹⁰⁸ görülen benzer örnekleri Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.11.: İçe ve dışa kalın ağız kenarları her iki yana yuvarlatılmış, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 74: 1-5)**, altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.12.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 74: 6-9)**, beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.13.: İçe eğik ağız kenarlı, keskin omuzlu, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip **(Resim 75: 1-11)**, elli bir örnekle Tetikom çanak repertuarı içerisinde en yoğun grubu oluşturmaktadır. Bu tipteki çanakların benzerleri Altıntepe¹⁰⁹

¹⁰⁰ Sevin 2000, çiz. 3-3; Kaygaz 2002, lev. 28 no. 2; 13-10

¹⁰¹ Russel 1980: fig. 23(223.13).

¹⁰² Güneri 2002: fig 4-2.

¹⁰³ Güneri 2002: fig 4-1.

¹⁰⁴ Kaygaz 2002, lev. 6 no. 1.

¹⁰⁵ Edwards 1983: fig. 107-6.

¹⁰⁶ Kaygaz 2002: lev.34 no:2.

¹⁰⁷ Güneri 2002: fig. 9-6.

¹⁰⁸ Russel 1980: fig. 23(222.1).

¹⁰⁹ Summers 1993: fig. 8-9.

ve Said Tadjeddin'de¹¹⁰ görülmektedir. Bu merkezlerdeki örnekler Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 2.14.: İçe çekik, dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 76: 1-4**), dört örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki çanakların benzerleri Bastam'da¹¹¹ görülen örneği Orta Demir Çağı'na, Karagündüz'de¹¹² görülen örneği ise Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.15.: İçe eğik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı çanak parçası (**Resim 76: 1-4**), Tetikom'da bu tipin tek örneğidir. Tetikom'da tek tipi saptanan bu örneğin Altın-tepe¹¹³ ve Bastam'daki¹¹⁴ benzerleri Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Qal'eh Khezerlu¹¹⁵ ve Said Tadjeddin'deki¹¹⁶ örnekleri ise Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Van/Burun'daki¹¹⁷ benzeri ise Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 2.16.: İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 76: 6-7**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.17.: İçe kapalı, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 77: 1-9**), on üç örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki çanakların Karagündüz'de¹¹⁸ benzer örneği Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 2.18.: İçe kapanan ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 77: 10, 11**), üç örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki çanakların Bābā Jān¹¹⁹ ve Altın-tepe'deki¹²⁰ benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Bulamaç'ta¹²¹ ele geçen örnek ise Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 2.19.: Basit ağız kenarlı, omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 78: 1- 3**), üç örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki çanakların Said Tadjeddin¹²² ve Sangar'da¹²³ ele geçen benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Horom¹²⁴, Bastam¹²⁵ ve Meydan Kalesi¹²⁶ ele geçen örnek ise Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Malazgirt-Tıkızlı Kalesi¹²⁷ bulunan bir örnek ise Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

¹¹⁰ Kleiss-Kroll 1979: abb. 7-2.

¹¹¹ Kleiss 1979: abb. 1-18.

¹¹² Kaygaz 2002: lev.35 no:3.

¹¹³ Emre 1969: fig. 8.

¹¹⁴ Kroll 1979: abb. 1-15.

¹¹⁵ Kroll 1976: abb. 1-19.

¹¹⁶ Kleiss-Kroll 1979: abb. 6-4.

¹¹⁷ Russel 1980: fig. 20(237.4).

¹¹⁸ Sevin et al. 1999: res. 12-11.

¹¹⁹ Goff 1985: fig. 2-11.

¹²⁰ Summers 1993: fig. 5-10.

¹²¹ Güneri 2002: fig. 15-5.

¹²² Kleiss-Kroll 1979, abb. 9-11

¹²³ Kroll 1976: abb. 10-32.

¹²⁴ Badaljan, et al.: 1997, abb. 27-1.

¹²⁵ Kroll 1979: abb. 5-3.

¹²⁶ Belli 1995: çiz. 7.

¹²⁷ Koçhan 1989: fig. 12-6.

Tip 2.20.: İçe ve dışa kalın ağız kenarı düzleştirilmiş, omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 78: 4- 9**), yedi örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki çanakların Karagündüz¹²⁸ ve Qal'eh Dosoq'ta¹²⁹ ele geçen benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 2.21.: İçe ve dışa kalın ağız kenarı her iki yana yuvarlatılmış, omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 78: 10- 14**), beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.22.: İçe ve dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı çanak parçasından oluşan bu tip (**Resim 79: 1**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.23.: Dışa çekik ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 79: 2, 3**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 2.24.: Dışa çekik, içe hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı; omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 79: 4-6**), dört örnekle temsil olmaktadır. Bu tipin Bastam'da¹³⁰ görülen örneği Geç Demir Çağı'na; Bābā Jān'da¹³¹ görülen örneği ise Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.25.: İçe ve dışa kalın ağız üzeri tek sıra sıg oluklu, dudak altı oluklu, omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 79: 7**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır. Bu Tipin Van/Yeşilaliç II' de¹³² görülen benzeri Orta ve Geç Demir Çağı aralığına tarihlendirilmektedir.

Tip 2.26.: Dışa kıvrık ağız kenarlı, “S” profilli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 80: 1-3**), dört örnekle temsil olmaktadır. Bu Tipin Bastam¹³³, Bābā Jān¹³⁴, Karagündüz¹³⁵ ve Büyüktepe'de¹³⁶ görülen benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.27.: Basit dışa kıvrık ağız kenarlı, “S” profilli çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 80: 4-6**), üç örnekle temsil olmaktadır. Bu Tipin Horom¹³⁷ kazısında ele geçen örnek ve Muş/Şeyh Yusuf¹³⁸ yüzey araştırmasında bulunan benzer örnekleri Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 2.28.: İçe kalın, dışa çekik ağız kenarlı, omurgalı çanak parçalarından oluşan bu tip (**Resim 80: 7-11**), sekiz örnekle temsil olmaktadır. Bu Tipin bulunan Karagündüz¹³⁹, Cimintepe II¹⁴⁰ ve Ziyiye¹⁴¹ ele geçen benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

¹²⁸ Sevin et al. 1999: res. 12-8.

¹²⁹ Kleiss-Kroll 1979: abb. 4-8.

¹³⁰ Kleiss 1979: abb. 1-6.

¹³¹ Goff 1985: fig. 2-6.

¹³² Sevin 1985: fig. 5-14.

¹³³ Kroll 1988: abb. 6-1.

¹³⁴ Goff 1985: fig. 2-51.

¹³⁵ Sevin 2000: çiz. 3-1.

¹³⁶ Sagona 1993: fig. 4-6.

¹³⁷ Badaljan et al.: 1994, fig. 6-3.

¹³⁸ Russel 1980: fig. 24(242.27).

¹³⁹ Kaygaz 2002: lev. 20-5.

¹⁴⁰ Summers 1993: fig. 9-4.

¹⁴¹ Young 1964: fig. 3-3.

Kaseler

Tetikom'da kase formuna sahip kaplar 6 ayrı alt form (Tip 1-6) ile temsil edilmektedir.

Tip 3.1.: Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli kase parçalarından oluşan bu tip (**Resim 81: 1-3**), sekiz örnekle temsil olmaktadır.

Tip 3.2.: Basit ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli kase parçalarından oluşan bu tip (**Resim 81: 4, 5**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 3.3.: Basit ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, yarım küresel gövdeli kase parçalarından oluşan bu tip (**Resim 81: 6**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 3.4.: Basit, dışa eğik ağız kenarlı, çan biçimli kase parçalarından oluşan bu tip (**Resim 81: 7-9**), beş örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki kaselerin Muş/Misaksin'de¹⁴² yüzey araştırmasında ele geçen örneği Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 3.5.: Dışa çekik ağız kenarlı, dik profilli, kase parçalarından oluşan bu tip (**Resim 82: 1, 2**), üç örnekle temsil olmaktadır.

Tip 3.6.: Çan biçimli; dışa yatık gövdeli yuvarlak dipli kase ("Tulip Bowl") parçalarından oluşan bu tip (**Resim 82: 3-7**), yedi örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki kaselerin Karagündüz¹⁴³ kazısında ele geçen örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Çömlekler:

Tetikom'da çömlek formuna sahip kaplar 47 ayrı alt form (Tip 1-47) ile temsil edilmektedir.

Tip 4.1.: Ağız üzeri düzleştirilmiş ve dışa kalınlaştırılmış, dik boyunlu oval gövdeli çömlek parçasından oluşan bu tip (**Resim 83: 1**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.2.: Basit ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 83: 2-5**), on altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.3.: İçe kesik, dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 83: 6, 7**), altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.4.: Hafifçe dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 83: 8, 9**), altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.5.: Düzleştirilmiş, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 83: 10, 11**), on üç örnekle temsil olmaktadır.

¹⁴² Russel 1980: fig. 24(267.4).

¹⁴³ Kaygaz 2002: lev.13-3; 12 -5.

Tip 4.6.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç tarafta dudak altı tek sıra yiv bezemeli, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçasından oluşan bu tip (**Resim 84: 1**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.7.: Ağız üzeri kapak yuvalı, dışa hafif dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçasından oluşan bu tip (**Resim 84: 2**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.8.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, hafifçe içe eğik dike yakın uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 84: 3- 5**), sekiz örnekle temsil olmaktadır. Qalatgah'da¹⁴⁴ ele geçen bu tipin benzer örneği Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 4.9.: İçe kesik, dışa kalın ağız kenarlı, hafifçe içe eğik, dike yakın uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 84: 6, 7**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.10.: Dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç tarafta dudak altı tek sıra oluk bezemeli, hafifçe içe eğik, dike yakın uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçasından oluşan bu tip (**Resim 84: 8**), sadece bir örnekler temsil olmaktadır.

Tip 4.11.: Dışa eğik ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 85: 1-6**), on beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.12.: Dışa çekik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 85: 7, 8**), sekiz örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.13.: Dış Dışa çekik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış, içte geniş oluk dudaklı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 85: 9, 10**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.14.: Basit dışa eğik ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 86: 1- 4**), altı örnekle temsil olmaktadır. Bu tipin Bastam'da¹⁴⁵ ele geçen paralei Orta Demir Çağı'na; Sos¹⁴⁶, Altın-tepe¹⁴⁷ ve Cimintep'e¹⁴⁸ ele geçen benzer örnekleri ise Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Ayrıca Büyüktepe'de¹⁴⁹ bulunan bir örneği ise Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 4.15.: Dışa eğik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 86: 5, 6**), iki örnekle temsil olmaktadır. Bastam'da¹⁵⁰ ele geçen bu tipin benzeri Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

¹⁴⁴ Kroll 1976: Abb. 40-3.

¹⁴⁵ Kroll 1979: abb. 3-6.

¹⁴⁶ Sagona et al. 1996: fig. 6-1.

¹⁴⁷ Kaygaz 2002: lev. 4-4.

¹⁴⁸ Summers 1993: fig. 5-13.

¹⁴⁹ Sagona et al. 1992: fig. 6-8.

¹⁵⁰ Kroll 1988: abb. 3-6.

Tip 4.16.: Huni boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 87: 1-12**), on yedi örnekle temsil olmaktadır. Lidar Höyük'te¹⁵¹ ele geçen bu tipin benzeri MÖ 650-600 aralığına, Karagündüz¹⁵² ve Tepe Lumbad'da¹⁵³ ele geçen benzerleri de Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 4.17.: Basit yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 8: 1-9**), kırk dört örnekle Tetikom çömlek repertuarının en yoğun gruplarından. Bu tipin Bastam'da¹⁵⁴ ele geçen benzeri Orta demir Çağı'na; Sos¹⁵⁵, Erzincan/Çengiler Tepe¹⁵⁶ ve Altıntepe'deki¹⁵⁷ örnekleri ise Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

Tip 4.18.: Düz basit ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 89: 1-7**), yirmi üç örnekle temsil olmaktadır. Bastam¹⁵⁸ ele geçen bu tipin benzeri Orta Demir Çağı'na; Bābā Jān'da¹⁵⁹ ele geçen benzeri ise Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 4.19.: Basit yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey, oluk bezeme boyunlu, oval gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 90: 1, 2**), iki örnekle temsil olmaktadır. Bayburt-Hamza Tepe Höyük'te¹⁶⁰ ele geçen bu tipin benzeri M.Ö. 600-200 aralığına tarihlendirilmiştir.

Tip 4.20.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 90: 3-9**), yirmi altı örnekle temsil olmaktadır. Bu tipin Qalatgah¹⁶¹ ve Karagündüz'de¹⁶² ele geçen benzer örnekleri Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Said Tadjeddin'de¹⁶³ ele geçen bu tipin benzeri Geç Demir Çağı'na; Bayburt-Çimentepe Tepe'de¹⁶⁴ ele geçen örneği MÖ 600-300 aralığına; Bayburt-Çayırıolu Tepe'de¹⁶⁵ ele geçen benzeri ise MÖ 900-300 aralığına tarihlendirilmiştir.

Tip 4.21.: Basit dışa devrik ağız kenarlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 91: 1- 4**), on beş örnekle temsil olmaktadır. Büyüktepe¹⁶⁶ ve Kra'da¹⁶⁷ ele geçen bu tipin benzerleri Orta Demir Çağı'na tarihlendirilirken; Godin'de¹⁶⁸ bulunan benzeri ise Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir.

¹⁵¹ Müller 1999: abb. 21-AC 02.

¹⁵² Kaygaz 2002: lev.38-9.

¹⁵³ Kleiss-Kroll 1979: abb. 3-25.

¹⁵⁴ Kroll 1979: abb. 10-18.

¹⁵⁵ Sagona 1995: fig.11-9.

¹⁵⁶ Sagona et al. 2004: fig. 191-3.

¹⁵⁷ Kaygaz 2002: lev. 4-3.

¹⁵⁸ Kroll 1979: abb. 10-4.

¹⁵⁹ Goff 1985: fig. 5-30.

¹⁶⁰ Sagona et al. 2004: fig. 187-2.

¹⁶¹ Kroll 1976: abb. 41-3.

¹⁶² Sevin 1999: res. 12-12.

¹⁶³ Kleiss-Kroll 1979: abb. 7-23.

¹⁶⁴ Sagona et al. 2004: fig. 160-7.

¹⁶⁵ Sagona et al. 2004: fig. 140-3.

¹⁶⁶ Sagona et al. 1992: fig.7-3.

¹⁶⁷ Biscione et. al., 2002: pl. 38-11.

¹⁶⁸ Young et al. 1974: fig. 44-13.

Tip 4.22.: Basit dışa devrik ağız kenarlı, kısa boyunlu, basık gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 91: 5- 7**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.23.: Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, basık gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 91: 5- 7**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.24.: Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, basık gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 91: 9-12**), altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.25.: Basit, dışa eğik ağız kenarlı, küresel gövdeli boyunsuz çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 92: 1-10**), on bir örnekle temsil olmaktadır. Cimintepe II¹⁶⁹ ve Said Tadjeddin'de¹⁷⁰ ele geçen bu tipin benzerleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Ayrıca Bayburt/Dedecik'de¹⁷¹ ele geçen bu tipin benzeri MÖ 800-600 aralığına tarihlendirilmiştir.

Tip 4.26.: Basit, dışa hafif kıvrık ağız kenarlı, küresel gövdeli boyunsuz çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 92: 11, 12**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.27.: Basit ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 93: 1, 2**), beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.28.: Dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boyunsuz küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 93: 3, 4**), beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.29.: Dışa hafifçe eğik ağız kenarlı, dudak altı oluklu, boyunsuz, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 93: 5, 6**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.30.: Dışa çekik dudaklı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 93: 7, 8**), beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.31.: Dışa kalın, içe devrik ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 93: 9**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.32.: Kapak oluklu, boyunsuz, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 93: 10**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.33.: İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, güdük boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 94: 1, 2**), üç örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.34.: İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, güdük boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 94: 3, 4**), iki örnekle temsil olmaktadır.

¹⁶⁹ Summers 1993: fig. 8-7.

¹⁷⁰ Kleiss-Kroll 1979: abb. 7-26.

¹⁷¹ Sagona et al. 2004: fig. 155-7.

Tip 4.35.: Ağız kenarı dışa kalınlaştırılarak yuvarlatılmış, boyunsuz, ince cidarlı, küresel gövdeli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 94: 5, 6**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.36.: İç devrik basit ağız kenarlı, küresel gövdeli ağızdan kulplu çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 95: 1, 2**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.37.: Dışa kalın ağız kenarlı, ağızdan kulplu çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 95: 3, 4**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 4.38.: Basit, dışa devrik ağız kenarlı, kısa boyunlu, basık gövdeli, ağızdan kulplu çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 95: 5-7**), üç örnekle temsil olmaktadır. Bu tipteki çömleklerin Livar'da¹⁷² görülen benzeri Orta Demir Çağı'na; Köşkerbaba'da¹⁷³ görülen örneği ise Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

Tip 4.39.: İç ve dışa kalın ağız kenarlı, güdük boyunlu, basık gövdeli, ip delikli çömlek parçalarından oluşan bu tip (**Resim 95: 8**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Testiler/Şişeler

Tetikom'da testi (şişeler) formuna sahip kaplar 8 ayrı alt form (Tip 1-8) ile temsil edilmektedir.

Tip 5.1.: Basit ağız kenarlı, iç bükey boyunlu testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 1-3**), beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 5.2.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç bükey boyunlu testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 4, 5**), üç örnekle temsil olmaktadır.

Tip 5.3.: Dışa kalın yuvarlatılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 6-8**), üç örnekle temsil olmaktadır.

Tip 5.4.: Dışa eğik ağız kenarlı, dik boyunlu testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 9-11**), üç örnekle temsil olmaktadır.

Tip 5.5.: Dışa devrik ağız kenarlı, dar boyunlu testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 12-15**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 5.6.: Dışa eğik ağız kenarlı, boyunsuz, geniş karınlı testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 16**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 5.7.: Kalın, dışa eğik ağız kenarlı, kısa boyunlu, geniş karınlı testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 18**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır. Bu

¹⁷² Kroll 1976: abb. 23-2.

¹⁷³ Bilgi 1998: fig. 2.4-2.

tipin Cimintepe II¹⁷⁴ ve Bābā Jān'da¹⁷⁵ ele geçen örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlenmektedir.

Tip 5.8.: Basit ağız kenarlı, dış bükey boyunlu, yonca ağızlı testi parçalarından oluşan bu tip (**Resim 96: 18**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Küpler/Pithoslar

Tetikom'da küp (pithos) formuna sahip kaplar 21 ayrı alt form (Tip 1-21) ile temsil edilmektedir.

Tip 6.1.: Basit ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 97: 1-7**), on bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.2.: Düz ağız üzeri dışa kalınlaştırılmış dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 98: 1-6**), sekiz örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.3.: Dışa kalın ağız kenarları yuvarlatılmış, dik ve uzun boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 99: 1-6**), on örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.4.: Dışa kalın ağız kenarları kütleştirilmiş, hafifçe içe yatık ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 100: 1-3**), beş örnekle temsil olmaktadır. Bu tipin Bayburt/Çimentepe'de¹⁷⁶ ele geçen benzer örneği M.Ö. 800-300 aralığına tarihlendirilmiştir.

Tip 6.5.: İçe kesik dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 100: 4-8**), on bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.6.: İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 101: 2-4**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.7.: Dışa küt kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 101: 1**), altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.8.: Düz ağız üzeri dışa sivriltilerek kalınlaştırılmış, dışa yatık boyulu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 101: 5**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.9.: Dışa yuvarlak kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 101: 6**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.10.: Dışa eğik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı, dışa yatık boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 101: 7, 8**), iki örnekle temsil olmaktadır.

¹⁷⁴ Summers 1993: fig. 8-1.

¹⁷⁵ Goff 1985: fig. 5-7.

¹⁷⁶ Sagona et al. 2004: fig. 160-7.

Tip 6.11.: Dışa devrik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 101: 9**), beş örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.12.: Düz basit ağız kenarlı, kısa iç bükey boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 102: 1**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.13.: Basit yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey kısa boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 102: 2-6**), on dokuz örnekle pithos tipleri arasında en yoğun grubu oluşturmaktadır.

Tip 6.14.: Dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dar boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 103: 1-3**), altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.15.: Dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 103: 4-7**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.16.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 103: 8, 9**), dört örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.17.: Dışa küt kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 104: 1**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.18.: Dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş boyunlu pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 104: 2, 3**), altı örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.19.: Dışa kalın, sivriltilmiş ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 104: 4, 5**), iki örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.20.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, güdük boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 104: 6**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır.

Tip 6.21.: Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, güdük boyunlu, küresel gövdeli pithos parçalarından oluşan bu tip (**Resim 104: 6**), sadece bir örnekle temsil olmaktadır. Bu tipin Bayburt/Kilise Tepe'den¹⁷⁷ ele geçen benzeri M.Ö. 500-300 aralığına; Bayburt/Çengiler Tepe'den¹⁷⁸ ele geçen benzeri ise M.Ö. 900-300 aralığına tarihlenmektedir.

Minyatür Kaplar

Tetikom'da minyatür kap formuna sahip kapların (**Resim 105: 1-6; 106: 1-8**) hepsi tek tip içerisinde değerlendirilmiştir.

Dipler

Tetikom seramiği içinde 46 dip (**Resim 107: 1-9**) parçası ele geçmiştir. Bunlar Düz dipler (Dip 1.1) (**Resim 107: 1-5**), Hafif kaideli düz dipler (Dip 1.2) (**Resim 107:**

¹⁷⁷ Sagona et al. 2004: fig. 176-3.

¹⁷⁸ Sagona et al. 2004: fig. 192-12.

6), yuvarlak dipler (Dip 1.3) (**Resim 107: 7**), halka dipler (Dip 1.4) (**Resim 107: 8**), ve kaideler (Dip 1.5) (**Resim 107: 9**) olmak üzere 5 alt grup altında ele alınmıştır. Tetikom'da ele geçen dipler içerisinde düz dipler 40 adet örnek ile en yoğun grubu oluşturmaktadır.

Kulplar/Tutamaklar

Tetikom seramiği içinde 42 kulp ve 3 adet tutamak parçası ele geçmiştir (**Resim 108: 1-11**). parçası ele geçmiştir. Bunlar yuvarlak kulp (**Resim 108: 1,2**), şerit kulp (**Resim 108: 3**), köşeli kulp (**Resim 108: 4**), oluklu kulp (**Resim 108: 5**), böbrek kulp (**Resim 108: 6**), üzeri parmak baskılı fasulye biçimli kulp (**Resim 108: 6**), çekik başlı kulp (**Resim 108: 9-10**) olmak üzere 7 alt grup altında ele alınmıştır. Tutamaklar (**Resim 107: 11**) ise tek tip altında değerlendirilmiştir.

Bezeme Türleri

Tetikom seramiğinde görülen bezeme türlerini kabartma bezeme, oluk bezeme, çizi bezeme, baskı bezeme ve boya bezeme olarak 5 ayrı grup altında değerlendirmek mümkündür. Tetikom seramiği içerisinde kabartma bezemeli parçalar toplam iki adet olup (**Resim 109: 1, 2**), her ikisi de gövde parçalarından oluşmaktadır. Toplam iki adet ile temsil olan oluk bezemeli (**Resim 109: 3, 4**) parçalarda gövde parçalarından oluşmaktadır. Bu teknikte yapılmış Qal'eh Oghlu'da¹⁷⁹ bulunan benzer örnek Orta Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Malzgirt-Tıkızlı¹⁸⁰ ve Berdi Dosh'da¹⁸¹ ele geçen örnekler ise Demir Çağı'na tarihlendirilmişlerdir. Çizi bezemeli (**Resim 109: 5, 6**) iki adet örnek de yine gövde parçalarından oluşmaktadır. Baskı bezemeli (**Resim 110: 1-5**) örnekler ise Tetikom'da 5 örnekle temsil olmaktadır. Kapalı yay şeklinde iç içe geçmiş örnekler (**Resim 110: 1-3**) Sos'ta¹⁸² ki benzer örnekleri Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Tetikom'da ele geçen boyalı (**Resim 111: 1-7**) örneklerin 7 tanesi gövde parçası olup, 2 tanesi (**Resim 66: 1**) profil parçalarının ağzı üzerinde yer almaktadır. **Resim 111: 3**'no'lu parçanın Karagündüz'de¹⁸³ görülen benzer örneği *tiangle ware* olarak adlandırılmakta ve Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. **Resim 111: 3**'no'lu parçanın Tall-i Takht'daki¹⁸⁴ benzeri de Geç Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

¹⁷⁹ Kroll 1976: abb. 12-22.

¹⁸⁰ Koçhan 1988: fig. 10-11.

¹⁸¹ Biscione et. al., 2002: pl. 44-10.

¹⁸² Sagona 1995: fig. 5-4; Parker 1999, fig. 1-6.

¹⁸³ Sevin 1998: lev. 5-8.

¹⁸⁴ Stronach 1978: fig. LIV-5.

TABAK TIPLERİNİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																		
TABAKLAR	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL	
	1.1									1		1					2	
	1.2			1		2		1	1	1							6	
	1.3	2			1	1		2		4		3			1		14	
	1.4			1		1				1		1					4	
	1.5	1	2			3		4	5	6		2			2	1	25	
	1.6		1			1			3			4			2		11	
	1.7					3				1							4	
	1.8						1			3							4	
	1.9							1		2		1			1		5	
	1.10					1		1	1	1		1				1	6	
	1.11					1		1							1		3	
	1.12					1			2								3	
	1.13					3			1	2		1			1		8	
	1.14	5			2	7			2	1		1				3	21	
	1.15					1		1		2	1					1		6
	1.16					1		1										2
	1.17					1			3	3		1			2	1		11
	1.18	1				2			1	1								5
	1.19	1	1			1		1	2	4		2	1			4		17
	1.20	1				3		1	6	9								20
	TPL	11	4	2	3	33	1	14	27	42	1	18	1	2	14			178

Tablo 2 : Tabak tiplerinin mal gruplarına dağılımı.

ÇANAK TIPLERİNİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																		
ÇANAKLAR	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL	
	2.1	2	2			1	2	3		4		4			1		19	
	2.2						1	1	2	1							5	
	2.3	2	1			10	1	3	2	2					1		22	
	2.4	2				2		1		1			1		2		9	
	2.5			1		6											7	
	2.6		2			2	1	1	1	6	1				2		16	
	2.7		1						1								2	
	2.8			1		2	1	1	1						2		8	
	2.9					1											1	
	2.10	1		1		4			2	1			2		2		13	
	2.11					1		3		1			1				6	
	2.12						1	1	1	2							5	
	2.13	6	1	1	1	12	1	3	6	12		5	1		2		51	
	2.14	1				2		1									4	
	2.15					1											1	
	2.16					1		1	1							1		4
	2.17	1	1	1	1	1			3	3		2						13
	2.18	1							1	1								3
	2.19								1	1		1						3
	2.20	1	1			2		1	1	1								7
	2.21					2			1	1		1						5
	2.22					1												1
	2.23			1		1												2
	2.24	1				1		1		1								4
	2.25					1												1
	2.26								1	3								4
	2.27					1	1	1										3
	2.28	1				2		3			2							8
TPL	19	9	6	2	57	9	25	25	41	3	13	5		13			227	

Tablo 3 : Çanak tiplerinin mal gruplarına dağılımı.

KASE TİPLERİNİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																	
KASELER	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL
	3.1			1	1	1		1	1	2					1	1	8
	3.2		1			1				1				1			4
	3.3					1		1									2
	3.4									4							5
	3.5							2									3
	3.6		1			3									1	2	7
	TPL	-	2	1	1	6	-	4	1	7	-	-	-	1	3	3	29

Tablo 4 : Kase tiplerinin mal gruplarına dağılımı.

ÇÖMLEK TİPLERİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																
MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL
4.1				1												1
4.2		1		1	4			5	2		1	1		1		16
4.3		1	1					1	2		1					6
4.4					3				2		1					6
4.5		1		2	2	1			6		1					13
4.6									1							1
4.7											1					1
4.8	2				2	1		1	1	1						8
4.9		1			1			1	1							4
4.10						1										1
4.11				1	4			3	4	1		1		1		15
4.12			1		1				3	1	1	1				8
4.13					2											2
4.14	1			1	2		1		1							6
4.15					1		1									2
4.16					4	1	4	3	2	1	2					17
4.17	3	2		1	7	3	4	4	13	2	4			1		44
4.18				2	4	1	1	1	9	3	2					23
4.19							1		1							2
4.20	2		1	1	4	1	3	3	4		3	3		1		26
4.21	2	2		1	2			4	1		1	1		1		15
4.22				1	2						1					4
4.23				1	1											2
4.24		1			3				1		1					6
4.25	1				5			3	1		1					11
4.26							1	2	1							4
4.27									3	1				1		5
4.28		1			1			1	1					1		5
4.29						1								1		2
4.30								2	1		1			1		5
4.31									1							1
4.32						1										1
4.33			1						2							3
4.34			1						1							2
4.35									1					1		2
4.36									1						1	2
4.37	1								1							2
4.38					2				1							3
4.39				1												1
TPL	12	10	5	14	57	11	16	34	69	10	22	7	-	11	1	272

Tablo 5 : Çömlek tiplerinin mal gruplarına dağılımı.

	TESTİ/ŞİŞE TİPLERİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																
	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL
	5.1					1	1			1	1	1					5
	5.2									2		1					3
	5.3									1		2					3
	5.4									2		1					3
	5.5		1							2		1					4
	5.6								1								1
	5.7											1					1
	5.8														1		1
TPL	-	1	-	-	1	1	-	1	8	1	7	-	-	1	-	21	

Tablo 6 : Testi/Şişe tiplerinin mal gruplarına dağılımı.

PİTHOS TİPLERİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																		
PİTHOSLAR	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL	
	6.1					1	3	2	2	2	1						11	
	6.2	1	2							2		3					8	
	6.3					2			1	5		2					10	
	6.4									2	1	1			1		5	
	6.5					4			1	2		4					11	
	6.6											1					1	
	6.7								2	2						2		6
	6.8												1					1
	6.9										1		1					2
	6.10										1		1					2
	6.11		1								1	1	1	1				5
	6.12					1						1						2
	6.13		2			1	2	2	4	6	2							19
	6.14			1		1	1	1	1		1							6
	6.15									3		1						4
	6.16					1					1		1			1		4
	6.17											1						1
	6.18	1				3					2							6
	6.19					1					1							2
	6.20										1							1
6.21										2		1					3	
TPL	2	5	1		15	6	5	14	31	9	17	1			4		110	

Tablo 7 : Pithos tiplerinin mal gruplarına dağılımı.

DİPLERİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																	
DİPLER	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	Tpl
	Dip 1.1				1	13		8	6	5	3	1		2	1		40
	Dip 1.2															1	1
	Dip 1.3					1											1
	Dip 1.4							1		1						1	3
	Kd. 1.1		1											1			2
	TPL	-	1	-	1	14	-	9	6	6	3	1	-	3	1	2	47

Tablo 8 : Diplerin mal gruplarına dağılımı.

KULPLAR	KULPLARIN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																	
	MN TN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL	
	Klp 1.1					4		1	8	8					4		25	
	Klp 1.2							1	1			1				2	5	
	Klp 1.3					1											1	
	Klp 1.4								1	1		2			1	1	6	
	Klp 1.5									1							1	
	Klp 1.6					1											1	
	Klp 1.7		2					1										3
	Ttm.1.1					1				1						2		4
TPL		2			7		3	10	11		3				7	3	46	

Tablo 9 : Kulpların mal gruplarına dağılımı.

BEZEMELİLERİN MAL GRUPLARINA DAĞILIMI																	
BEZEMELİLER	MN	1	2A	2B	3	4	5A	5B	6	7A	7B	8	9	10	11	12	TPL
	TN																
	Kbr					1				1							2
	Olk			2													2
	Çz									1					1		2
	Bsk.	2				3				1							6
	By.									2				5			7
	TPL	2		2		4				5				5	1		19

Tablo 10 : Bezemeli parçaların mal gruplarına dağılımı.

SERAMİK TİPOLOJİSİ

Tip 1	Alt Tip	Tabaklar
	Tip 1.1	Basit, yuvarlak ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.2	Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.3	Basit, ağız üstü düzleştirilmiş ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.4	İçe, içe ve dışa kesik ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.5	Hafif içe eğik basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.6	İçe ve dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.7	İçe ve dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli tabaklar
	Tip 1.8	İçe eğik ve içe kalın ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli tabaklar
	Tip 1.9	İçe hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.10	Dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.11	İçe çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.12	İçe çekik ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli tabaklar
	Tip 1.13	İçe ve dışa kalın, düzleştirilmiş ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli tabaklar
	Tip 1.14	İçe çekik, dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.15	İçe çekik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.16	Dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin karınlı yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.17	İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.18	İçe ve dışa kalınlaştırılmış, yuvarlatılmış ağız kenarlı, omurgalı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.19	İçe ve dışa kalınlaştırılmış, düzleştirilmiş ağız kenarlı, omurgalı, yayvan gövdeli tabaklar
	Tip 1.20	Dışa çekik ağız kenarlı, “S” profilli, omurgalı, yayvan gövdeli tabaklar

Tip 2	Alt Tip	Çanaklar
	Tip 2.1	Basit, içe eğik ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.2	Basit ağız kenarları hafifçe içe kalınlaştırılmış, yarım küresel gövdeli çanaklar

	Tip 2.3	Basit, içe eğik ağız kenarlı, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.4	Basit ağız kenarı düzleştirilmiş, omurgalı çanaklar
	Tip 2.5	Ağız kenarı içe kalınlaştırılmış, omurgalı çanaklar
	Tip 2.6	İçe çekik ağız kenarı düzleştirilmiş, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.7	İçe eğik dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.8	İçe ve dışa kalın ağız kenarı düzleştirilmiş, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.9	İçe ve dışa kalın ağız kenarı üstü tek sıra sığ oluklu, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.10	İçe ve dışa kalın ağız kenarı düzleştirilmiş, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.11	İçe ve dışa kalın ağız kenarları her iki yana yuvarlatılmış, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.12	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.13	İçe eğik ağız kenarlı, keskin omuzlu, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.14	İçe çekik, dışa hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli çanaklar
	Tip 2.15	İçe eğik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı çanak
	Tip 2.16	İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.17	İçe kapalı, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.18	İçe kapanan ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.19	Basit ağız kenarlı, omurgalı çanaklar
	Tip 2.20	İçe ve dışa kalın ağız kenarı düzleştirilmiş, omurgalı çanaklar
	Tip 2.21	İçe ve dışa kalın ağız kenarı her iki yana yuvarlatılmış, omurgalı çanaklar
	Tip 2.22	İçe ve dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, omurgalı çanaklar
	Tip 2.23	Dışa çekik ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli çanaklar
	Tip 2.24	Dışa çekik, içe hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı; omurgalı çanaklar
	Tip 2.25	İçe ve dışa kalın ağız üzeri tek sıra sığ oluklu, dudak altı oluklu, omurgalı çanaklar
	Tip 2.26	Dışa kıvrık ağız kenarlı, “S” profilli çanaklar
	Tip 2.27	Basit dışa kıvrık ağız kenarlı, “S” profilli çanaklar
	Tip 2.28	İçe kalın, dışa çekik ağız kenarlı, omurgalı çanaklar

Tip 3	Alt Tip	Kaseler
	Tip 3.1	Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli kaseler

	Tip 3.2	Basit ağız kenarlı, yarım küresel gövdeli kaseler
	Tip 3.3	Basit ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, yarım küresel gövdeli kaseler
	Tip 3.4	Basit, dışa eğik ağız kenarlı, çan biçimli kaseler
	Tip 3.5	Dışa çekik ağız kenarlı, dik profilli, kaseler
	Tip 3.6	Çan biçimli; dışa yatık gövdeli yuvarlak dipli kaseler (“Tulip Bowl”)

Tip 4	Alt Tip	Çömlekler
	Tip 4.1	Ağız üzeri düzleştirilmiş ve dışa kalınlaştırılmış, dik boyunlu oval gövdeli çömlekler
	Tip 4.2	Basit ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler
	Tip 4.3	İçe kesik, dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.4	Hafifçe dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.5	Düzleştirilmiş, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.6	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç tarafta dudak altı tek sıra yiv bezemeli, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.7	Ağız üzeri kapak yuvalı, dışa hafif dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.8	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, hafifçe içe eğik dike yakın uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.9	İçe kesik, dışa kalın ağız kenarlı, hafifçe içe eğik, dike yakın uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.10	Dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç tarafta dudak altı tek sıra oluk bezemeli, hafifçe içe eğik, dike yakın uzun boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.11	Dışa eğik ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.12	Dışa çekik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.13	Dışa çekik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış, içte geniş oluk dudaklı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.14	Basit dışa eğik ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlekler
	Tip 4.15	Dışa eğik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.16	Huni boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.17	Basit yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.18	Düz basit ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.19	Basit yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey, oluk bezeme boyunlu, oval gövdeli çömlekler.
	Tip 4.20	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç bükey boyunlu, küresel (oval?) gövdeli çömlekler.

	Tip 4.21	Basit dışa devrik ağız kenarlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.22	Basit dışa devrik ağız kenarlı, kısa boyunlu, basık gövdeli çömlekler.
	Tip 4.23	Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, basık gövdeli çömlekler
	Tip 4.24	Dışa eğik basit ağız kenarlı, S profil tencere biçimli çömlekler.
	Tip 4.25	Basit, dışa eğik ağız kenarlı, küresel gövdeli boyunsuz çömlekler.
	Tip 4.26	Basit, dışa hafif kıvrık ağız kenarlı, küresel gövdeli boyunsuz çömlekler.
	Tip 4.27	Basit ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.28	Dışa hafifçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boyunsuz küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.29	Dışa hafifçe eğik ağız kenarlı, dudak altı oluklu, boyunsuz, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.30	Dışa çekik dudaklı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.31	Dışa kalın, içe devrik ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.32	Kapak oluklu, boyunsuz, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.33	İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, güdük boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.34	Ağız kenarı dışa kalınlaştırılarak yuvarlatılmış, boyunsuz, ince cidarlı, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.35	İçe ve dışa kalın ağız kenarlı, boyunsuz, içe kapalı, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 4.36	İçe devrik basit ağız kenarlı, küresel gövdeli ağızdan kulplu çömlekler.
	Tip 4.37	Dışa kalın ağız kenarlı, ağızdan kulplu çömlekler.
	Tip 4.38	Basit, dışa devrik ağız kenarlı, kısa boyunlu, basık gövdeli, ağızdan kulplu çömlekler.
Tip 5	Alt Tip	Testiler/Şişeler
	Tip 5.39	İçe ve dışa kalın ağız kenarlı, güdük boyunlu, basık gövdeli, ip delikli çömlek.
	Tip 5.40	Basit ağız kenarlı, iç bükey boyunlu testiler
	Tip 5.41	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç bükey boyunlu testiler.
	Tip 5.42	Dışa kalın yuvarlatılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu testiler.
	Tip 5.43	Dışa eğik ağız kenarlı, dik boyunlu testiler.
	Tip 5.44	Dışa devrik ağız kenarlı, dar boyunlu testiler.
	Tip 5.45	Dışa eğik ağız kenarlı, boyunsuz, geniş karınlı testiler..
	Tip 5.46	Kalın, dışa eğik ağız kenarlı, kısa boyunlu, geniş karınlı testiler.
	Tip 5.47	Basit ağız kenarlı, dış bükey boyunlu, yonca ağızlı testiler.

Tip 6	Alt Tip	Pithoslar
	Tip 6.1	Basit ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.2	Düz ağız üzeri dışa kalınlaştırılmış dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.3	Dışa kalın ağız kenarları yuvarlatılmış, dik ve uzun boyunlu pithoslar.
	Tip 6.4	Dışa kalın ağız kenarları kütleştirilmiş, hafifçe içe yatık ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.5	İçe kesik dışa çekik ağız kenarlı, dik ve uzun boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.6	İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlekler.
	Tip 6.7	Dışa küt kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu pithoslar.
	Tip 6.8	Düz ağız üzeri dışa sivriltilerek kalınlaştırılmış, dışa yatık boyulu pithoslar.
	Tip 6.9	Dışa yuvarlak kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu pithoslar.
	Tip 6.10	Dışa eğik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı, dışa yatık boyunlu pithoslar.
	Tip 6.11	Dışa devrik ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış dudaklı pithoslar.
	Tip 6.12	Düz basit ağız kenarlı, kısa iç bükey boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.13	Basit yuvarlak ağız kenarlı, iç bükey kısa boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.14	Dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dar boyunlu pithoslar.
	Tip 6.15	Dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş boyunlu pithoslar.
	Tip 6.16	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş boyunlu pithoslar.
	Tip 6.17	Dışa küt kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli pithoslar.
	Tip 6.18	Dışa çekik, kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş boyunlu pithoslar.
	Tip 6.19	Dışa kalın, sivriltilmiş ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.20	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, güdük boyunlu, küresel gövdeli pithoslar.
	Tip 6.21	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, içe kapalı, boyunsuz, küresel gövdeli pithoslar.

Tip 7	Alt Tip	Minyatür Kaplar
	Tip 7	Çeşitli formlarda minyatür kaplar.

D. SERAMİK KATALOĞU

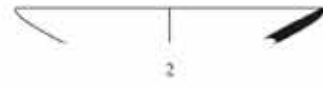
Figür 59

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 1.1	8			
2	A 15	TİP 1.1	7A			
3	A 15	TİP 1.2	4			
4	A 17	TİP 1.2	2B			
5	A 15	TİP 1.3	7A			
6	A 16	TİP 1.3	7A			
7	Z 17	TİP 1.3	1			
8	A 15	TİP 1.3	5B			
9	A 15	TİP 1.4	2B			
10	A 15	TİP 1.4	8			

Tip 1.1

1

2

Tip 1.2

3

4

Tip 1.3

5

6

7

8

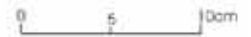
Tip 1.4

9

10

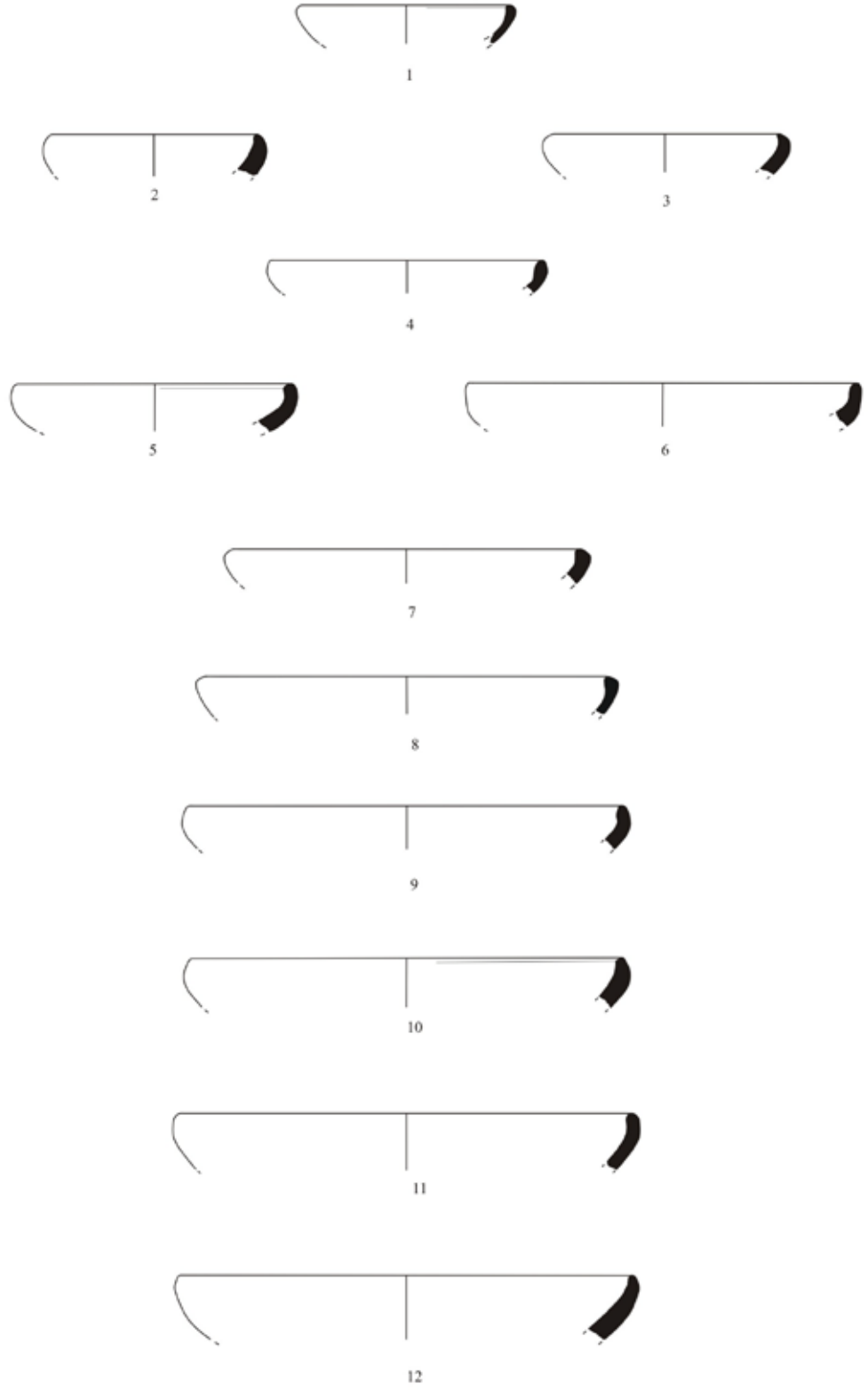

Res./Fig.59

Figür 60

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 1.5	7A			
2	A 14	TİP 1.5	8			
3	A 14	TİP 1.5	2A			
4	A 13	TİP 1.5	7A			
5	B 17	TİP 1.5	7A			
6	B 16	TİP 1.5	7A			
7	A 13	TİP 1.5	8			
8	B 18	TİP 1.5	7A			
9	A 16	TİP 1.5	4			
10	A 17	TİP 1.5	6			
11	B 18	TİP 1.5	1			
12	Z 16	TİP 1.5	6			

Tip 1.5

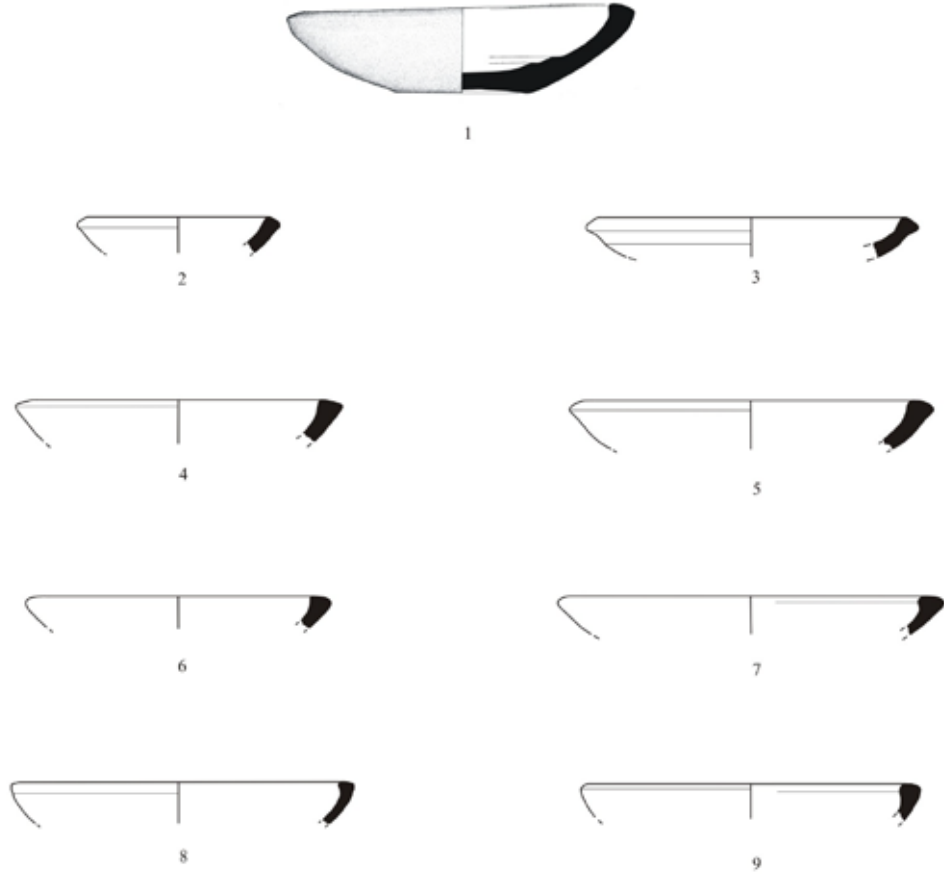

Res./Fig.60

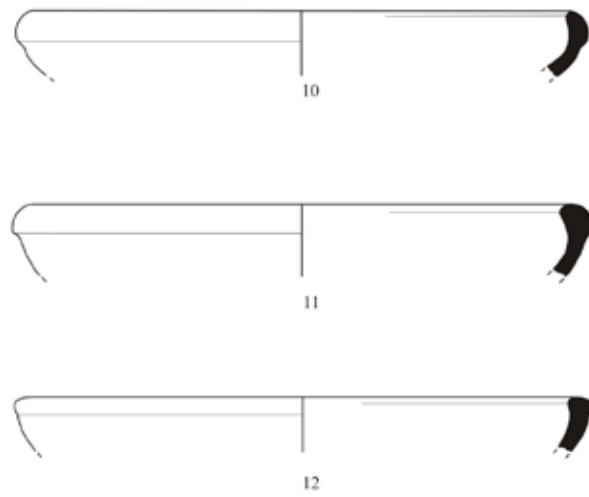
Figür 61

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlarlar
1	Z 17	TİP 1.6	11			
2	A 15	TİP 1.6	6			
3	A 17	TİP 1.6	8			
4	A 17	TİP 1.6	4			
5	A 16	TİP 1.6	6			
6	B 16	TİP 1.6	6			
7	A 14	TİP 1.6	11			
8	Z 16	TİP 1.6	2A			
9	A 18	TİP 1.6	8			
10	SA	TİP 1.7	4	Cimintepi II	Geç Demir	Summers 1993, fig.5-10
11	SA	TİP 1.7	7A			
12	B 16	TİP 1.7	4			

Tip 1.6

Tip 1.7

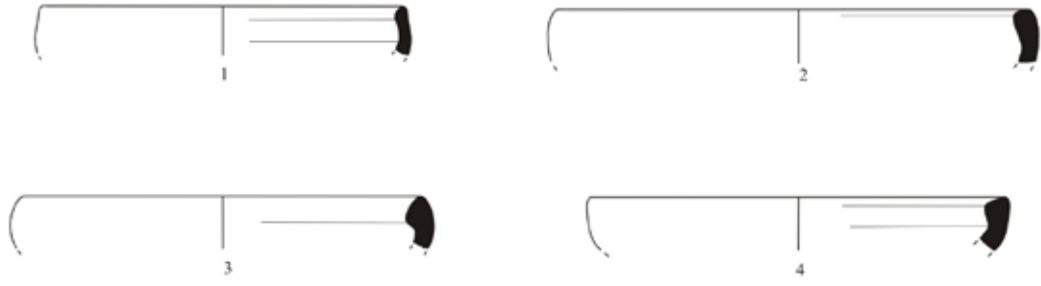
0 5 10cm

Res./Fig.61

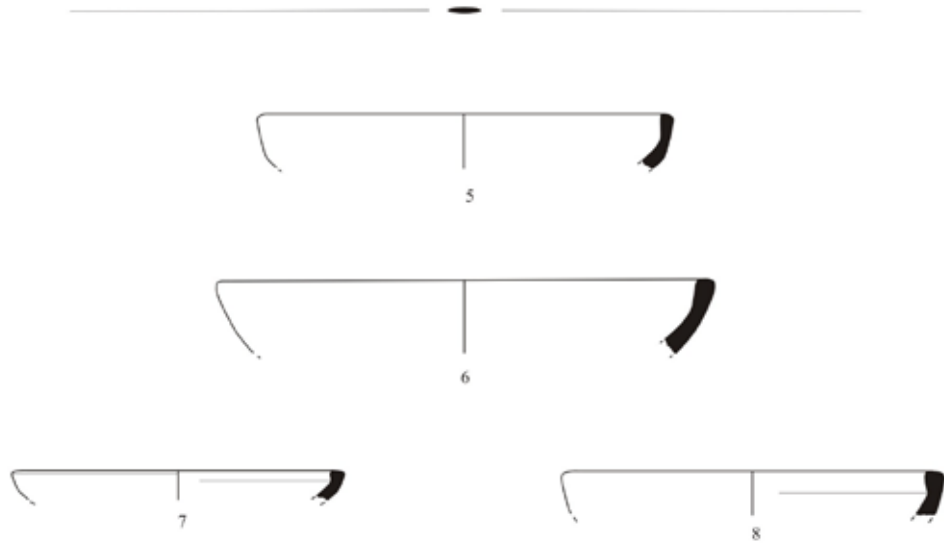
Figür 62

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 1.8	5A			
2	A 15	TİP 1.8	7A			
3	A 15	TİP 1.8	7A			
4	A 15	TİP 1.8	7A	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1999, Res. 12-10
5	A 15	TİP 1.9	11			
6	A 17	TİP 1.9	5B			
7	A 16	TİP 1.9	7A			
8	A 16	TİP 1.9	7A			
9	A 15	TİP 1.10	6			
10	A 15	TİP 1.10	12			
11	Z 17	TİP 1.10	7A			
12	A 15	TİP 1.10	4	Altıntepe-Cimintep	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 9-1
				Ziwiye	Geç Demir Çağı	Young 1965, fig. 4-1
				Qal'eh Oghlu	Orta Demir Çağı	Kroll 1976, abb. 3-3
13	A 15	TİP 1.10	8			

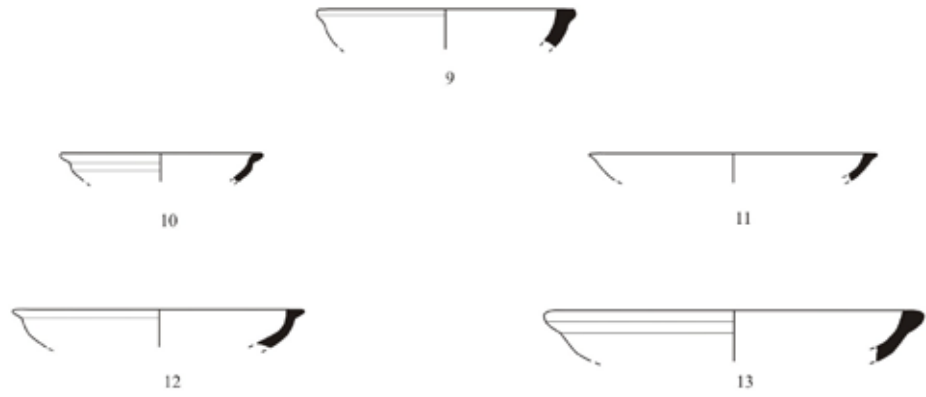
Tip 1.8

Tip 1.9

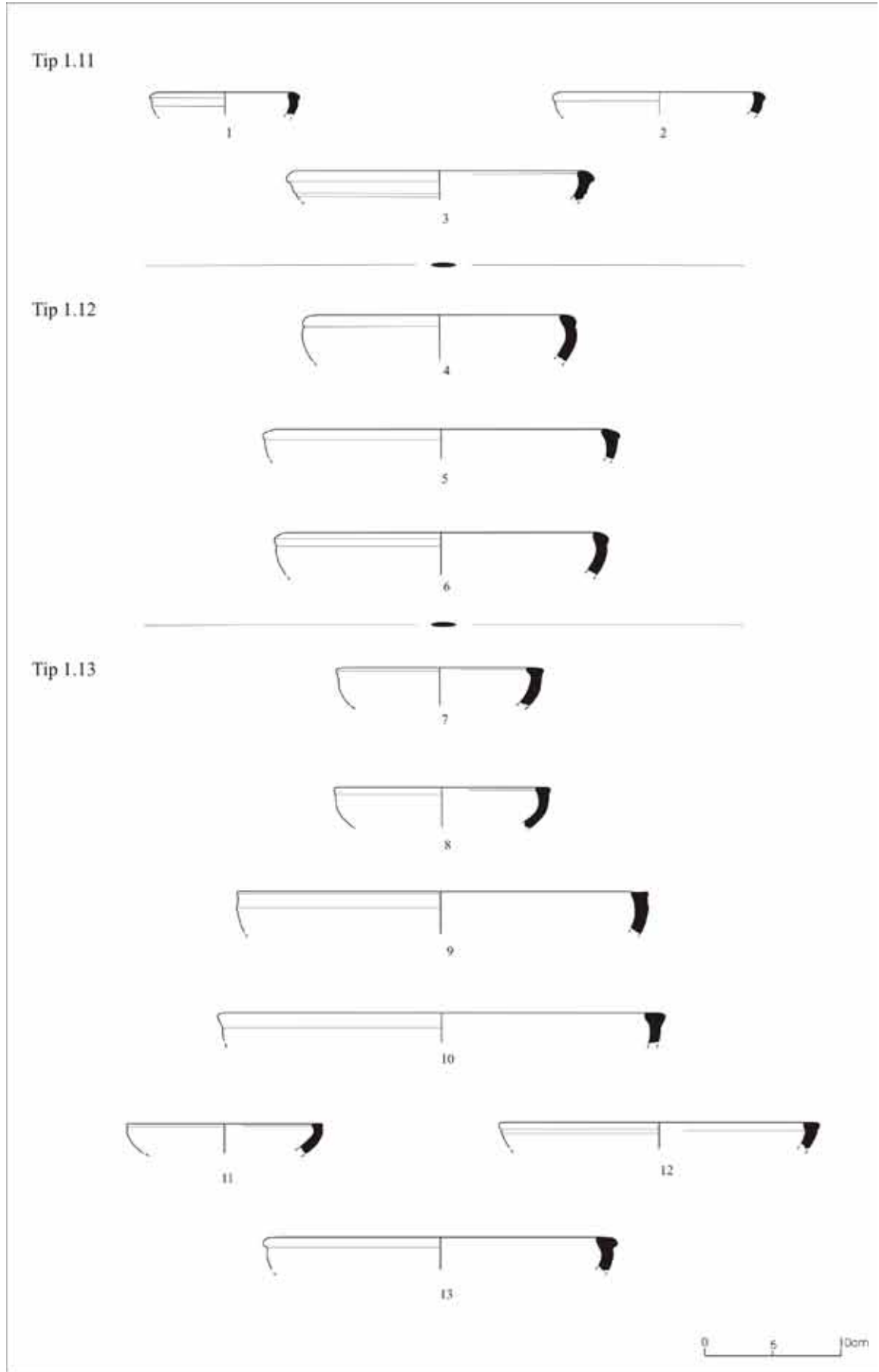
Tip 1.10

0 5 10cm

Figür 63

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	B 16	TİP 1.11	4			
2	A 15	TİP 1.11	6			
3	A 14	TİP 1.11	12	Karagündüz	Orta Demir Çağı	Sevin 1999, fig. 18-3
				Bastam	Orta Demir Çağı	Kleiss 1979, abb. 1-8
4	Z 13	TİP 1.12	6	Bastam	Orta Demir Çağı	Kleiss 1979, abb. 4-19
5	A 17	TİP 1.12	4			
6	A 13	TİP 1.12	6	Yıldız Tepe	Orta Demir Çağı	Çilingiroğlu vd. 1991, fig. 7.10
7	A 16	TİP 1.13	4			
8	A 16	TİP 1.13	8			
9	A 17	TİP 1.13	4			
10	A 15	TİP 1.13	7A			
11	A 13	TİP 1.13	4			
12	A 15	TİP 1.13	11			
13	A 16	TİP 1.13	7A			

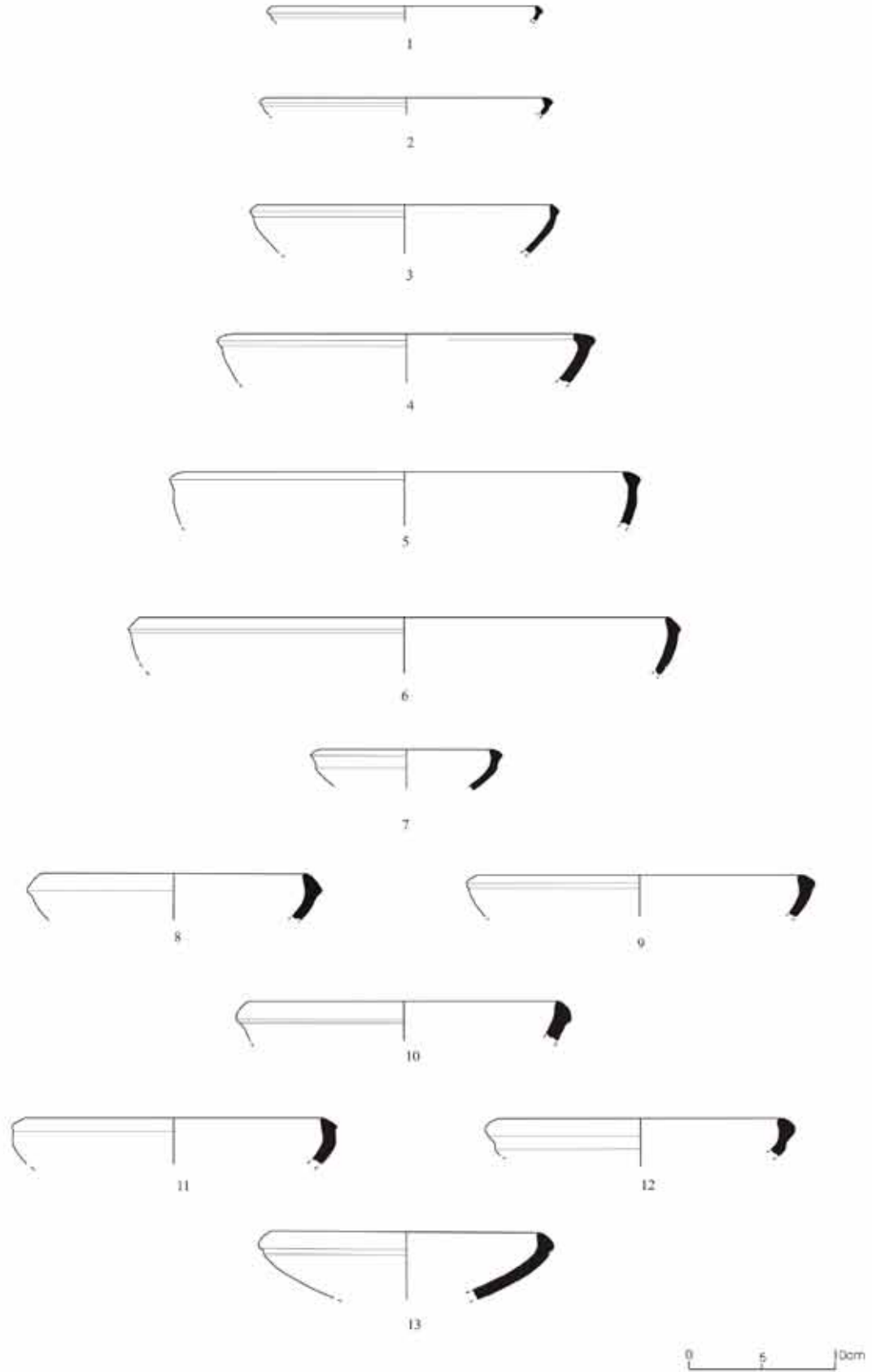

Res./Fig.63

Figür 64

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	B 16	TİP 1.14	8			
2	A 16	TİP 1.14	12	Usnaviyeh	Orta Demir Çağı / Urartu	Kroll 1976, Abb. 38-1
3	A 16	TİP 1.14	4			
4	B 16	TİP 1.14	4			
5	A 17	TİP 1.14	4			
6	A 16	TİP 1.14	1	Godin	Geç Demir Çağı	Young vd. 1974, fig. 46-23
7	A 13	TİP 1.14	4			
8	Z 16	TİP 1.14	1	Altıntepe	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev. 41
9	A 16	TİP 1.14	3			
10	SA	TİP 1.14	1	Altıntepe-Cimintep	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 5-7
11	B 12	TİP 1.14	1	Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 2-11
12	SA	TİP 1.14	4	Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 1-10
				Altıntepe-Cimintep	Orta Demir Çağı	Summers 1993, fig. 5-6
				Ziwiye	B.C 1500-500	Young 1965, fig. 3-19
13	SA	TİP 1.14	3	Altıntepe	Orta Demir Çağı	Emre 1969, fig. 8
				Horom	Orta Demir Çağı	Badaljan vd. 1997, fig. 5-1
				Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 1-8

Tip 1.14

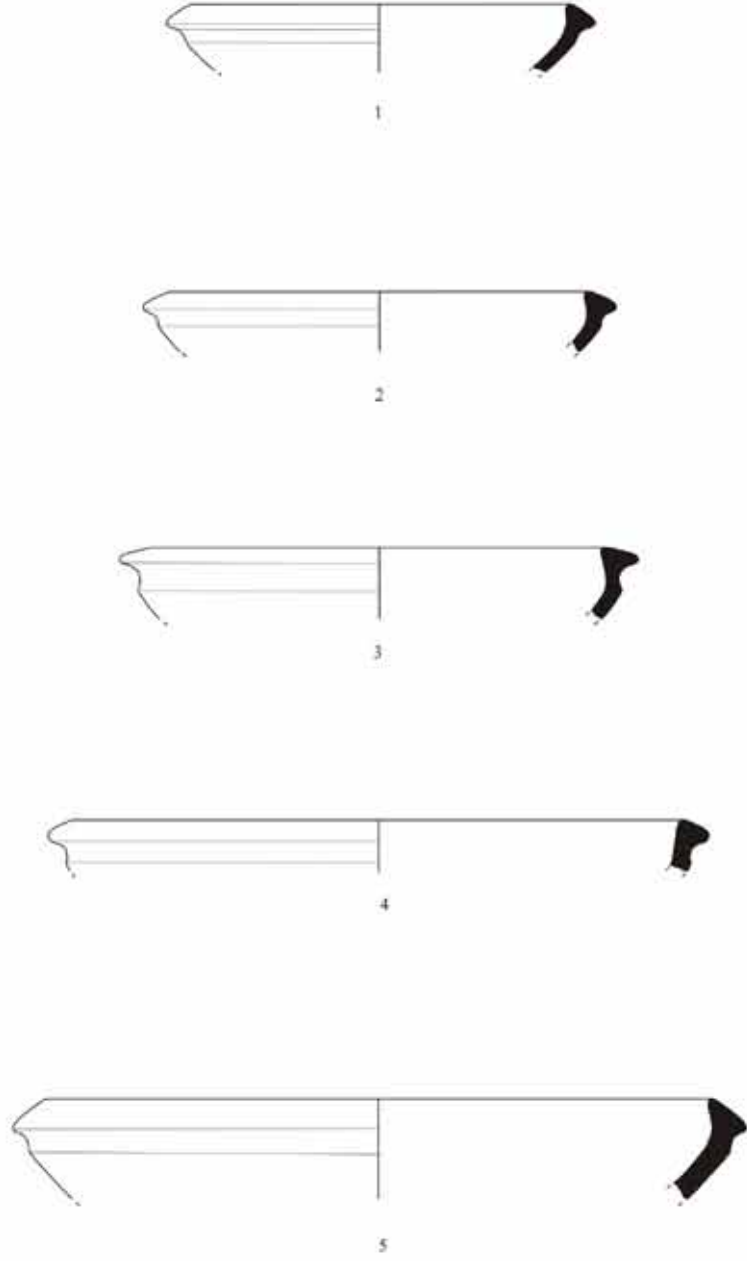

Res./Fig.64

Figür 65

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 14	TİP 1.15	4	Bābā Jān	Geç Demir Çağı	Goff 1985, fig. 2-50
				Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1998, res. 4-5
2	B 16	TİP 1.15	5B	Tepe Lumbad	Geç Demir Çağı ?	Kleiss-Kroll 1979, abb. 3-7
				Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev. 20-3
3	Z 13	TİP 1.15	11			
4	B 16	TİP 1.15	7A	Godin	Geç Demir Çağı	Young vd. 1974, fig. 45-21
5	A 15	TİP 1.15	7A			

Tip 1.15

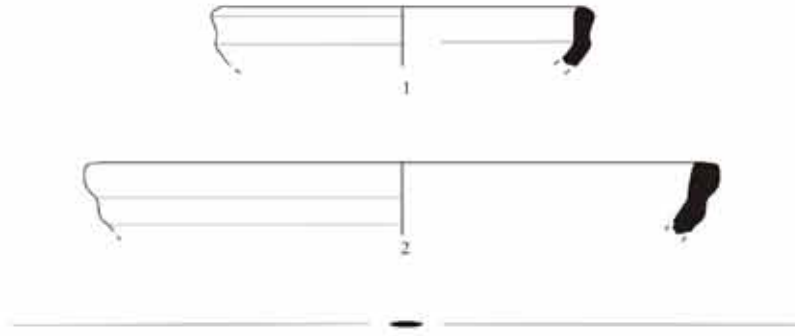
0 5 10cm

Res./Fig.65

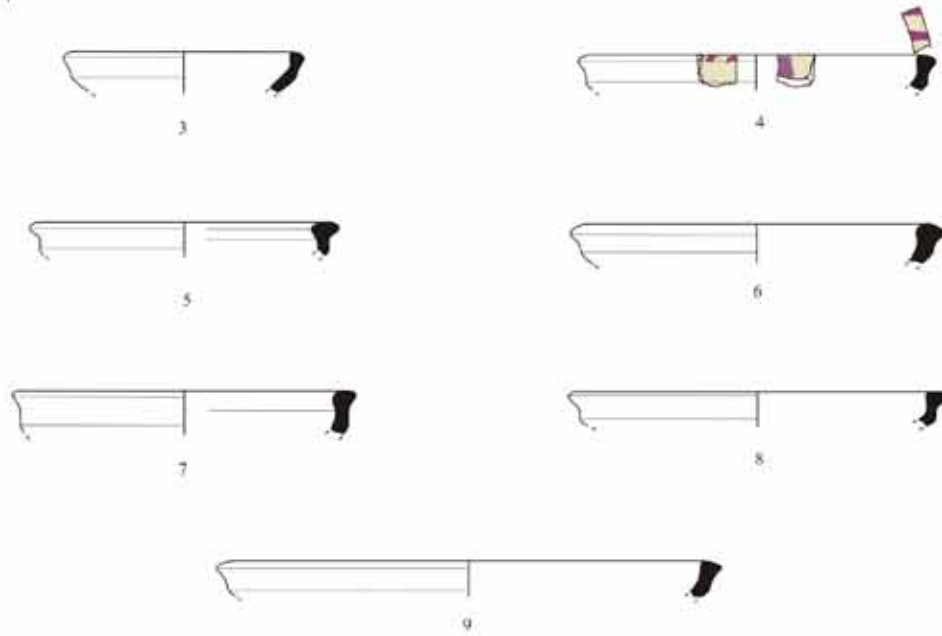
Figür 66

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	B 16	TİP 1.16	4			
2	B 16	TİP 1.16	5B			
3	A 16	TİP 1.17	7A			
4	A 15	TİP 1.17	10			
5	B 16	TİP 1.17	6			
6	A 16	TİP 1.17	6			
7	A 15	TİP 1.17	8			
8	Z 17	TİP 1.17	11			
9	A 14	TİP 1.17	6			
10	A 16	TİP 1.18	6			
11	Z 16	TİP 1.18	7A	Libliuni	Orta Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1980, abb. 5-1
12	B 16	TİP 1.18	4			
13	A 14	TİP 1.18	1			

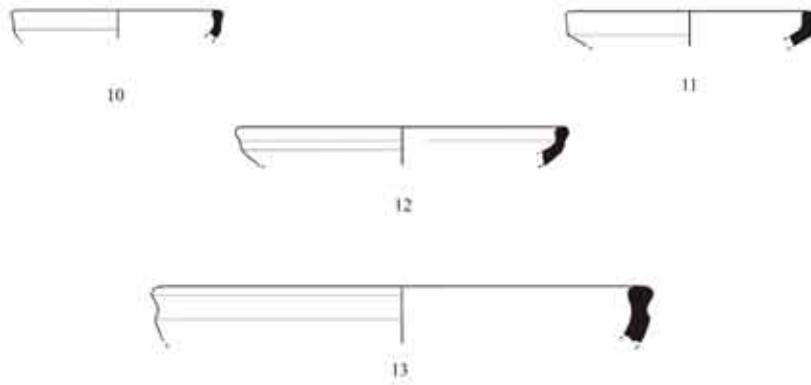
Tip 1.16

Tip 1.17

Tip 1.18

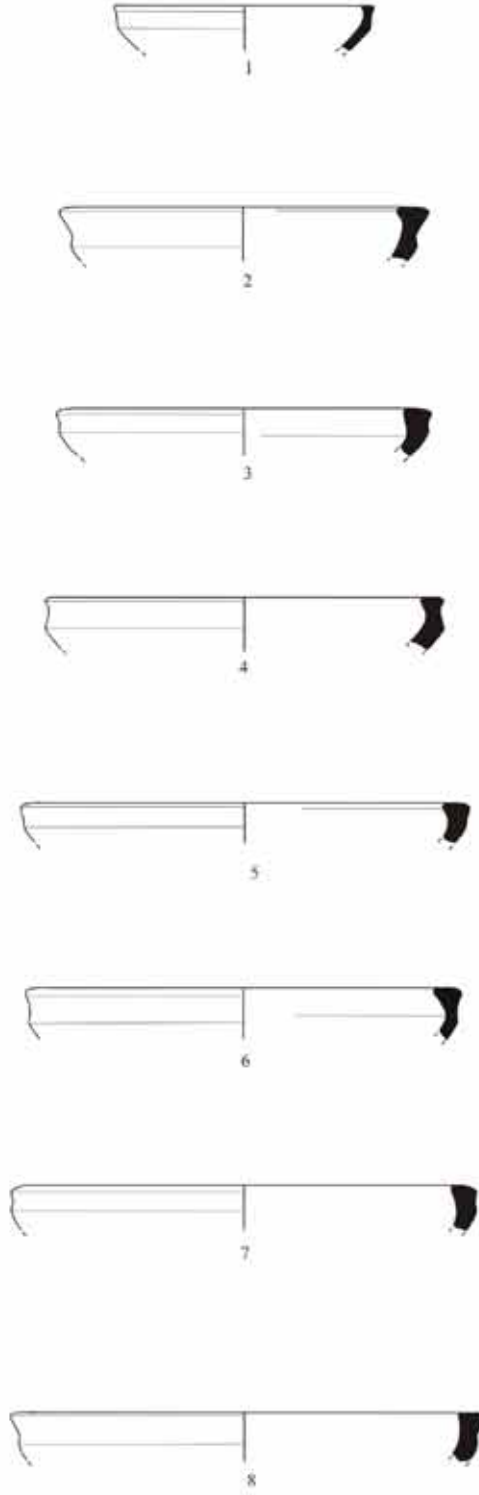

0 5 10cm

Figür 67

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 1.19	6			
2	B 18	TİP 1.19	6			
3	B 16	TİP 1.19	11			
4	A 13	TİP 1.19	1			
5	A 15	TİP 1.19	5B			
6	A 12	TİP 1.19	11	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1999, res. 12-9
7	B 16	TİP 1.19	11			
8	A 15	TİP 1.19	8			

Tip 1.19

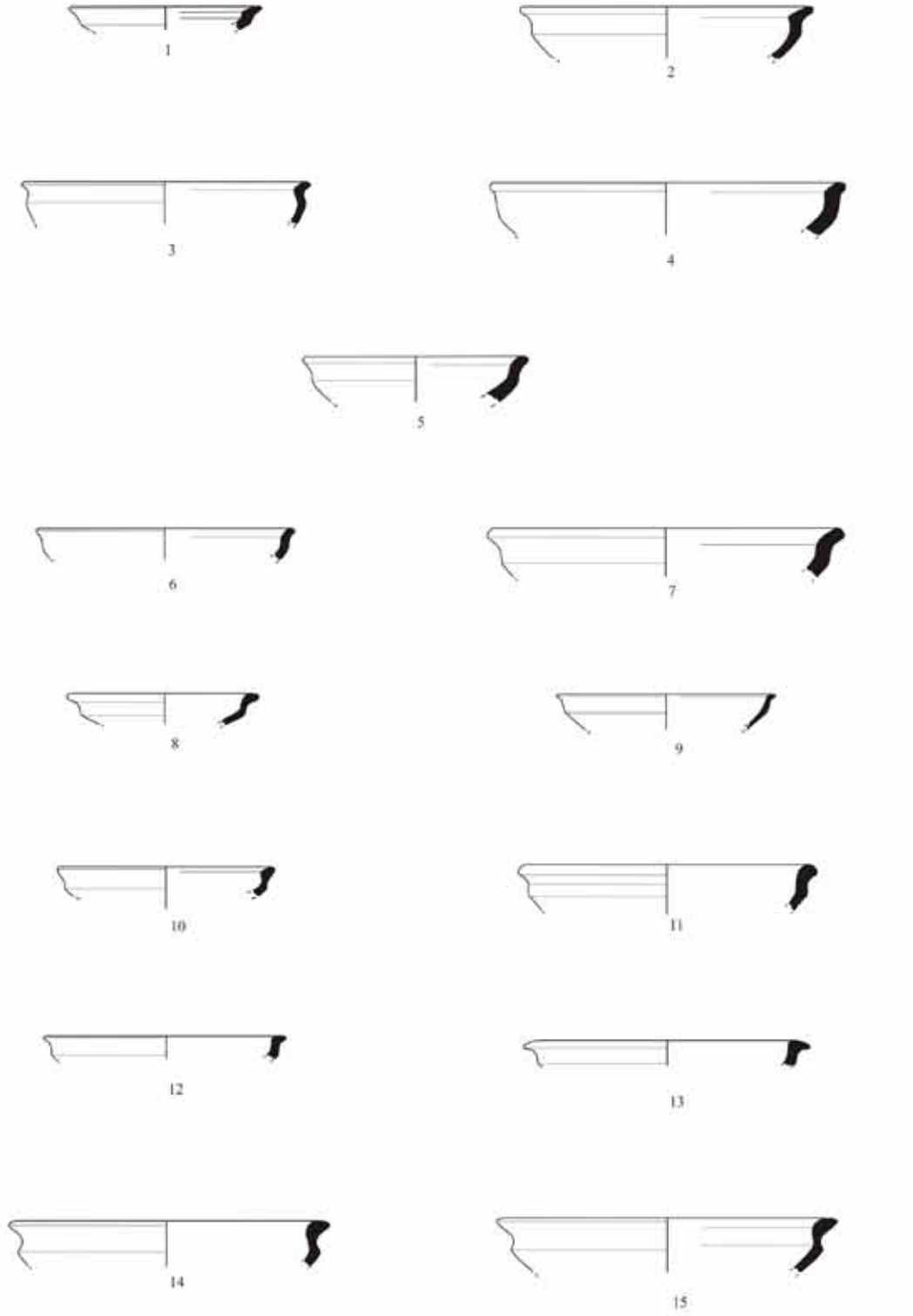
0 5 10cm

Res./Fig.67

Figür 68

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 1.20	6			
2	A 13	TİP 1.20	7A			
3	A 17	TİP 1.20	6			
4	A 12	TİP 1.20	7A			
5	A 16	TİP 1.20	4	Hasanlu	Geç Demir Çağı	Young 1965, fig. 6-2
				Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 7-10
				Malazgirt-Tıvızlı	-----	Koçhan 1989, res. 12/1-5
				Kra	Orta Demir Çağı	Biscione et. al., 2002, pl. 36-2
6	A 17	TİP 1.20	7A			
7	B 16	TİP 1.20	4	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1999, res. 12-6
				Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 9-6
8	B 18	TİP 1.20	7A	Büyüktepe	Geç Demir Çağı	Sagona 1992, fig. 5-2
9	A 16	TİP 1.20	7A			
10	A 16	TİP 1.20	5B	Hasanlu	Geç Demir Çağı	Young 1965, fig. 2-10
				Ardahan-Kalecik	Demir Çağ	Güneri, 2002, fig. 18-3
11	A 16	TİP 1.20	6			
12	A 15	TİP 1.20	6			
13	B 16	TİP 1.20	4			
14	A 17	TİP 1.20	7A			
15	A 15	TİP 1.20	1			

Tip 1.20

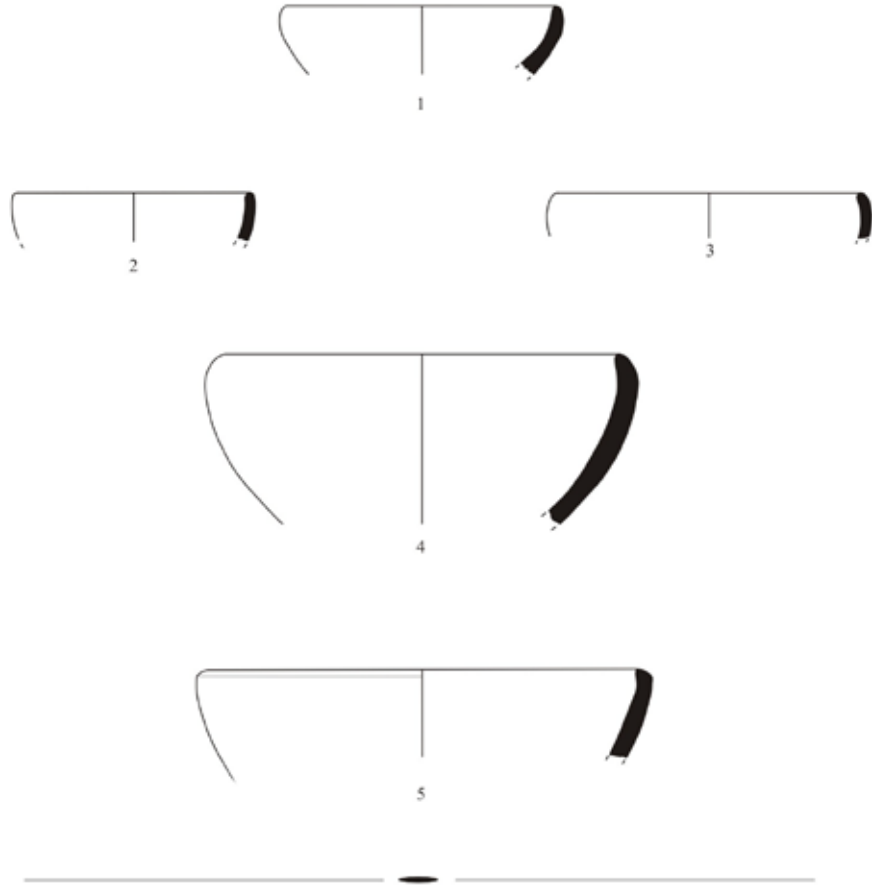

Res./Fig.68

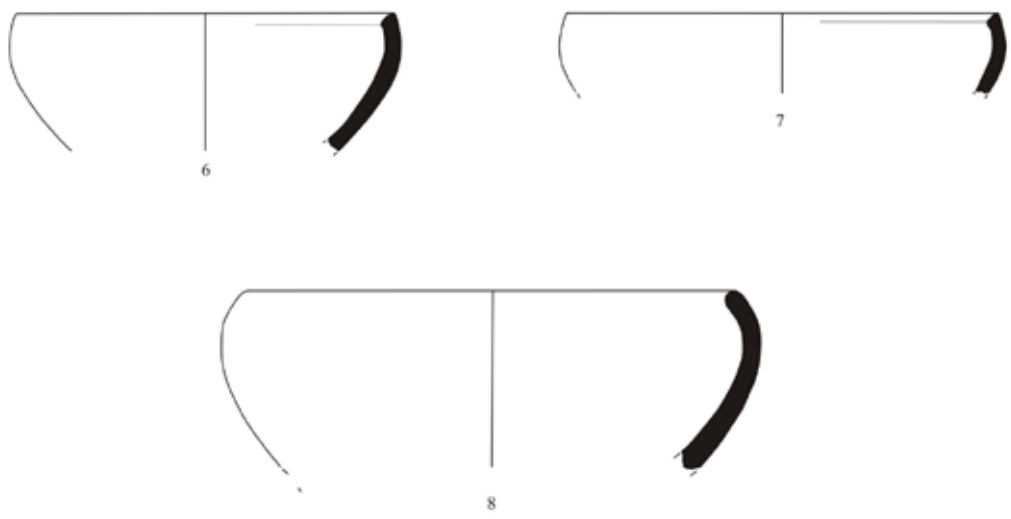
Figür 69

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	Z 16	TİP 2.1	1			
2	SA	TİP 2.1	2A			
3	A 12	TİP 2.1	8			
4	A 16	TİP 2.1	5B			
5	A 16	TİP 2.1	11	Libliuni	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1980, abb. 8-4
6	A 13	TİP 2.2	6	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, Lev.12 no:5
7	A 13	TİP 2.2	5B	Toprakkale	Geç Demir Çağı	Von der Osten 1952, abb. 5-2
8	A 12	TİP 2.2	5A	Bulamaç	Demir Çağı	Güneri 2002, fig 15-5

Tip 2.1

Tip 2.2

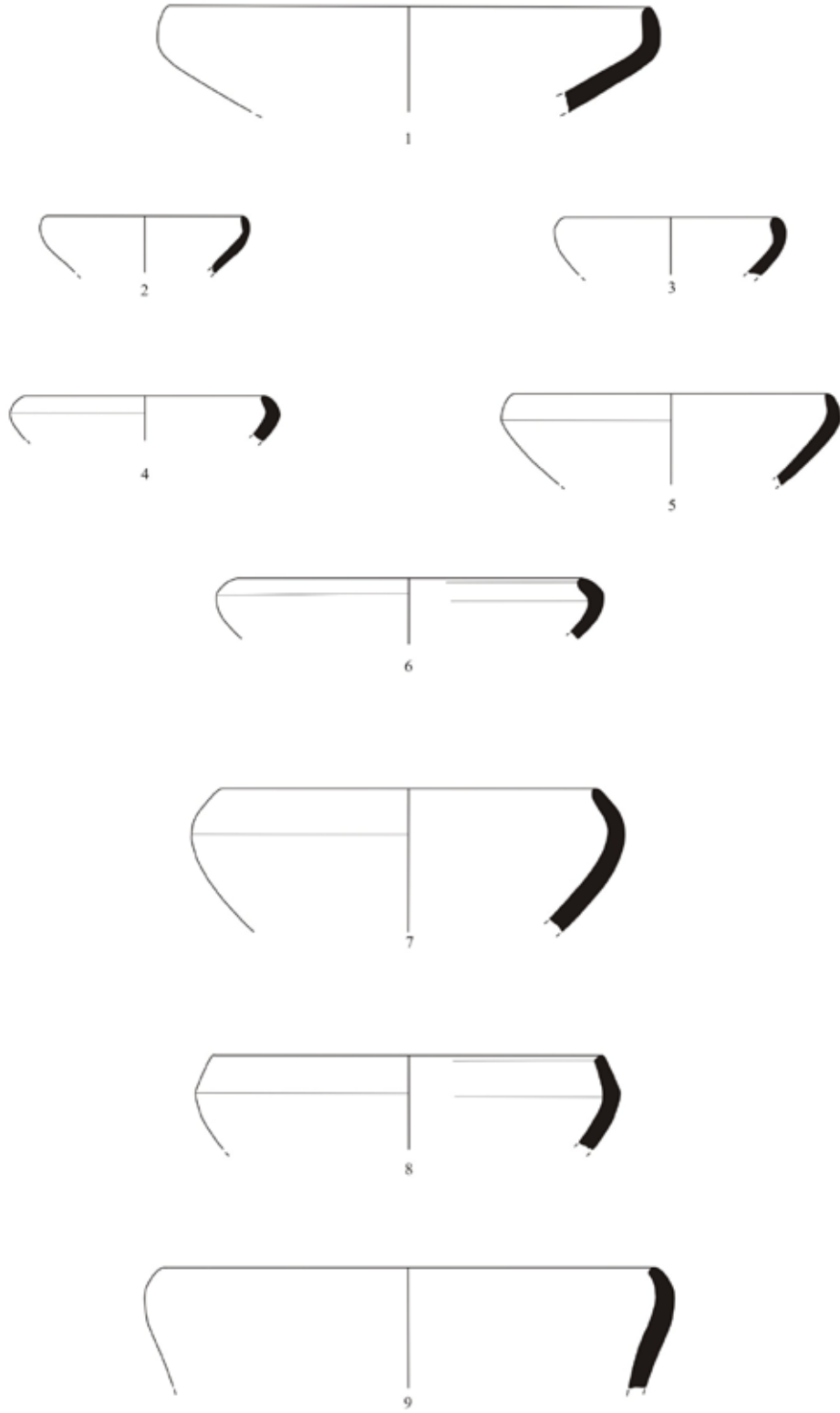

0 5 10cm

Figür 70

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayın
1	A 17	TİP 2.3	4			
2	A 18	TİP 2.3	5B			
3	A 16	TİP 2.3	4	Bābā Jān	Orta Demir Çağı	Goff 1985, fig. 2-9
4	B 16	TİP 2.3	7A			
5	A 16	TİP 2.3	4			
6	SA	TİP 2.3	4	Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 2-6
7	A 12	TİP 2.3	5A	Bulamaç	Demir Çağı	Güneri 2002, fig. 15-5
8	A 15	TİP 2.3	6			
9	A 18	TİP 2.3	4			

Tip 2.3

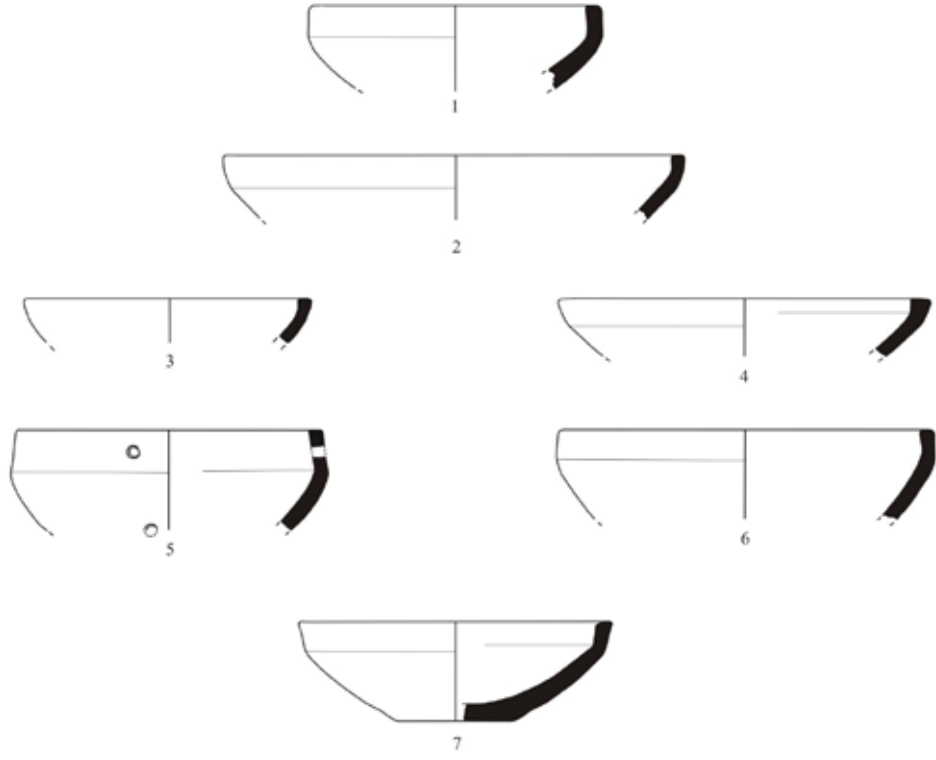
0 5 10cm

Res./Fig.70

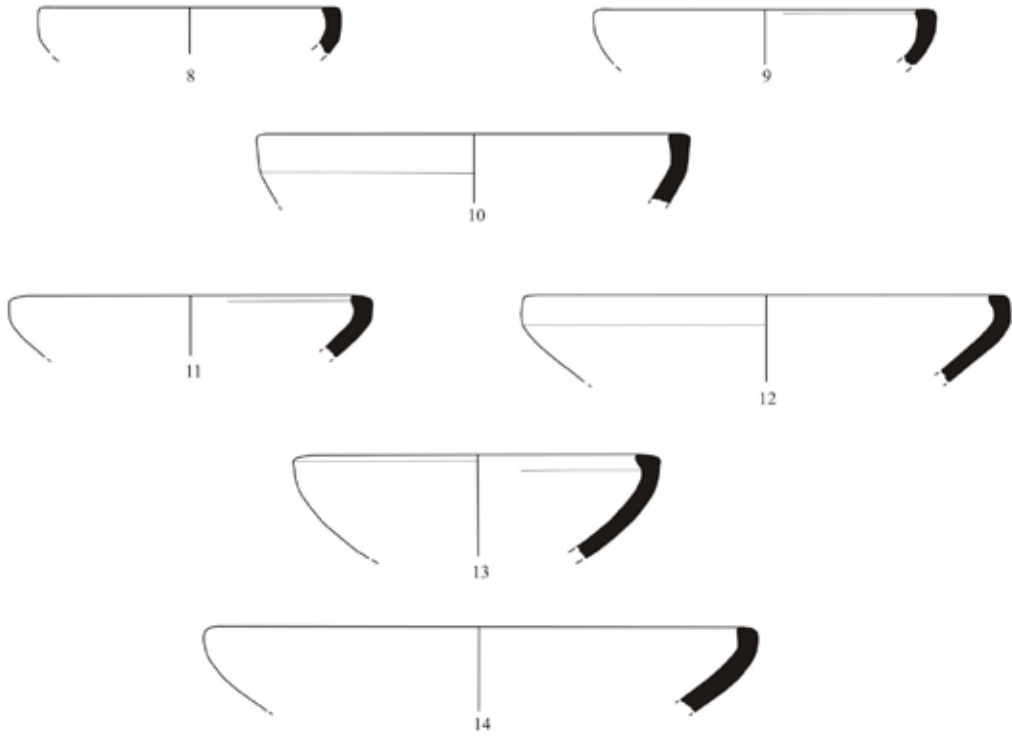
Figür 71

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	B 23	TİP 2.4	4			
2	A 15	TİP 2.4	9			
3	A 18	TİP 2.4	1			
4	B 17	TİP 2.4	11			
5	A 15	TİP 2.4	1			
6	A 15	TİP 2.4	11	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev. 28 no. 2
7	A 12	TİP 2.4	5B			
8	Z 17	TİP 2.5	2B	Ardahan-Çataldere	Demir Çağı	Güneri 2002, fig 4-1
9	A 15	TİP 2.5	4	Sos	Demir Çağı	Güneri 2002, fig 4-2
10	A 17	TİP 2.5	4	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev. 13-10
11	SA	TİP 2.5	4	Van/Keçikıran	Orta Demir	Russel 1980, fig. 23(223.13)
12	SA	TİP 2.5	4	Van/Keçikıran	Orta Demir	Russel 1980, fig. 23(223.13)
13	A 12	TİP 2.5	4	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin 2000, çiz. 3-3
				Van Bölgesi Yüzey Araştırması	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1985, res. 5-15
14	A 15	TİP 2.5	4	İmikuşığı	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev. 6 no. 1

Tip 2.4

Tip 2.5

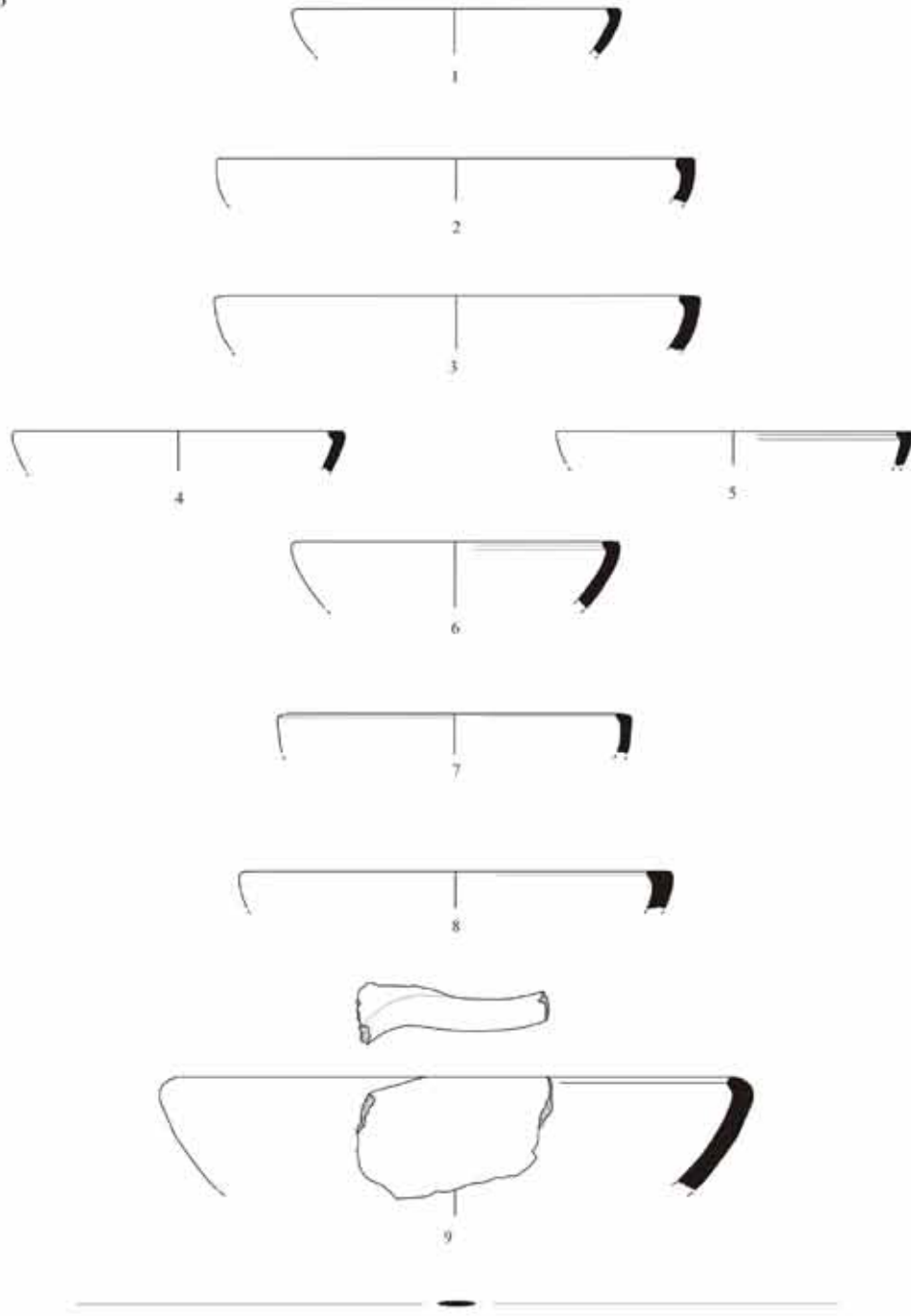

0 5 10cm

Figür 72

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	Z 16	TİP 2.6	7A			
2	B 16	TİP 2.6	11			
3	A 16	TİP 2.6	7A			
4	A 17	TİP 2.6	7A			
5	A 17	TİP 2.6	4			
6	A 15	TİP 2.6	7A			
7	A 15	TİP 2.6	2A			
8	A 14	TİP 2.6	7A			
9	A 17	TİP 2.6	5A	Haftavan	Demir Çağı	Edwards 1983, fig. 107-6
10	A 18	TİP 2.7	2A			

Tip 2.6

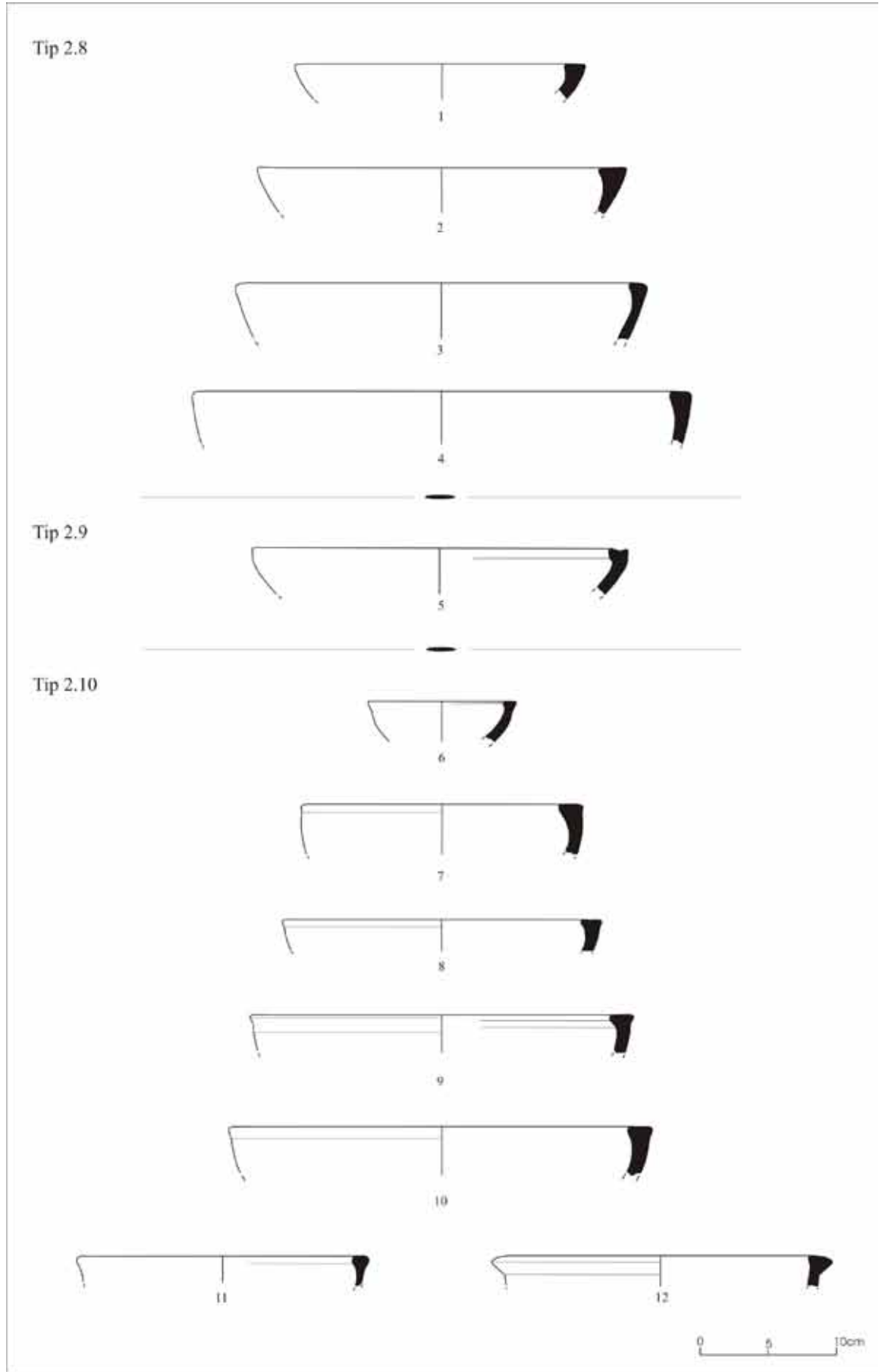
Tip 2.7

0 5 10cm

Figür 73

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 17	TİP 2.8	11	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002: lev.34 no:2
2	A 15	TİP 2.8	5B			
3	A 12	TİP 2.8	5A			
4	A 15	TİP 2.8	6			
5	B 16	TİP 2.9	4			
6	A 13	TİP 2.10	4			
7	A 14	TİP 2.10	4	Sos	Demir Çağı	Güneri 2002: fig. 9-6
8	B 16	TİP 2.10	4			
9	A 12	TİP 2.10	6	Van/Karahan	Demir Çağı	Russel 1980, fig. 23(222.1)
10	B 16	TİP 2.10	9			
11	B 16	TİP 2.10	9			
12	B 16	TİP 2.10	4			

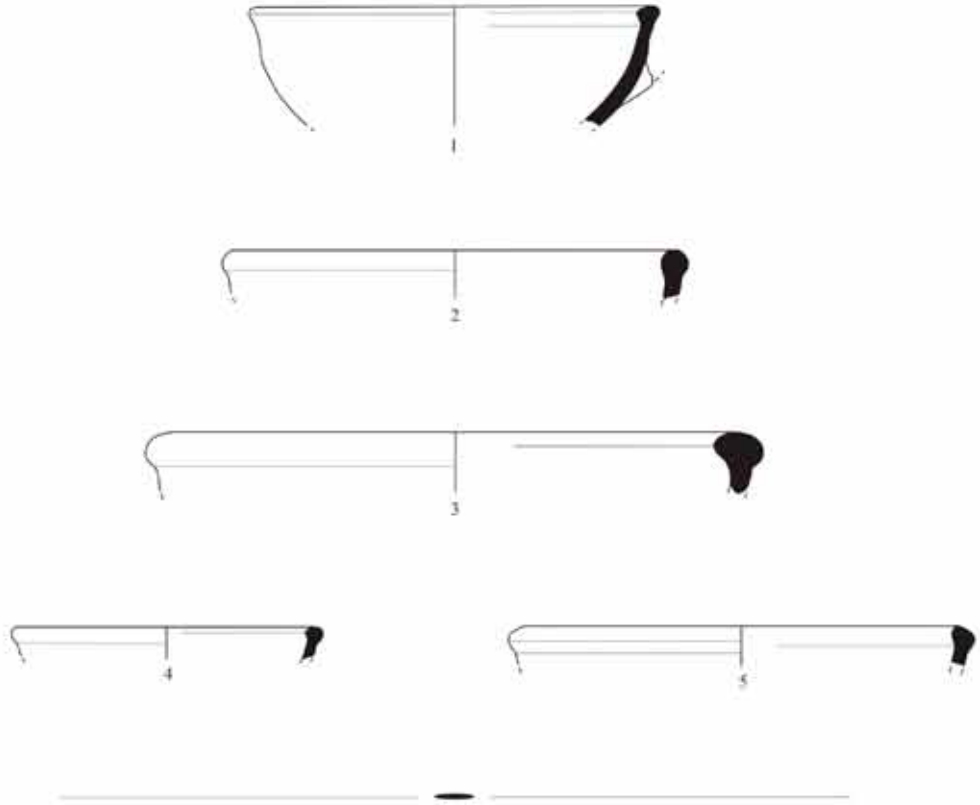

Res./Fig.73

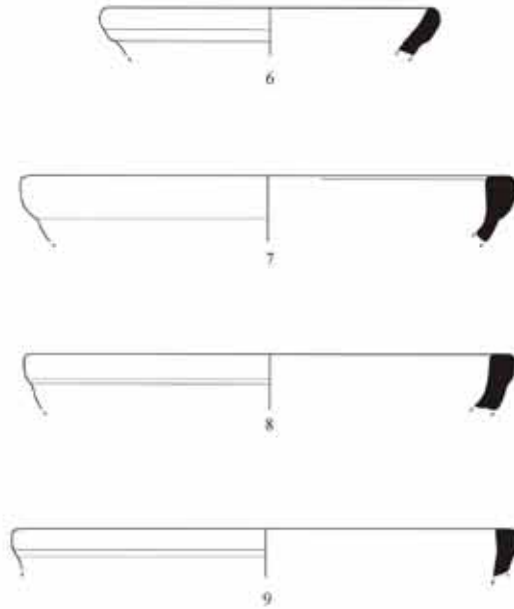
Figür 74

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 18	TİP 2.11	5B			
2	A 17	TİP 2.11	5B			
3	Z 16	TİP 2.11	4			
4	A 17	TİP 2.11	5B			
5	A 16	TİP 2.11	7A			
6	B 18	TİP 2.12	5A			
7	B 16	TİP 2.12	6			
8	B 23	TİP 2.12	7A			
9	A 15	TİP 2.12	7A			

Tip 2.11

Tip 2.12

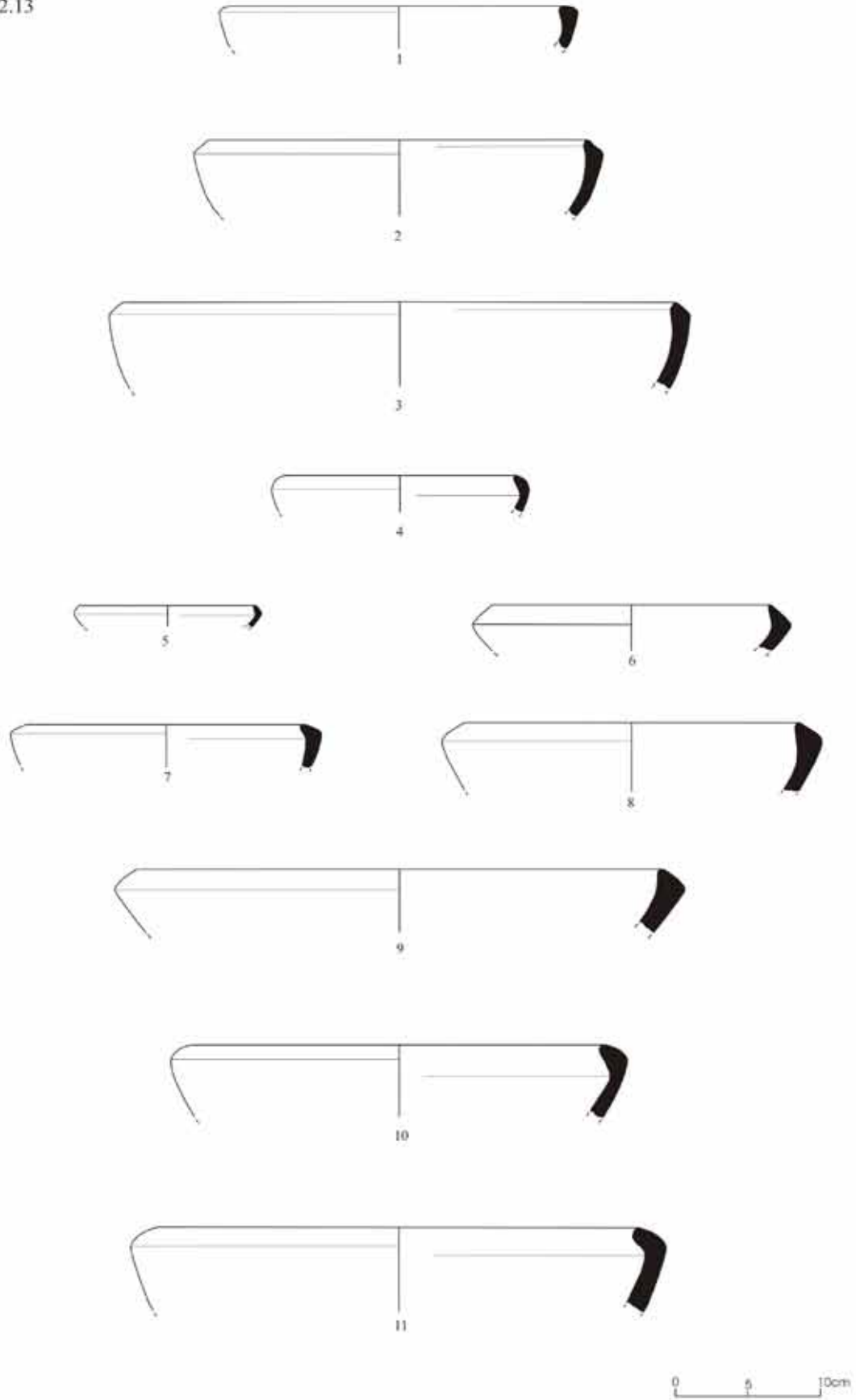
0 5 10cm

Res./Fig.74

Figür 75

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 2.13	8			
2	A 12	TİP 2.13	7A	Altıntepe-Cimintepe	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 8-9
3	B 16	TİP 2.13	5A			
4	A 16	TİP 2.13	4			
5	A 15	TİP 2.13	8			
6	B 16	TİP 2.13	5B			
7	A 16	TİP 2.13	7A			
8	A 15	TİP 2.13	6			
9	B 16	TİP 2.13	6			
10	A 16	TİP 2.13	4	Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 7-2
11	SA	TİP 2.13	4			

Tip 2.13

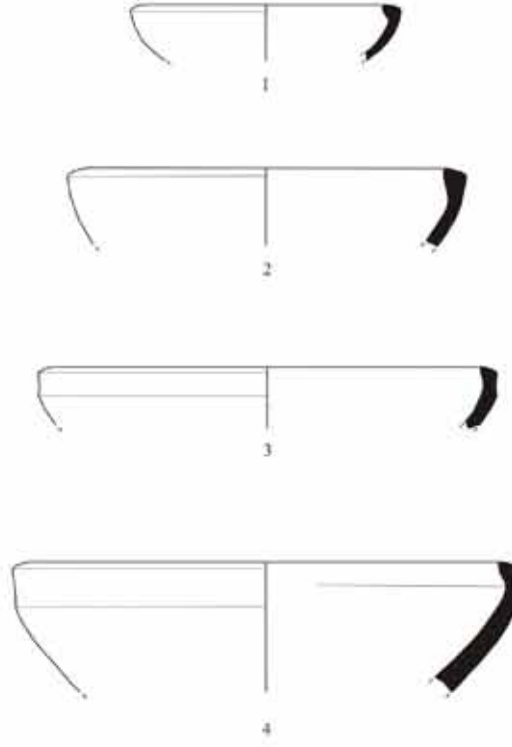

Res./Fig.75

Figür 76

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 13	TİP 2.14	4			
2	B 16	TİP 2.14	1			
3	A 16	TİP 2.14	4			
4	A 15	TİP 2.14	5B	Bastam	Orta Demir Çağı	Kleiss 1979, abb. 1-18
				Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev.35 no:3
5	A 16	TİP 2.15	4	Altıntepe	Orta Demir Çağı	Emre 1969, fig. 8
				Qal'eh Khezerlu	Geç Demir Çağı	Kroll 1976, abb. 1-19
				Van/Burun	Demir Çağı	Russel 1980, fig. 20(237.4)
				Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 1-15
				Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 6-4
6	B 20	TİP 2.16	4			
7	A 15	TİP 2.16	5B			

Tip 2.14

Tip 2.15

Tip 2.16

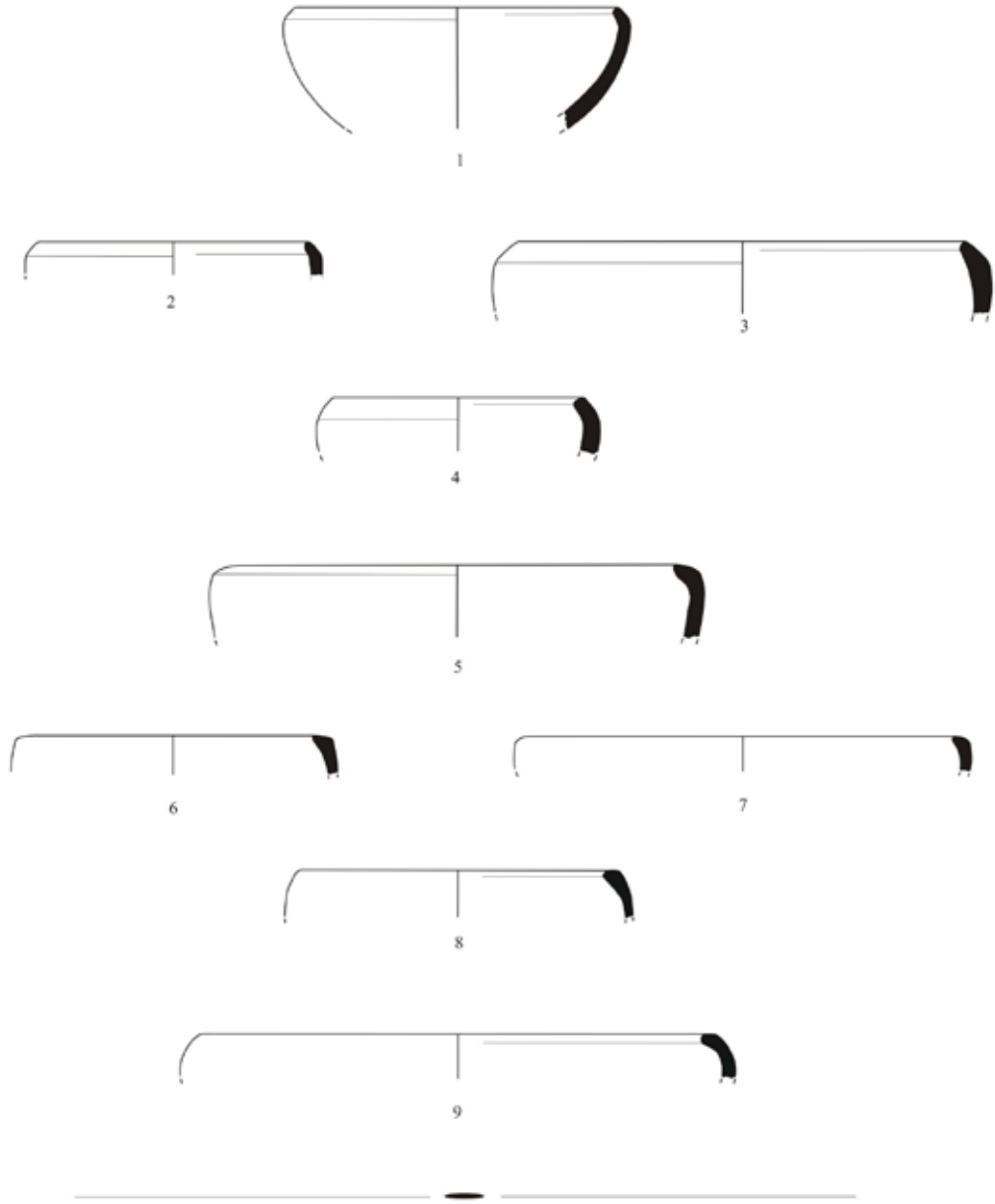
0 5 10cm

Res./Fig.76

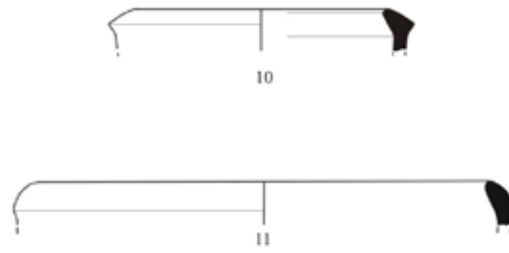
Figür 77

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 2.17	2B	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1999, res. 12-11
2	A 15	TİP 2.17	6			
3	A 15	TİP 2.17	6			
4	A 15	TİP 2.17	7A			
5	A 16	TİP 2.17	7A			
6	A 16	TİP 2.17	8			
7	Z 13	TİP 2.17	6			
8	A 16	TİP 2.17	1			
9	B 16	TİP 2.17	2A			
10	B 14	TİP 2.18	7A			
11	A 15	TİP 2.18	7A	Bulamaç	Demir Çağı	Güneri 2002, fig. 15-5
				Altıntepe-Cimintepe	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 5-10
				Bābā Jān	Geç Demir Çağı	Goff 1985, fig. 2-11

Tip 2.17

Tip 2.18

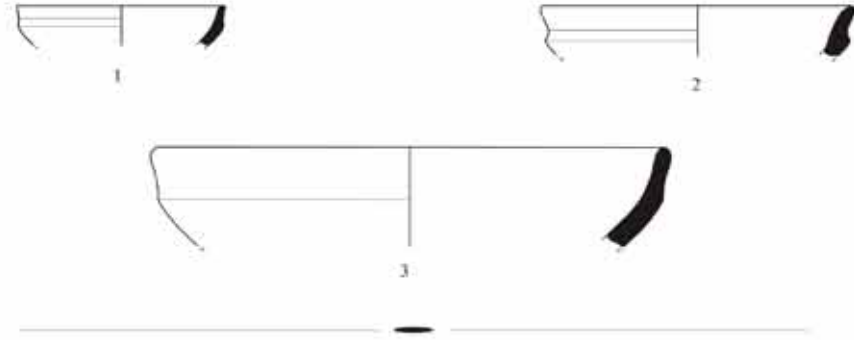

0 5 10cm

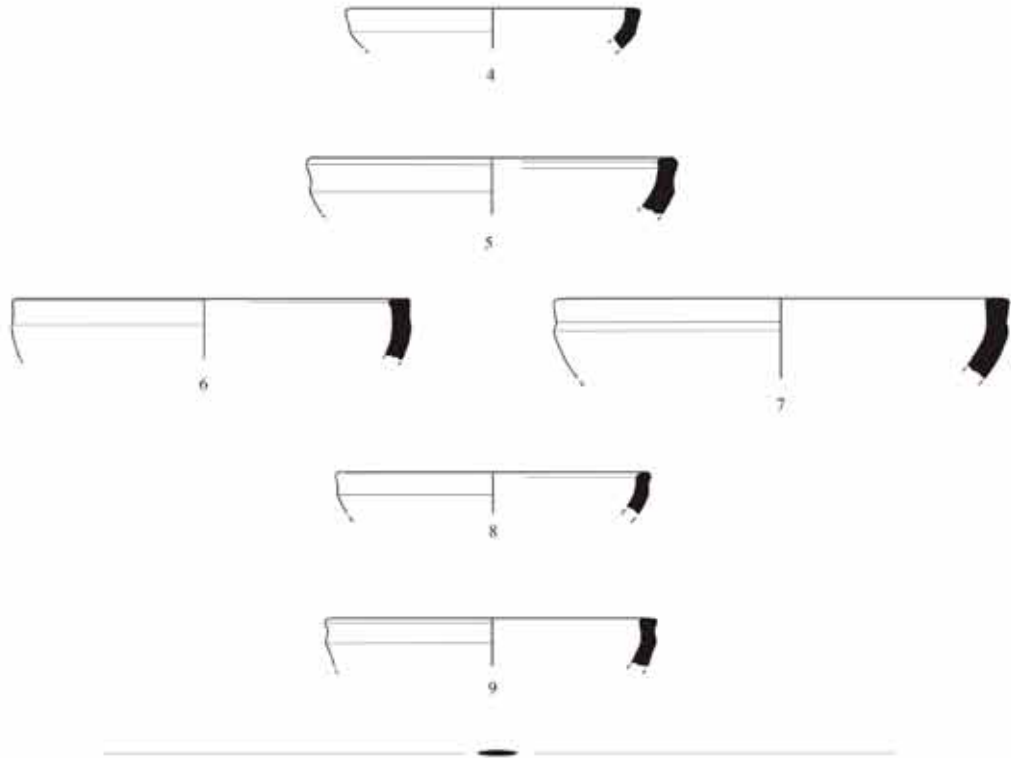
Figür 78

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 24	TİP 2.19	7A	Horom	Orta Demir Çağı	Badaljan, vd., 1997, abb. 27-1
				Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 5-3
				Meydan Kalesi	Orta Demir Çağı	Belli 1995, çiz. 7
2	A 16	TİP 2.19	8	Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 9-11
3	Z 17	TİP 2.19	6	Malazgirt-Tıkızlı Kalesi	Demir Çağı	Koçhan 1989, fig. 12-6
				Sangar	Geç Demir Çağı	Kroll 1976, abb. 10-32
4	A 15	TİP 2.20	1			
5	A 13	TİP 2.20	4			
6	A 17	TİP 2.20	7A			
7	A 14	TİP 2.20	6	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin vd. 1999, res. 12-8
				Qal'eh Dosoq	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 4-8
8	A 16	TİP 2.20	5B			
9	A 15	TİP 2.20	4			
10	B 14	TİP 2.21	4			
11	A 15	TİP 2.21	6			
12	A 17	TİP 2.21	4			
13	A 16	TİP 2.21	7A			
14	A 16	TİP 2.21	8			

Tip 2.19

Tip 2.20

Tip 2.21

0 5 10cm

Res./Fig.78

Figür 79

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 2.22	4			
2	A 15	TİP 2.23	2B			
3	B 18	TİP 2.23	4			
4	B 14	TİP 2.24	7A			
5	B 16	TİP 2.24	4	Bastam	Geç Demir Çağı	Kleiss 1979, abb. 1-6
				Bābā Jān	Orta Demir Çağı	Goff 1985, fig. 2-6
6	B 23	TİP 2.24	1			
7	A 17	TİP 2.25	4	Van/Yeşilalıç II	Geç Demir Çağı	Sevin 1985, fig 5-14

Tip 2.22

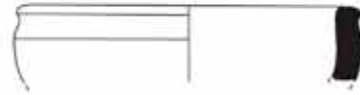

1

Tip 2.23

2

3

Tip 2.24

4

5

6

Tip 2.25

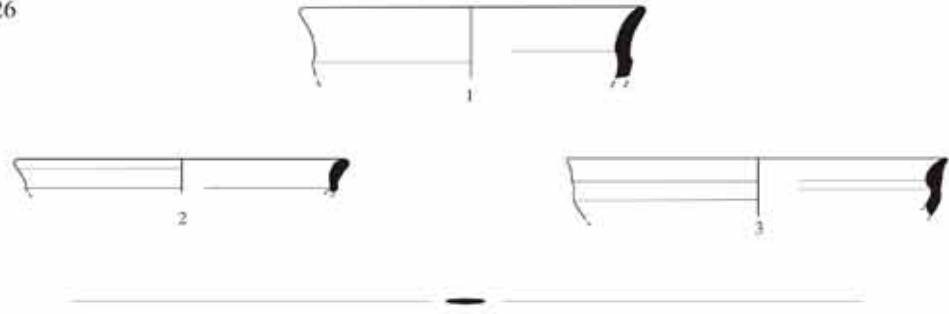
7

0 5 10cm

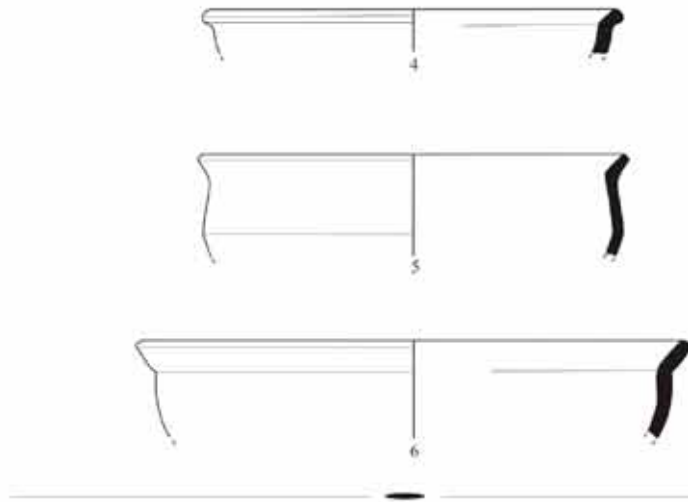
Figür 80

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 13	TİP 2.26	7A	Bastam	Geç Demir Çağı	Kroll 1988, abb. 6-1
				Bābā Jān	Geç Demir Çağı	Goff 1985, fig. 2-51
				Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin 2000, çiz. 3-1
2	B 18	TİP 2.26	7A			
3	A 16	TİP 2.26	6	Büyüktepe	Geç Demir Çağı	Sagona 1993, fig. 4-6
4	SA	TİP 2.27	5A	Muş/Şeyh Yusuf	Demir Çağı	Russel 1980, fig. 24(242.27)
				Horom	Demir Çağı	Badaljan vd., 1994, fig. 6-3
5	A 12	TİP 2.27	4			
6	SA	TİP 2.27	5B			
7	A 12	TİP 2.28	4			
8	A 17	TİP 2.28	1	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev. 20-5
9	A 15	TİP 2.28	5B			
10	A 15	TİP 2.28	8			
11	A 15	TİP 2.28	5B	Cimintepe II	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 9-4
				Ziwiye	Geç Demir Çağı	Young 1964, fig. 3-3

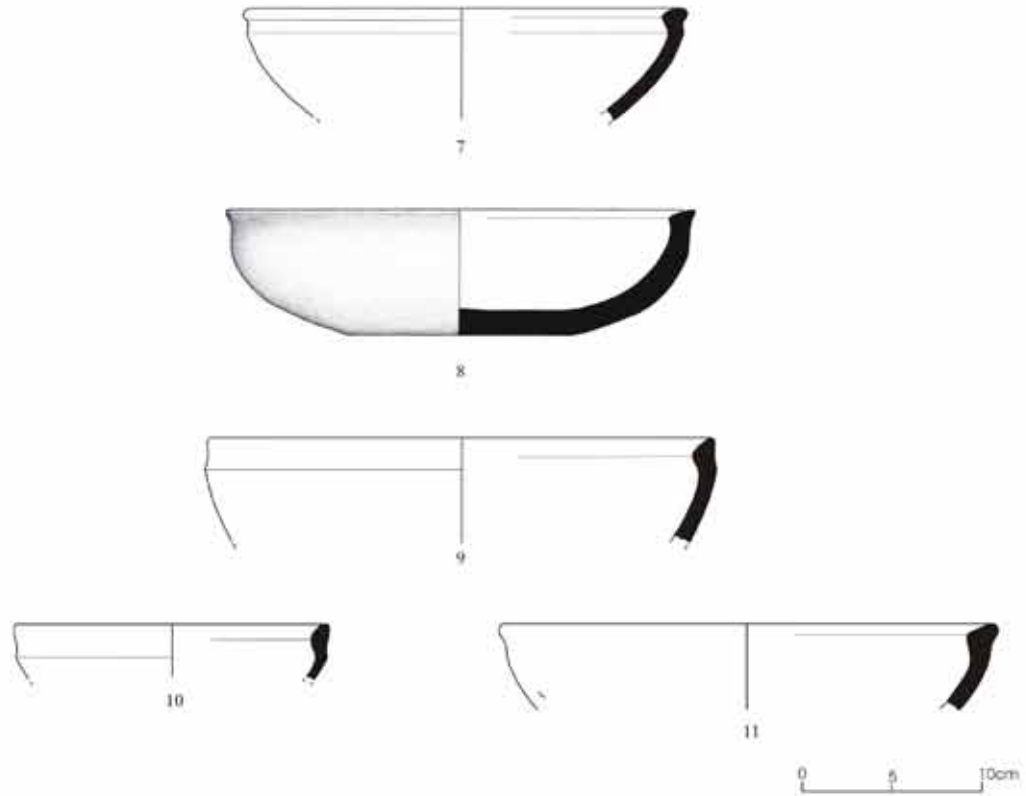
Tip 2.26

Tip 2.27

Tip 2.28

Res./Fig.80

Figür 81

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 3.1	5B			
2	A 17	TİP 3.1	6			
3	A 12	TİP 3.1	4			
4	A 15	TİP 3.2	7A			
5	A 15	TİP 3.2	?			
6	SA	TİP 3.3	4			
7	B 16	TİP 3.4	7A			
8	SA	TİP 3.4	2B	Muş/Misaksin	Demir Çağı	Russel 1980, fig. 24(267,4)
9	A 18	TİP 3.4	7A			

Tip 3.1

1

2

3

Tip 3.2

4

5

Tip 3.3

Tip 3.4

6

7

8

0 5 10cm

Res./Fig.81

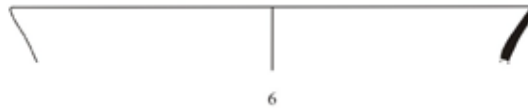
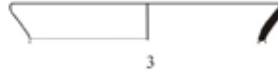
Figür 82

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 3.5	5B			
2	A 16	TİP 3.5	11			
3	B 18	TİP 3.6	?			
4	A 14	TİP 3.6	4			
5	A 16	TİP 3.6	11	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev.13-3
6	A 15	TİP 3.6	12	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev.12 -5
7	A 16	TİP 3.6	2A			

Tip 3.5

Tip 3.6

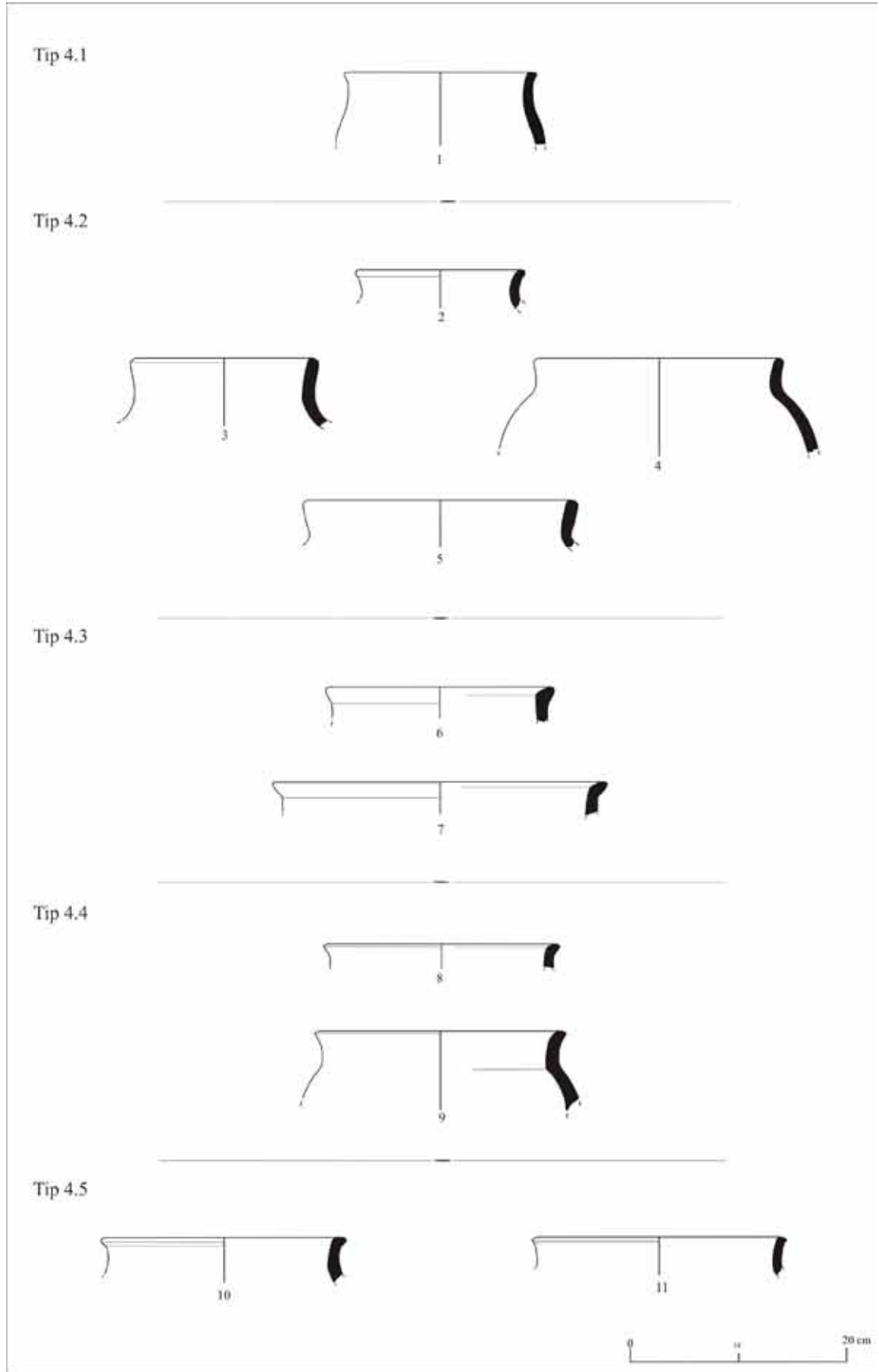

0 5 10cm

Res./Fig.82

Figür 83

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	SA	TİP 4.1	3			
2	A 13	TİP 4.2	6			
3	A 12	TİP 4.2	4			
4	A 15	TİP 4.2	3			
5	B 16	TİP 4.2	2A			
6	B 16	TİP 4.3	7A			
7	B16	TİP 4.3	7A			
8	B 14	TİP 4.4	8			
9	A 15	TİP 4.4	4			
10	A 17	TİP 4.5	7A			
11	A 15	TİP 4.5	4			

Res./Fig.83

Figür 84

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 4.6	7A			
2	A 16	TİP 4.7	8			
3	A 14	TİP 4.8	1			
4	B 16	TİP 4.8	1			
5	A 14	TİP 4.8	5A	Qalatgah	Orta Demir Çağı	Kroll 1976, Abb. 40-3
6	A 13	TİP 4.9	4			
7	A 15	TİP 4.9	6			
8	A 16	TİP 4.10	5A			

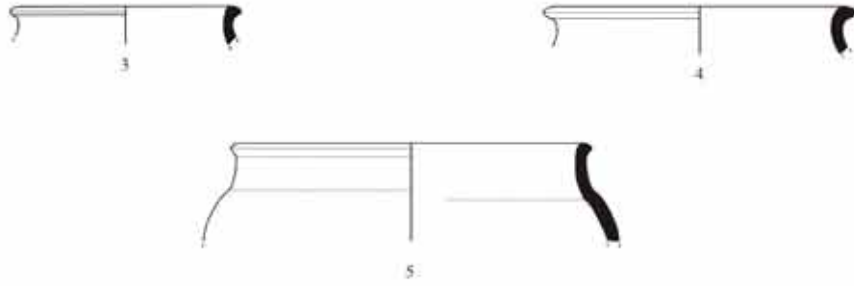
Tip 4.6

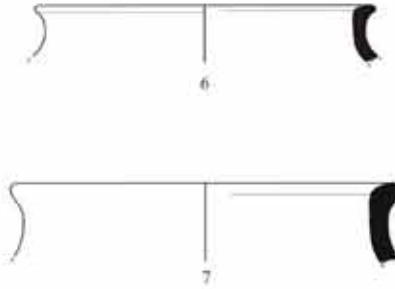
Tip 4.7

Tip 4.8

Tip 4.9

Tip 4.10

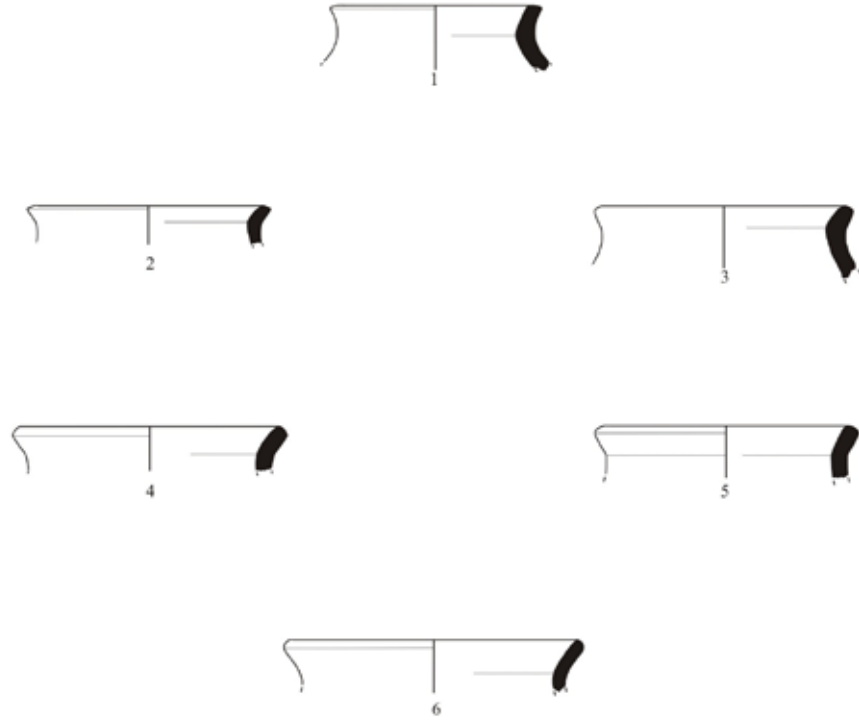

Res./Fig.84

Figür 85

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 4.11	7B			
2	A 14	TİP 4.11	??			
3	A 9	TİP 4.11	4			
4	A 15	TİP 4.11	7A			
5	B 18	TİP 4.11	7A			
6	A 13	TİP 4.11	7A			
7	A 15	TİP 4.12	4			
8	A 15	TİP 4.12	7A			
9	B 18	TİP 4.13	4			
10	A 14	TİP 4.13	4			

Tip 4.11

Tip 4.12

Tip 4.13

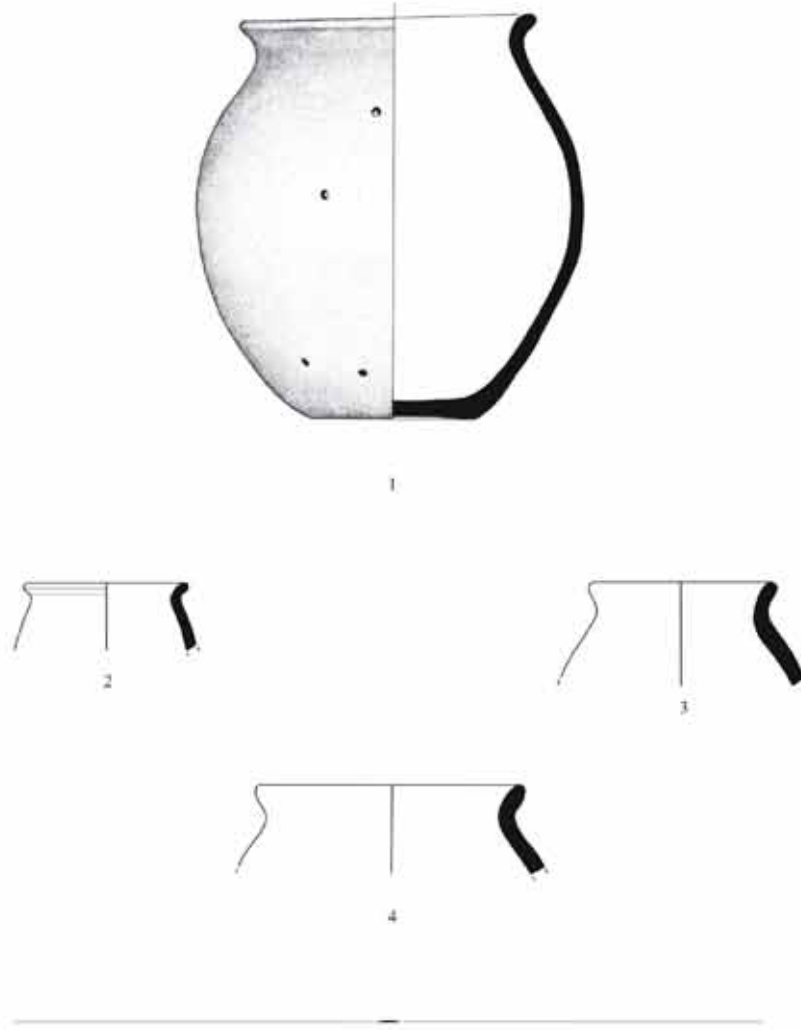

0 10 20 cm

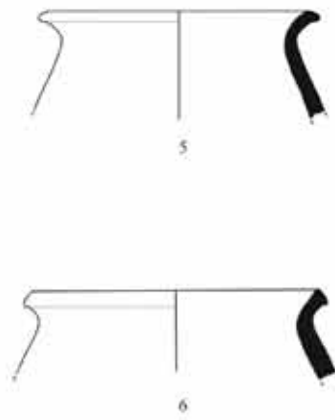
Figür 86

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 17	TİP 4.14	7A	Sos	Geç Demir Çağı	Sagona vd 1996, fig. 6-1
				Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll, 1979, abb. 3-6
2	A 16	TİP 4.14	1			
3	B 16	TİP 4.14	4	Cimintepe I	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 5-13
				Büyüktepe	Demir Çağı	Sagona vd. 1992, fig. 6-8
				Altintepe	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, L. 4-4
4	A 16	TİP 4.14	5B			
5	A 15	TİP 4.15	5B	Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1988, abb. 2-6
6	A 15	TİP 4.15	4			

Tip 4.14

Tip 4.15

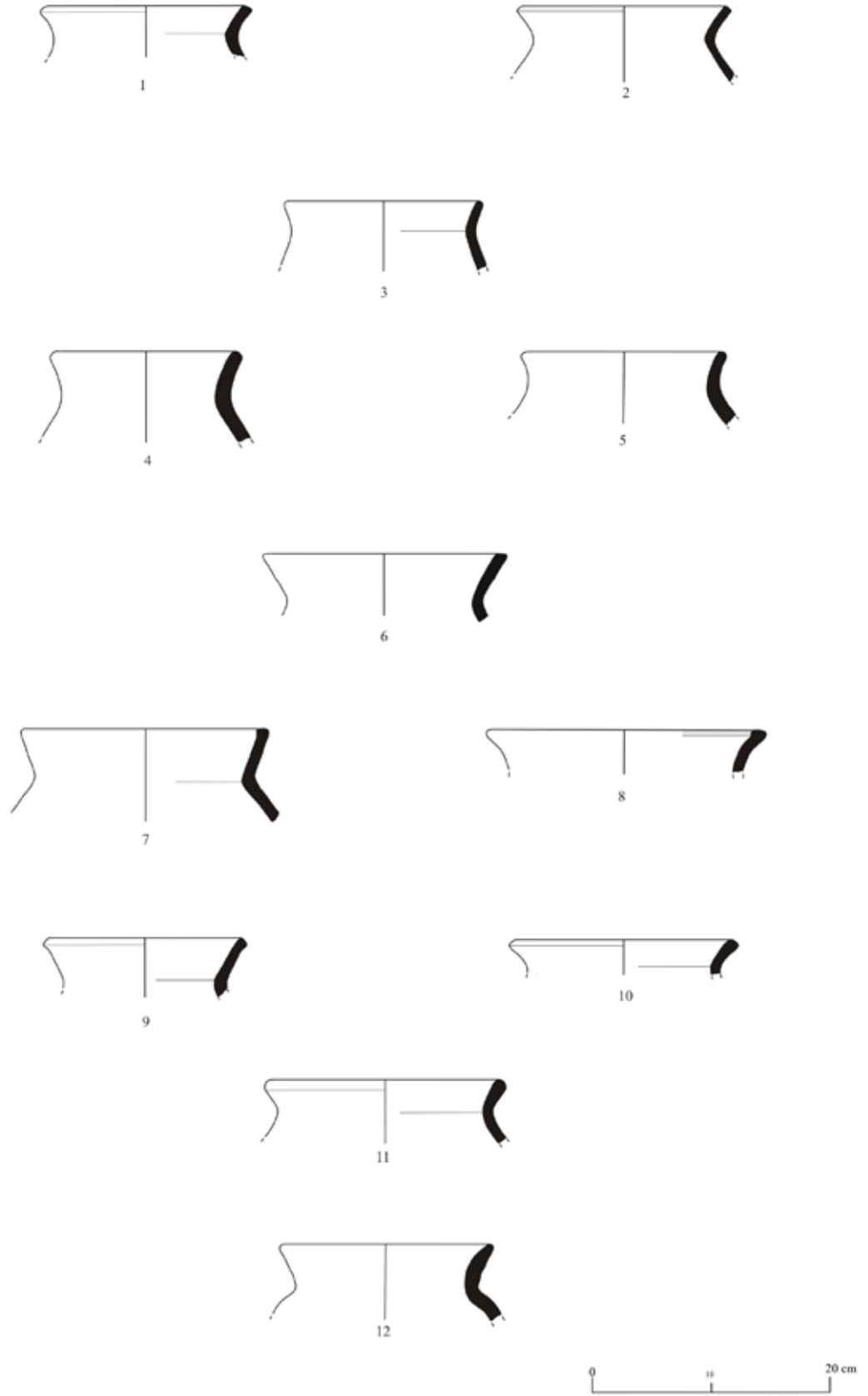

0 10 20 cm

Figür 87

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 4.16	5B			
2	A 14	TİP 4.16	6			
3	B 17	TİP 4.16	4			
4	A 15	TİP 4.16	5B			
5	B 16	TİP 4.16	7A			
6	A 13	TİP 4.16	5A			
7	A 12	TİP 4.16	4	Lidar Höyük	MÖ 650-600	Müler 1999, abb. 21-AC 02
8	Z 17	TİP 4.16	5B			
9	A 16	TİP 4.16	7A			
10	A 12	TİP 4.16	6			
11	B 16	TİP 4.16	4	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, lev.38-9
12	A 15	TİP 4.16	4	Tepe Lumbad	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 3-25

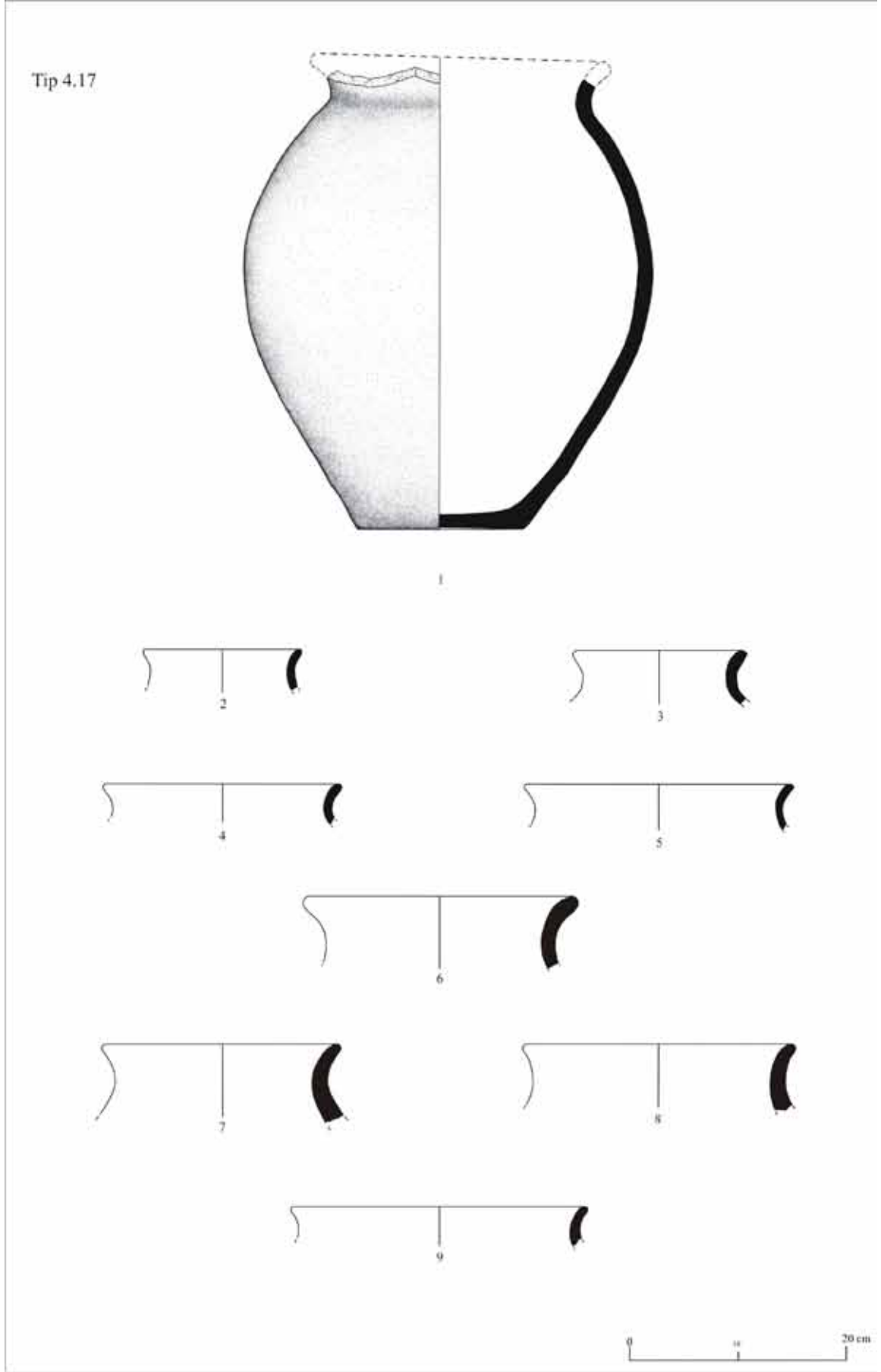
Tip 4.16

Res./Fig.87

Figür 88

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 17	TİP 4.17	7A	Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 10-18
				Sos	Orta Demir Çağı	Sagona 1995, fig.11-9
2	A 15	TİP 4.17	7A			
3	A 15	TİP 4.17	5B			
4	B 16	TİP 4.17	1			
5	A 15	TİP 4.17	1	Erzincan-Çengiler Tepe	500-300 B.C.	Sagona et al. 2004, fig. 191-3
6	Z 17	TİP 4.17	7B	Altıntepe	Geç Demir Çağı	Kaygaz 2002, L. 4-3
7	A 12	TİP 4.17	5A			
8	A 12	TİP 4.17	6			
9	B16	TİP 4.17	11			

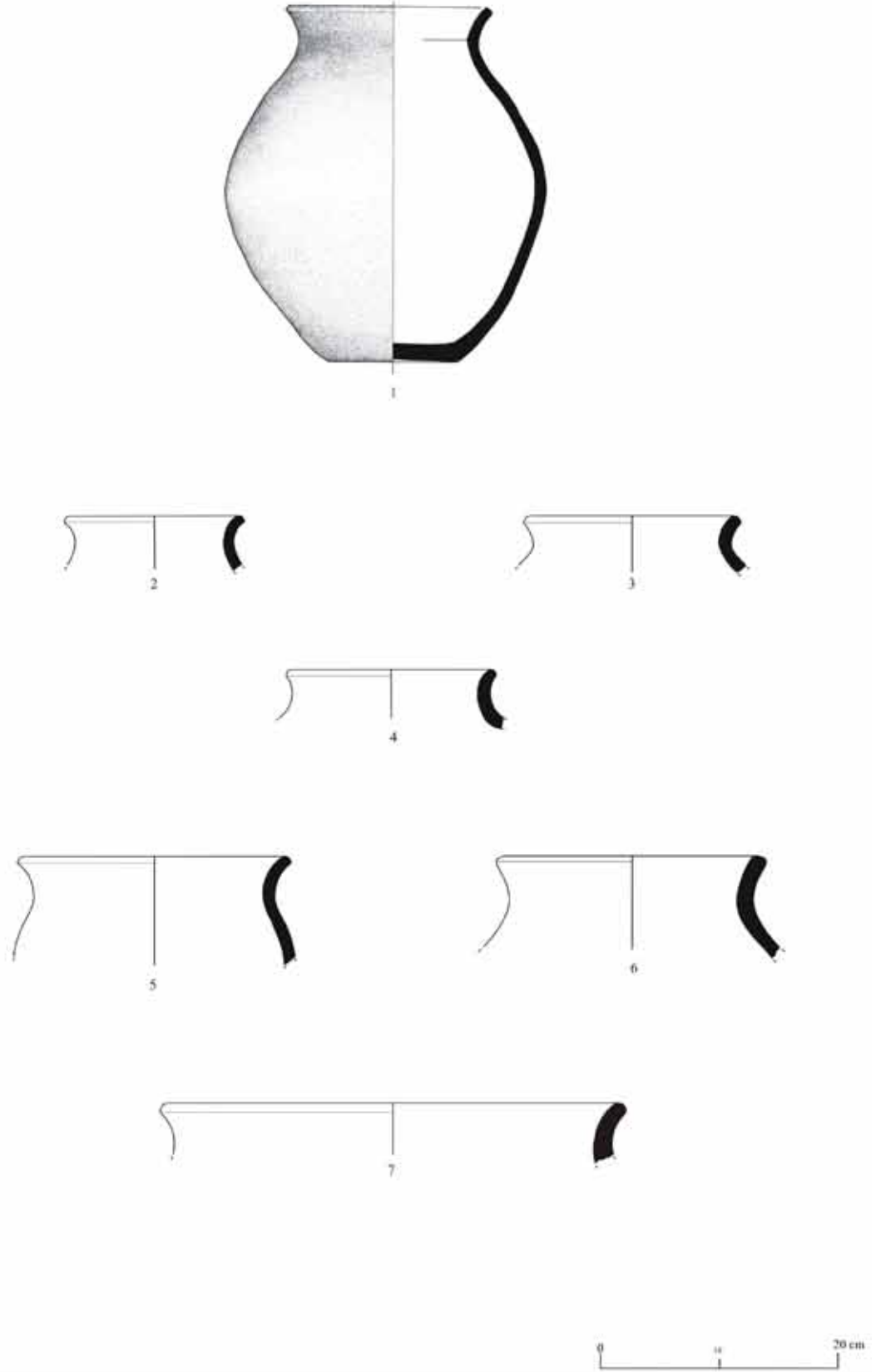

Res./Fig.88

Figür 89

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	Z 17	TİP 4.18	?	Bastam	Orta Demir Çağı	Kroll 1979, abb. 10-4
2	Z 12	TİP 4.18	3	Bābā Jān	Geç Demir Çağı	Goff 1985, fig. 5-30
3	A 12	TİP 4.18	7B			
4	A 16	TİP 4.18	3			
5	Z 16	TİP 4.18	4			
6	A 15	TİP 4.18	5B			
7	A 12	TİP 4.18	7A			

Tip 4.18

Res./Fig.89

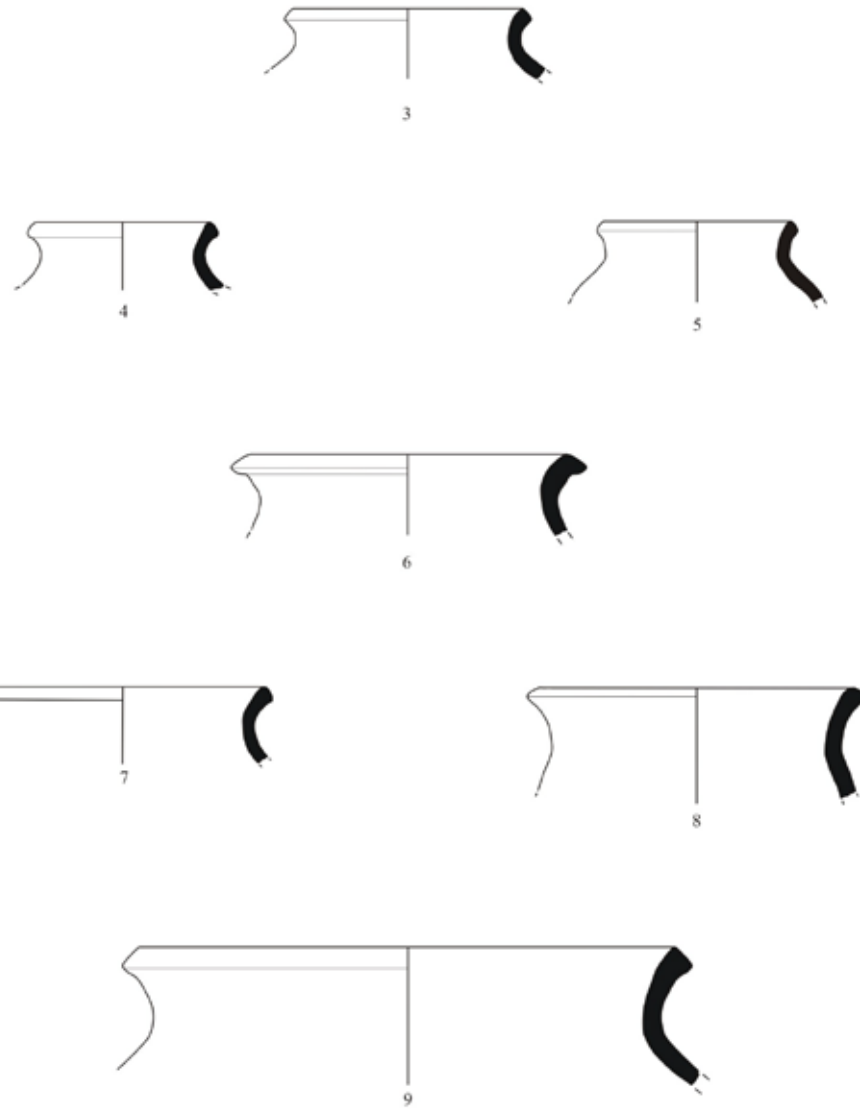
Figür 90

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 18	TİP 4.19	7A	Bayburt-Hamza Tepe Höyük	M.Ö. 600-200	Sagona et al. 2004, fig. 187-2
2	A 12	TİP 4.19	5B			
3	B 16	TİP 4.20	5B			
4	B 14	TİP 4.20	6	Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979 abb. 7-23
5	A 12	TİP 4.20	5B	Bayburt-Çimentepe Tepe	600-300 B.C.	Sagona et al. 2004, fig. 160-7
6	B 16	TİP 4.20	5B			
7	A 15	TİP 4.20	11	Van-Karagündüz	Orta Demir Çağı	Sevin 1999, res. 12-12
				Qalatgah	Orta Demir Çağı	Kroll 1976, abb. 41-3
8	A 15	TİP 4.20	9			
9	A 17	TİP 4.20	9	Bayburt-Çayır yolu Tepe	900-300 B.C.	Sagona et al. 2004, fig. 140-3

Tip 4.19

Tip 4.20

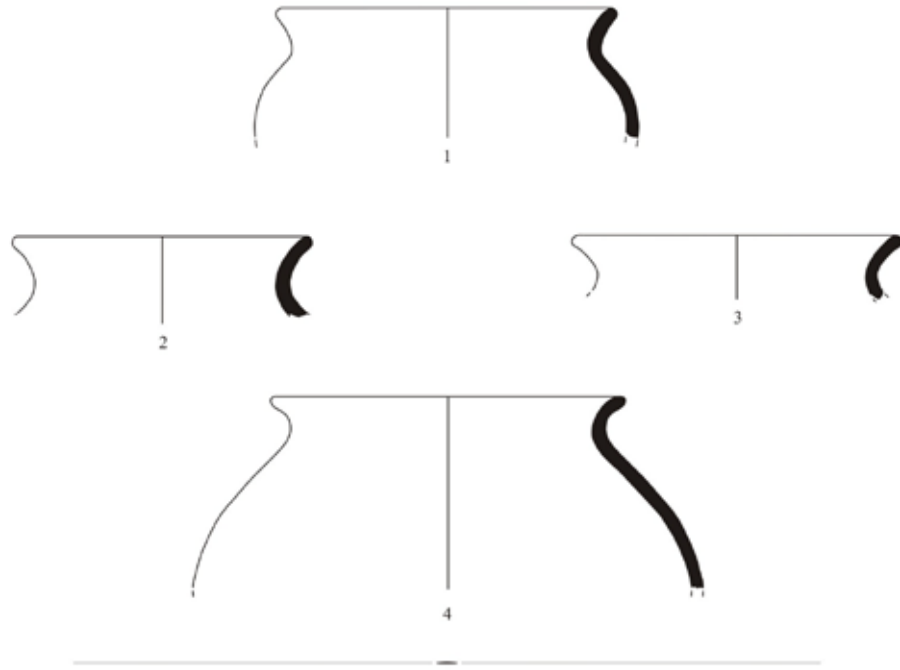
0 10 20 cm

Res./Fig.90

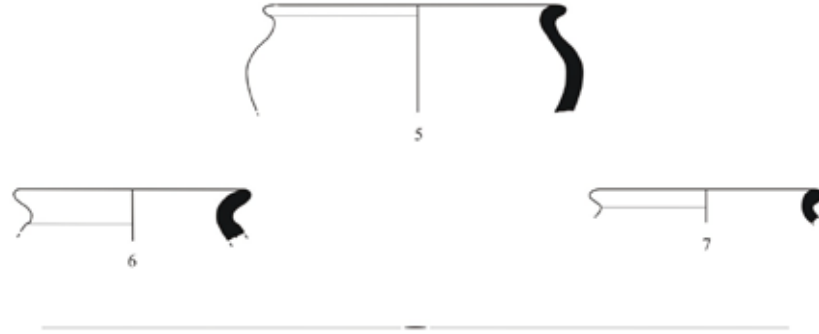
Figür 91

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 12	TİP 4.21	11	Büyüktepe	Demir Çağı	Sagona vd, 1992 fig.7-3
2	A 13	TİP 4.21	4	Kra	Orta Demir Çağı	Biscione et. al., 2002, pl. 38-11
3	A 16	TİP 4.21	1			
4	A 13	TİP 4.21	4	Godin	Geç Demir Çağı	Young vd. 1974, fig. 44-13
5	A 15	TİP 4.22	4			
6	SA	TİP 4.22	3			
7	A 16	TİP 4.22	8			
8	A 12	TİP 4.23	4			
9	SA	TİP 4.24	4			
10	B 18	TİP 4.24	8			
11	A 15	TİP 4.24	4			
12	B 14	TİP 4.24	2A			

Tip 4.21

Tip 4.22

Tip 4.23

Tip 4.24

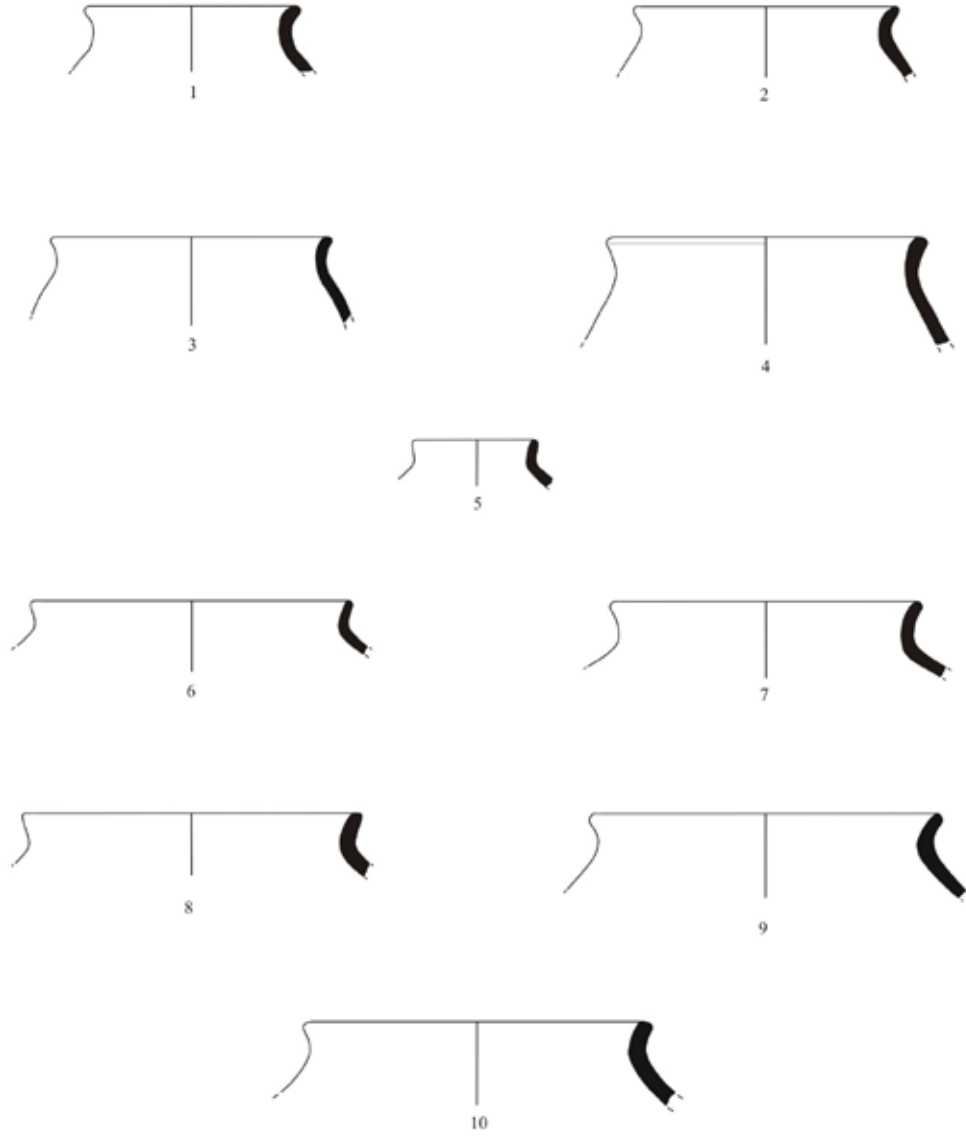

0 10 20 cm

Figür 92

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 4.25	1			
2	A 16	TİP 4.25	6			
3	A 17	TİP 4.25	4	Cimintepi II	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 8-7
4	A 15	TİP 4.25	7A			
5	SA	TİP 4.25	4			
6	A 15	TİP 4.25	8			
7	B 12	TİP 4.25	6			
8	B 16	TİP 4.25	4			
9	A 12	TİP 4.25	4			
10	A 15	TİP 4.25	5B	Said Tadjeddin	Geç Demir Çağı	Kleiss-Kroll 1979, abb. 7-26
				Dedecik	800-600 B.C.	Sagona et al. 2004, fig. 155-7
11	A 13	TİP 4.26	6			
12	A 13	TİP 4.26	5B			

Tip 4.25

Tip 4.26

0 10 20 cm

Figür 93

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 12	TİP 4.27	7A			
2	A 16	TİP 4.27	11			
3	B 16	TİP 4.28	7A			
4	A 15	TİP 4.28	4			
5	A 17	TİP 4.29	5A			
6	B 23	TİP 4.29	11			
7	A 17	TİP 4.30	6			
8	B 16	TİP 4.30	8			
9	A 15	TİP 4.31	7A			
10	A 13	TİP 4.32	5A			

Tip 4.27

Tip 4.28

Tip 4.29

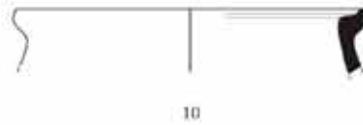
Tip 4.30

Tip 4.31

Tip 4.32

Res./Fig.93

Figür 94

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 4.33	?			
2	A 17	TİP 4.33	7A			
3	B 20	TİP 4.34	2B			
4	SA	TİP 4.34	7A			
5	B 16	TİP 4.35	7A			
6	A 16	TİP 4.35	11			

Tip 4.33

Tip 4.34

Tip 4.35

Res./Fig.94

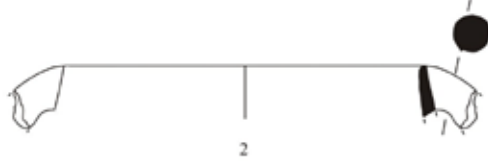
Figür 95

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 14	TİP 4.36	?			
2	A 18	TİP 4.36	7A			
3	Z 17	TİP 4.37	7A			
4	A 12	TİP 4.37	1			
5	B 16	TİP 4.38	7A	Livar	Orta Demir Çağı	Kroll 1976, abb. 23-2
6	A 15	TİP 4.38	4			
7	A 17	TİP 4.38	4			
8	A 13	TİP 4.39	3	Köskebababa	Demir Çağı	Bilgi, 1998, fig: 2.4-2

Tip 4.36

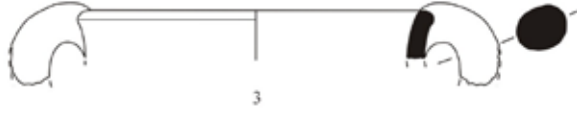

1

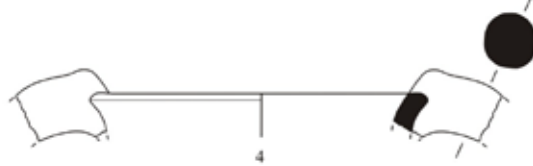

2

Tip 4.37

3

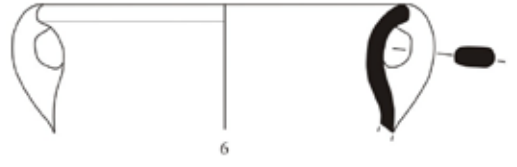

4

Tip 4.38

5

6

7

Tip 4.39

8

Figür 96

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 18	TİP 5.1	5A			
2	Z 16	TİP 5.1	7A			
3	B 18	TİP 5.1	7B			
4	Z 16	TİP 5.2	7A			
5	B 16	TİP 5.2	7A			
6	B 16	TİP 5.3	7A			
7	B 16	TİP 5.3	8			
8	A 16	TİP 5.3	8			
9	A 14	TİP 5.4	8			
10	A 17	TİP 5.4	7A			
11	A 15	TİP 5.4	7A			
12	SA	TİP 5.5	2A			
13	A 17	TİP 5.5	?			
14	A 15	TİP 5.5	8			
15	B 18	TİP 5.5	7A			
16	B 16	TİP 5.6	6			
17	A 15	TİP 5.7	8	Cimintepe II	Geç Demir Çağı	Summers 1993, fig. 8-1
				Bābā Jān	Geç Demir Çağı	Goff 1985, fig. 5-7
18	A 16	TİP 5.8	11			

Tip 5.1

Tip 5.2

Tip 5.3

Tip 5.4

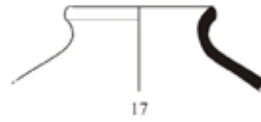
Tip 5.5

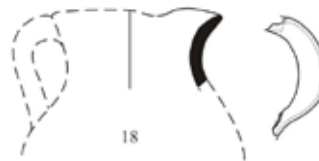
Tip 5.6

Tip 5.7

Tip 5.8

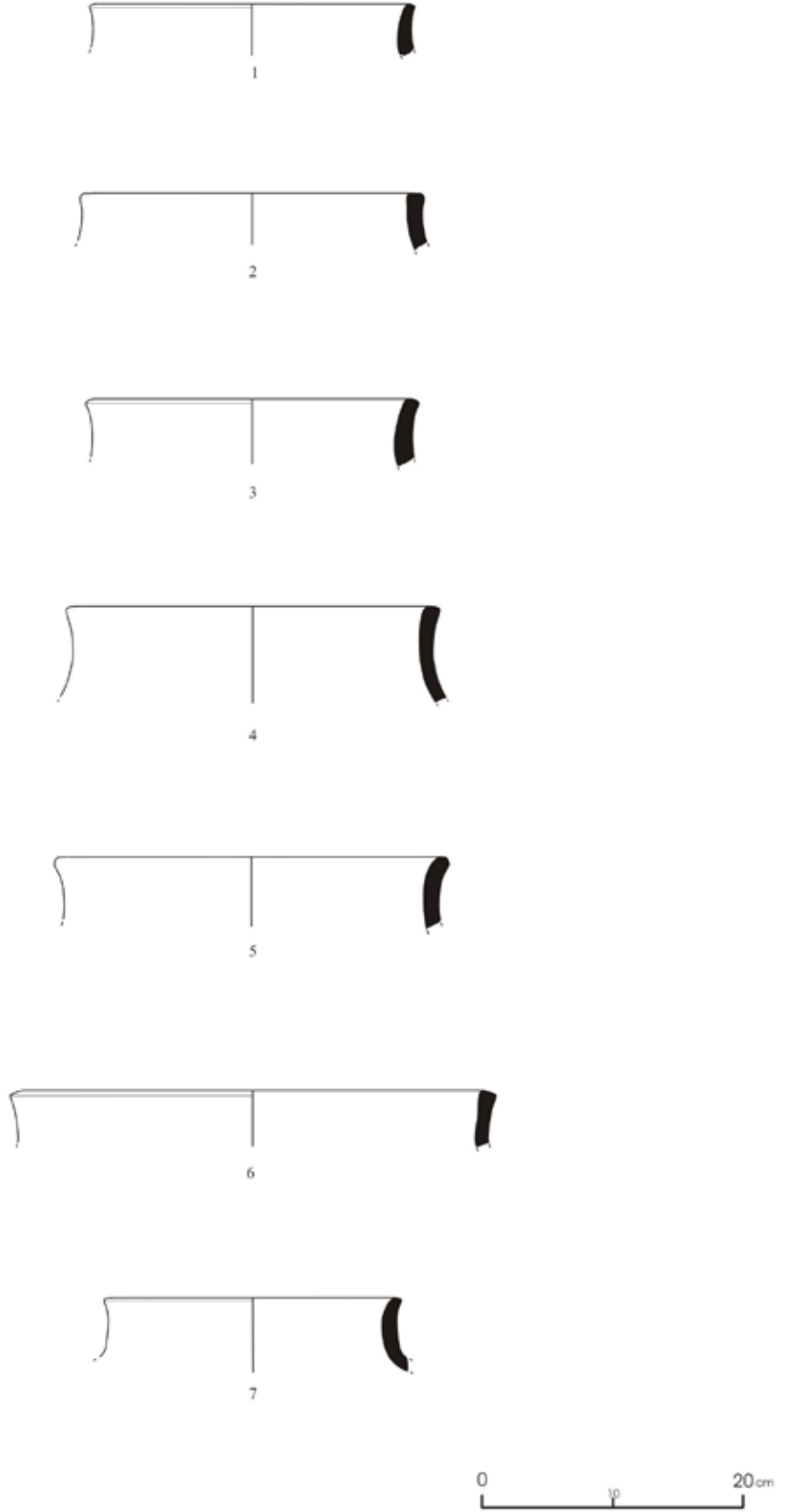

Res./Fig.96

Figür 97

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 6.1	7A			
2	A 13	TİP 6.1	4			
3	Z 17	TİP 6.1	6			
4	A 15	TİP 6.1	5B			
5	A 17	TİP 6.1	7B			
6	A 16	TİP 6.1	5A			
7	A 15	TİP 6.1	5B			

Tip 6.1

Res./Fig.97

Figür 98

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 13	TİP 6.2	8			
2	A 9	TİP 6.2	2A			
3	A 16	TİP 6.2	2A			
4	A 13	TİP 6.2	7A			
5	A 16	TİP 6.2	7A			
6	A 12	TİP 6.2	8			

Tip 6.2

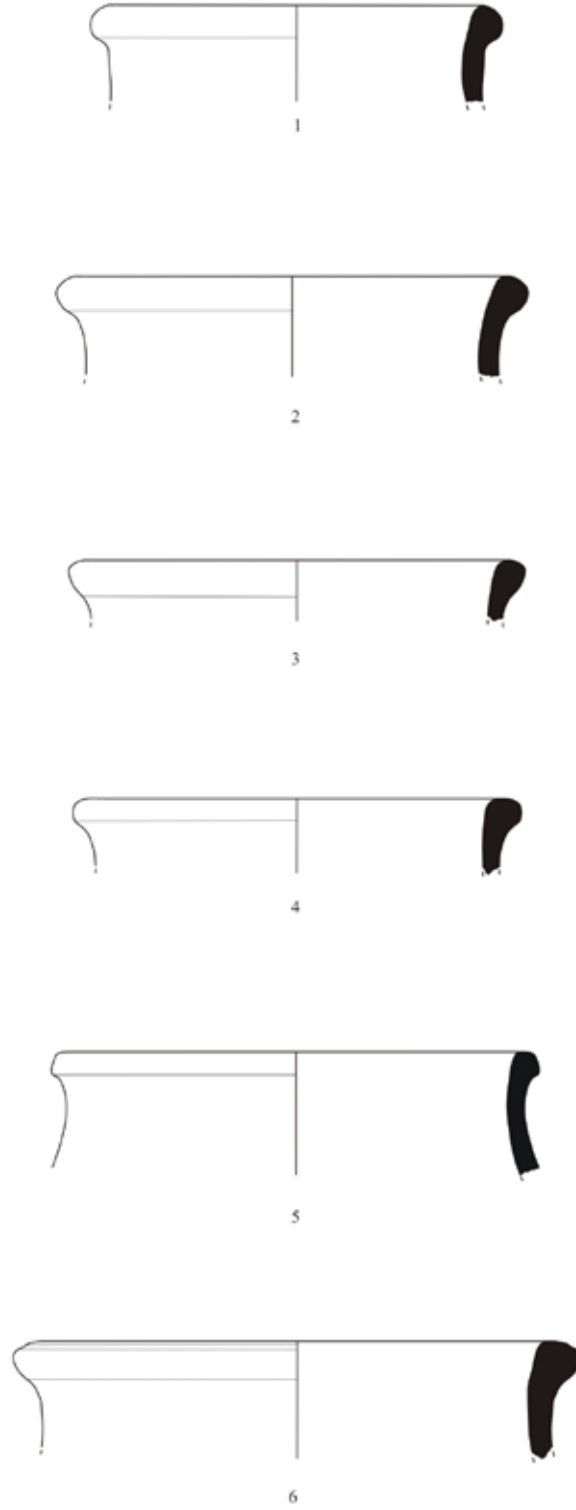

0 10 20 cm

Figür 99

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 6.3	7A			
2	A 17	TİP 6.3	4			
3	A 16	TİP 6.3	8			
4	A 26	TİP 6.3	7A			
5	A 17	TİP 6.3	7A			
6	A 16	TİP 6.3	4			

Tip 6.3

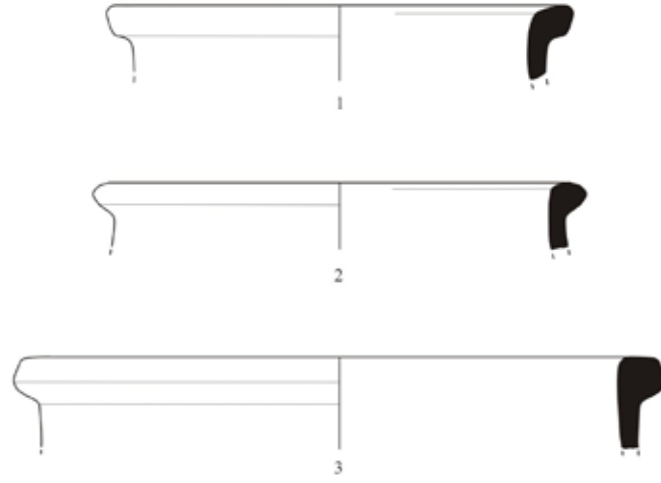
0 10 20 cm

Res./Fig.99

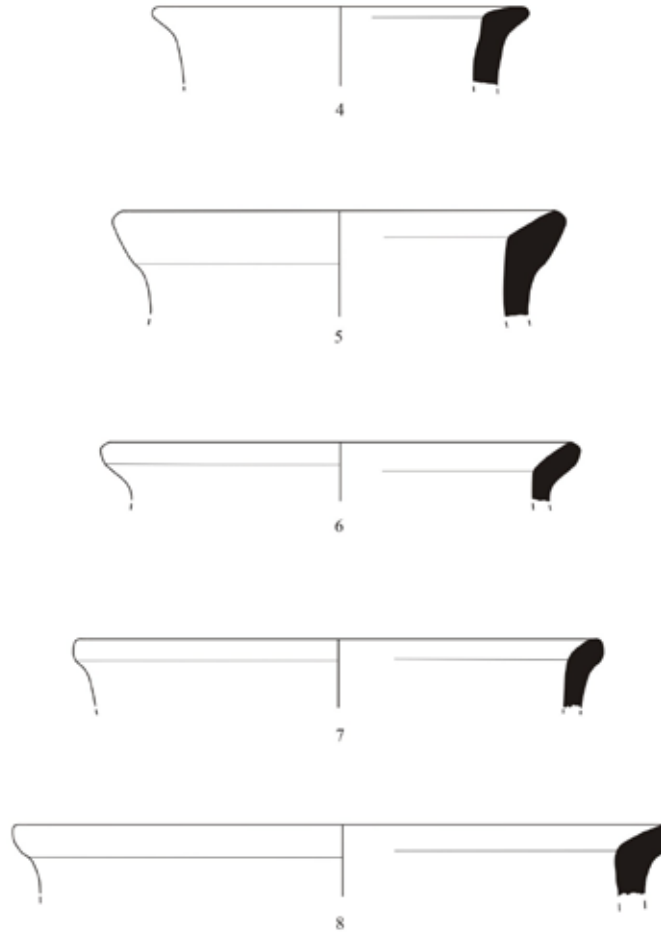
Figür 100

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 6.4	7 B	Çimentepe	M.Ö. 800-300	Sagona et al. 2004, fig. 160-7
2	A 15	TİP 6.4	11			
3	A 15	TİP 6.4	7A			
4	A 12	TİP 6.5	4			
5	A 16	TİP 6.5	4			
6	A 13	TİP 6.5	4			
7	A 15	TİP 6.5	8			
8	A 15	TİP 6.5	7A			

Tip 6.4

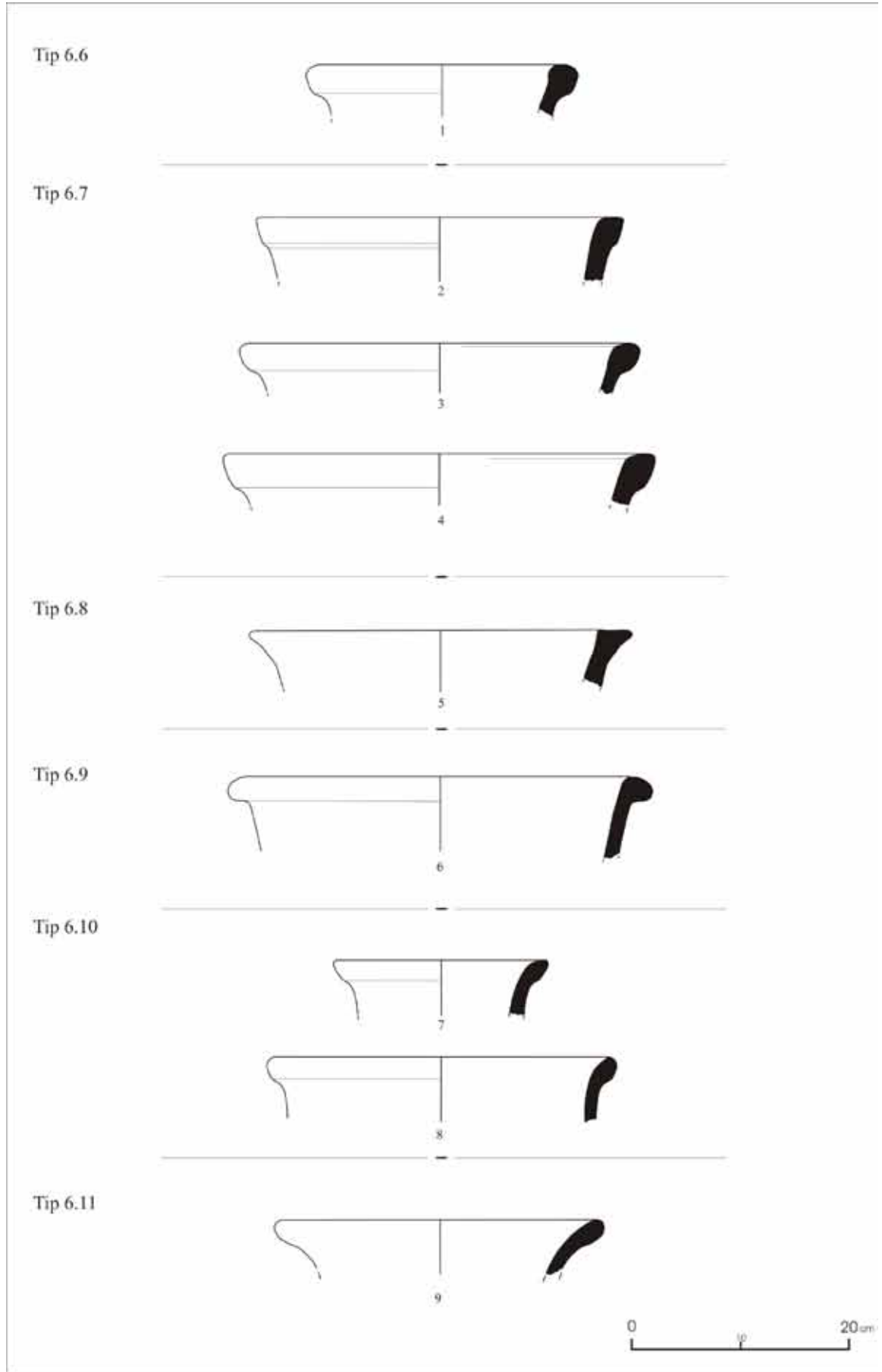
Tip 6.5

0 10 20 cm

Figür 101

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 12	TİP 6.6	8			
2	A 15	TİP 6.7	7A			
3	B 14	TİP 6.7	11			
4	A 16	TİP 6.7	6			
5	A 15	TİP 6.8	8			
6	A 15	TİP 6.9	7A			
7	B 16	TİP 6.10	7A			
8	A 14	TİP 6.10	8			
9	SA	TİP 6.11	7B			

Res./Fig.101

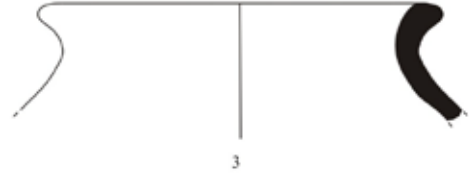
Figür 102

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 18	TİP 6.12	7B			
2	A 13	TİP 6.13	7B			
3	A 13	TİP 6.13	7A			
4	B 16	TİP 6.13	6			
5	B 16	TİP 6.13	7A			
6	A 12	TİP 6.13	5A			

Tip 6.12

Tip 6.13

0 10 20 cm

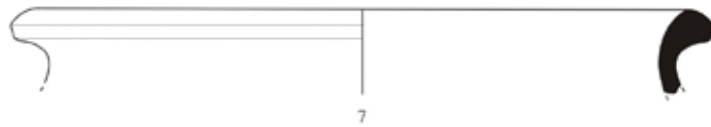
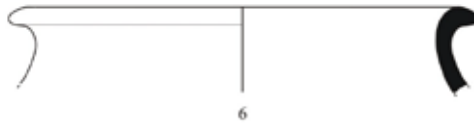
Figür 103

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	B 16	TİP 6.14	2B			
2	A 15	TİP 6.14	5B			
3	Z 17	TİP 6.14	5A			
4	A 16	TİP 6.15	6			
5	B 12	TİP 6.15	6			
6	A 16	TİP 6.15	7B			
7	SA	TİP 6.15	6			
8	A 16	TİP 6.16	4			
9	A 15	TİP 6.16	11			

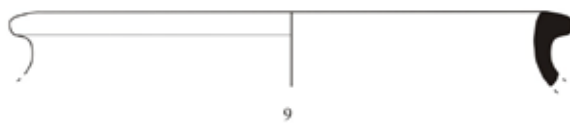
Tip 6.14

Tip 6.15

Tip 6.16

0 10 20 cm

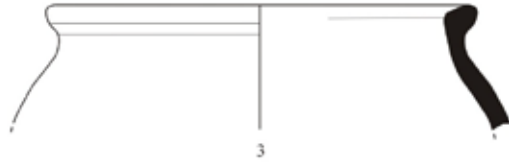
Figür 104

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	TİP 6.17	7B			
2	B 16	TİP 6.18	?			
3	A 16	TİP 6.18	4			
4	Z 16	TİP 6.19	4			
5	A 15	TİP 6.19	7A			
6	A 12	TİP 6.20	7A			
7	A 15	TİP 6.21	7A	Kilise Tepe	M.Ö. 500-300	Sagona et al. 2004, fig. 176-3
				Çengiler Tepe	M.Ö. 900-300	Sagona et al. 2004, fig. 192-12
8	A 15	TİP 6.21	8			

Tip 6.17

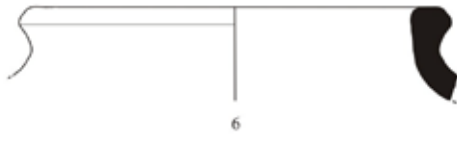
Tip 6.18

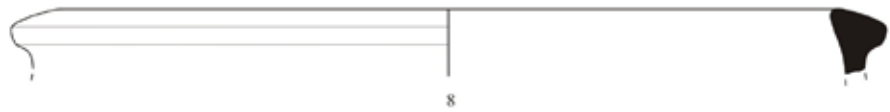
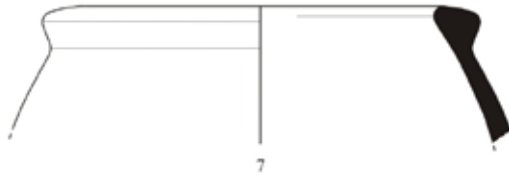
Tip 6.19

Tip 6.20

Tip 6.21

Res./Fig.104

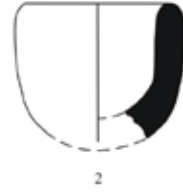
Figür 105

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 18	TİP 7	?			
2	A 16	TİP 7	2A			
3	SA	TİP 7	3			
4	A 14	TİP 7	4			
5	SA	TİP 7	1			
6	SA	TİP 7	5B			

Tip 7

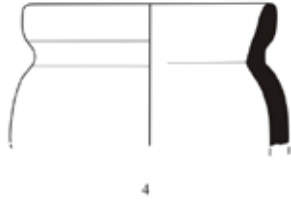
1

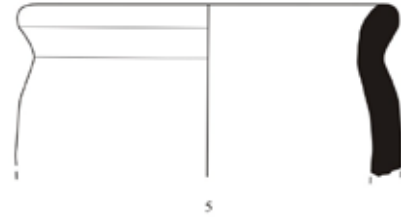
2

3

4

5

6

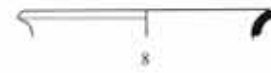
0 2 4 cm

Res./Fig.105

Figür 106

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	TİP 7	7B			
2	Z 17	TİP 7	5B			
3	A 17	TİP 7	?			
4	A 16	TİP 7	7A			
5	A 12	TİP 7	12			
6	SA	TİP 7	6			
7	A 16	TİP 7	4			
8	B 18	TİP 7	12			

Tip 7

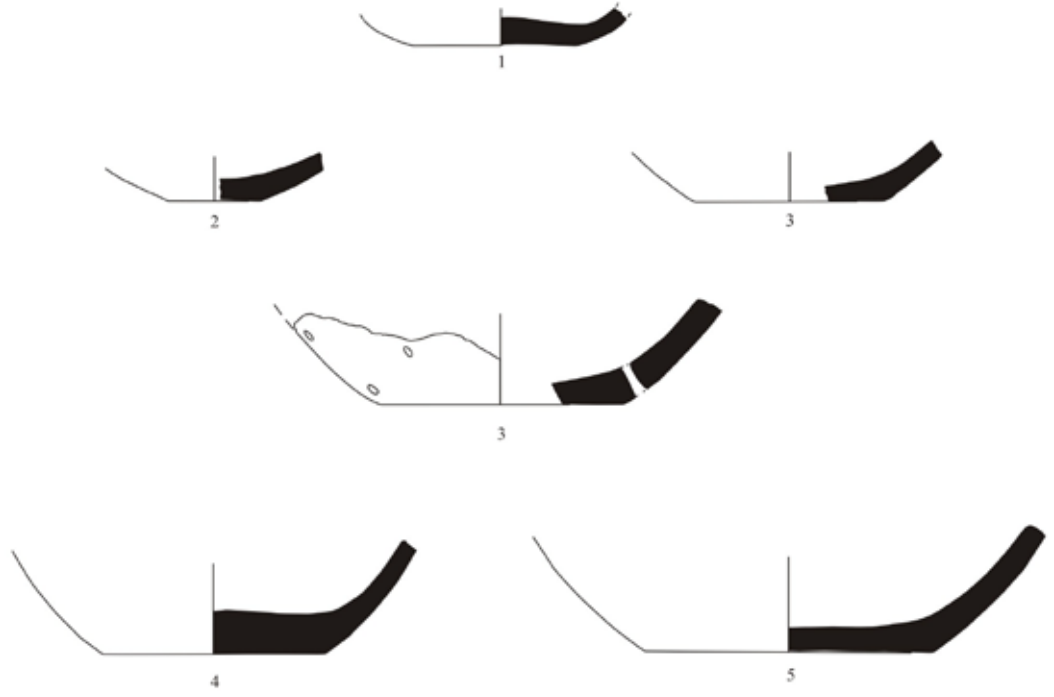
0 2 4 cm

Res./Fig.106

Figür 107

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	SA	DİP 1.1	8			
2	B 18	DİP 1.1	4			
3	B 16	DİP 1.1	4			
4	A 16	DİP 1.1	5B			
5	A 18	DİP 1.1	5B			
6	A 12	DİP 1.1	4			
7	A 15	DİP 1.2	12			
8	B 14	DİP 1.3	4			
9	A 9	DİP 1.4	12			
10	B 18	DİP 1.5	10			

Dip 1.1

Dip 1.2

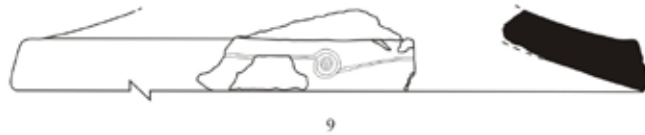
Dip 1.3

Dip 1.4

Dip 1.5

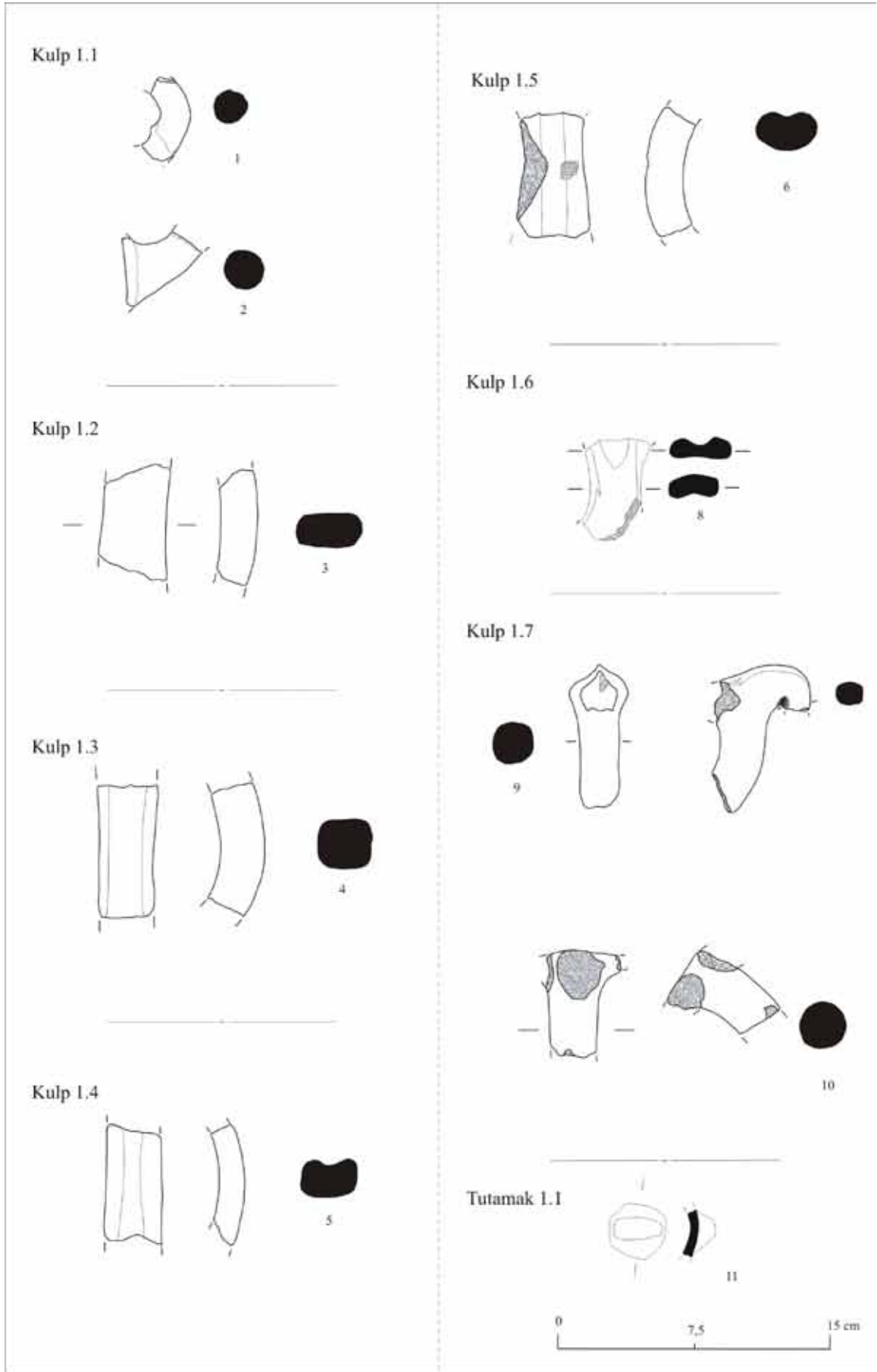

0 7,5 15 cm

Res./Fig.107

Figür 108

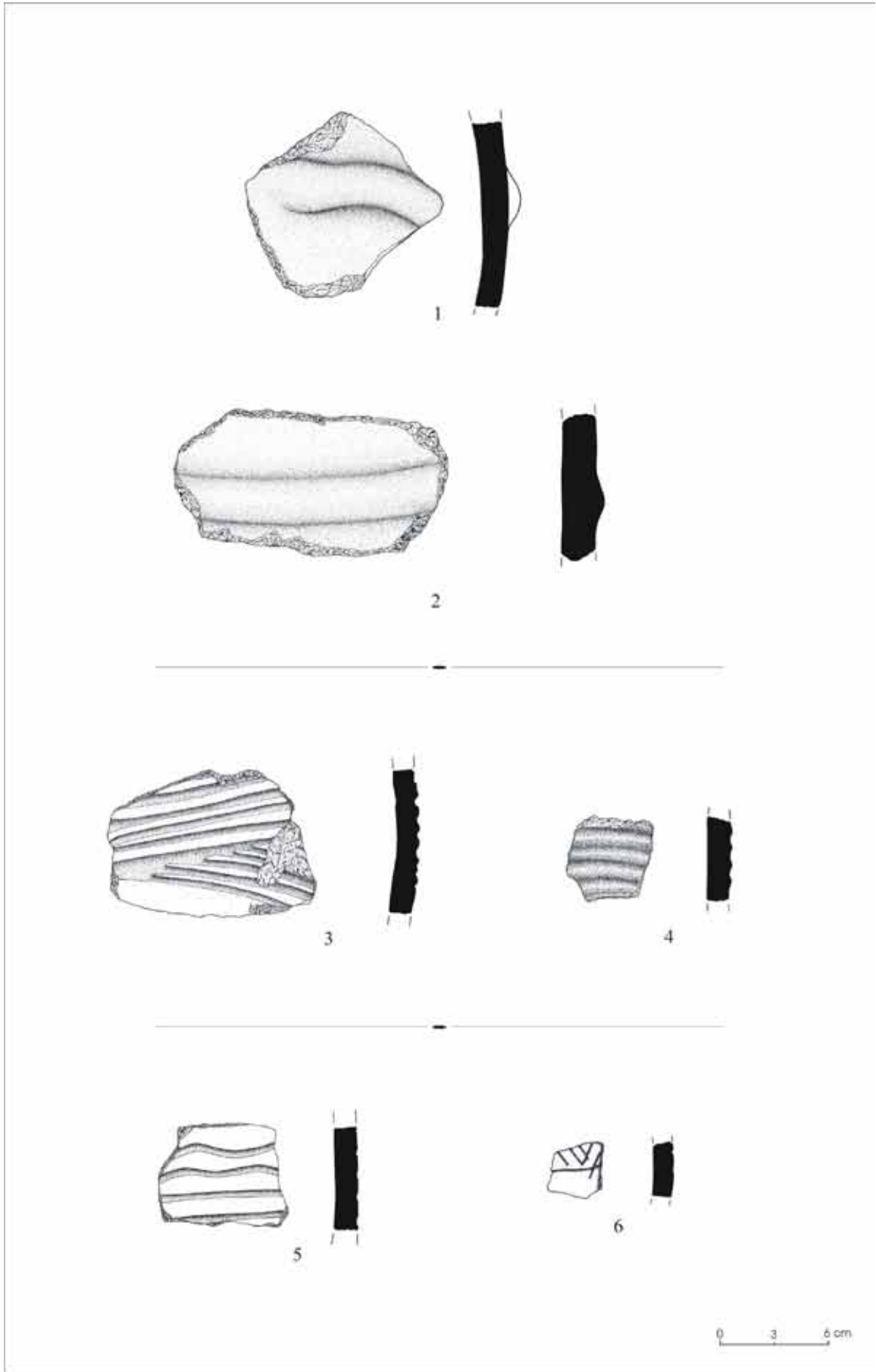
No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 14	KULP 1.1	6			
2	A 13	KULP 7.1	6			
3	A 15	KULP 1.2	12			
4	A 12	KULP 1.3	4			
5	A 12	KULP 1.4	7A			
6	A 15	KULP 1.5	7A			
7	A 13	KULP 1.6	4			
8	B 16	KULP 1.7	2A			
9	B 16	KULP 1.7	2A			
10	A 17	TUTAMAK 1.8	4			

Res./Fig.108

Figür 109

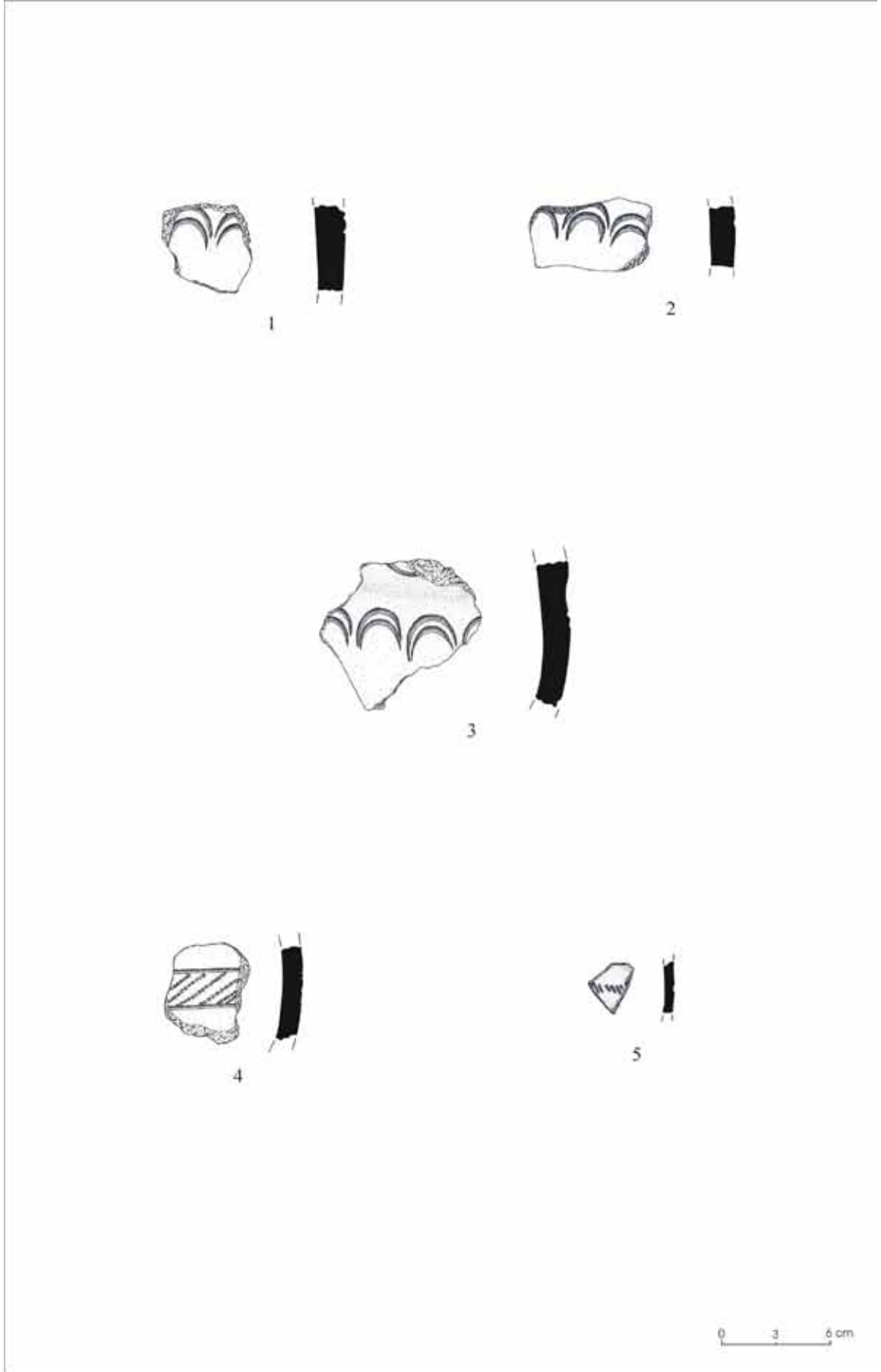
No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 16	Kabartma	4			
2	A 9	Kabartma	7A			
3	A 17	Oluk	2B			
4	A 15	Oluk	2B	Qal'eh Oghlu	Orta Demir Çağı	Kroll 1976, abb. 12-22
				Malzgirt-Tıkızlı	Demir Çağı	Koçhan 198, fig. 10-11
				Berdi Dosh	Demir Çağı	Biscione et. al., 2002, pl. 44-10
5	A 9	Çizi	7A			
6	B 16	Çizi	11			

Res./Fig.109

Figür 110

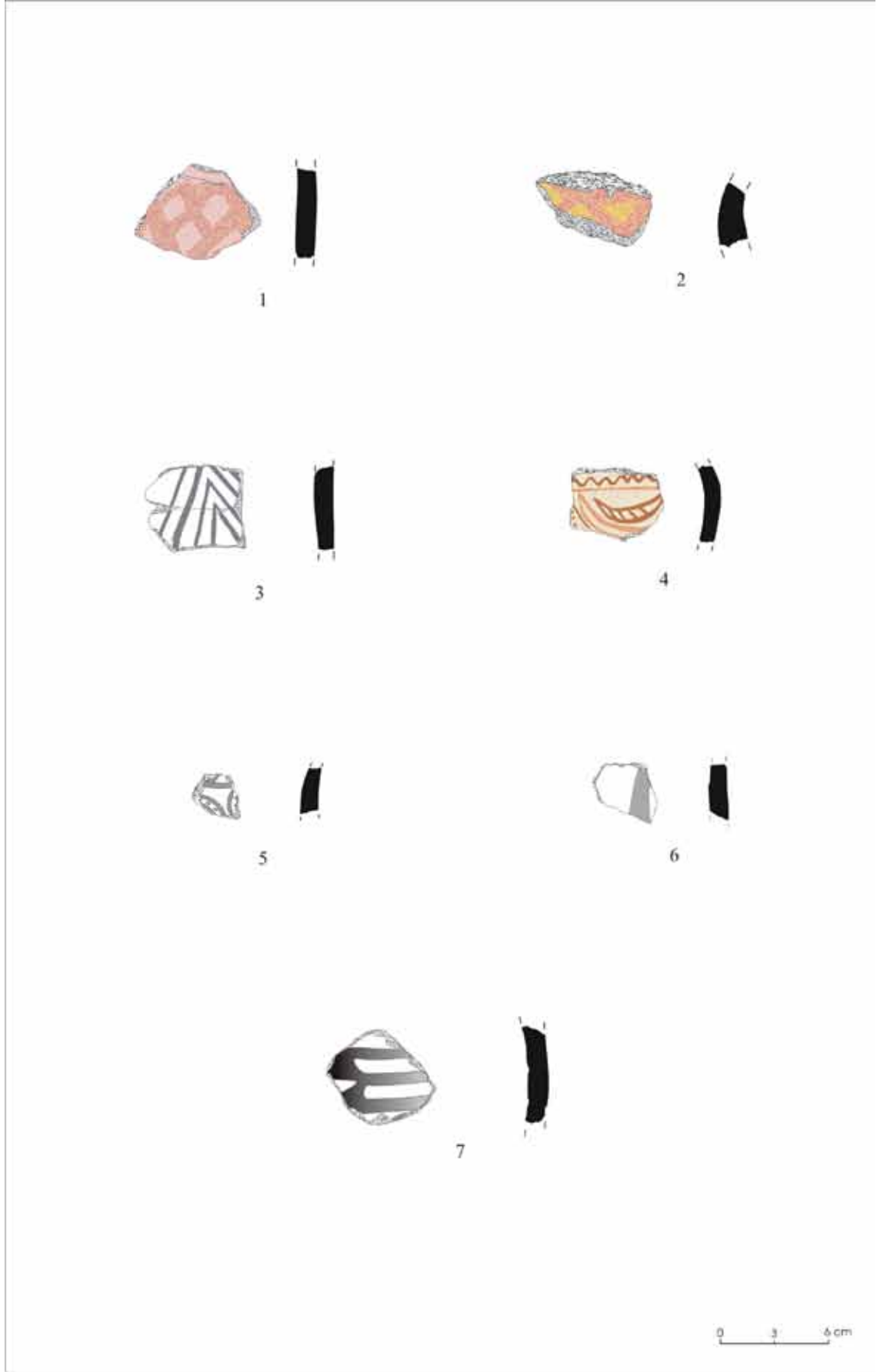
No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 14	Baskı	4	Sos	Geç Demir Çağı	Sagona 1995, fig. 5-4
2	A 16	Baskı	4	Sos	Geç Demir Çağı	Parker 1999, fig. 1-6
3	A 15	Baskı	4	Sos	Geç Demir Çağı	Sagona 1995, fig. 5-4
4	A 16	Baskı	1			
5	B 14	Baskı	7A			

Res./Fig.110

Figür 111

No.	Konteks	T.No	MN	Merkezler	Tarihleme	Yayınlar
1	A 15	Boya	10			
2	A 15	Boya	10			
3	A 15	Boya	7A	Karagündüz	Geç Demir Çağı	Sevin 1998, Lev. 5-8
4	A 16	Boya	10			
5	A 16	Boya	10	Tall-i Takht	Geç Demir Çağı	Stronach 1978, fig. LIV-5
6	A 17	Boya	10			
7	B 16	Boya	7A			

Res./Fig.111

BÖLÜM VII

GENEL DEĞERLENDİRME

2002 yılında, BTC HPBHP Temel ve Detay Mühendislik Aşaması çalışmaları kapsamında, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Miras Yönetim ve Yürütme Ünitesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen Tetikom'da, BTC HPBHP Arkeolojik Kurtarma Kazıları çalışmaları çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, BTC HPBHP Direktörlüğü'nün finansman desteği ve Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi (GÜ-ARÇED) tarafından oluşturulan kazı ekibi ile 10 Temmuz 2003 – 15 Ekim 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilen Tetikom Kurtarma Kazısı'ndan, elde edilen veriler Doğu Anadolu ve çevresi arkeolojisine önemli katkılar sağlamıştır.

Tetikom'un, Erzurum il merkezinin yaklaşık 20 km doğusunda yer alan ve bu engebeli bölgenin en önemli ovaları olan Erzurum ve Pasinler depresyonlarını birbirinden ayıran Deveboynu geçidine oldukça yakın bir noktada bulunması ve Doğu Anadolu'nun bu kesimindeki arkeolojik kazıların sınırlı sayıda olması Tetikom kazısından elde edilen bilimsel verilerin önemini artırmaktadır.

Höyüğün batısında A-12, A-13 açmalarında yüzey toprağı altında açığa çıkarılan mimari temel kalıntıları burada üç ayrı yapının (A-B-C) olduğunu göstermektedir (**Resim 12-13**). Duvarlarının kalınlıkları 0.90-1.30 m arasında değişen, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan ve 1m'den daha kalın bir tüflü zemin üzerine inşa edilen A Yapısının içerisinden ele geçen küp parçaları, ikisi 1.85 m derinlikte, biri 1 m derinlikteki toplam üç silo çukuru (**Resim 14-15**) bu yapının depolama amaçlı kullanıldığına işaret etmektedir. Güneye yönünde genişleyen ve sadece aşırı tahribata uğramış kuzey kesimi açığa çıkarılabilen B Yapısı hakkında fikir yürütebilmek oldukça zordur. Sadece güney kesimi açığa çıkarılan ve A Yapısı'nın doğu duvarına paralel uzanan, C Yapısı ise Demir Çağı sivil mimarisinden de bilinen hayvan yemliği görünümündedir.

Tetikom'un güney kesiminde sınırlı bir alanda gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan aşırı deforme olmuş mimari kalıntılar hakkında genel tanımlamalar yapmak oldukça zordur. Gerek taş örgü tekniği ve gerekse iç mimari düzenlemeleri sayesinde Tetikom'da açığa çıkarılan mimari kalıntıların Ermenistan'daki Horom yerleşmesinin D alanında ortaya çıkarılan, Orta Demir Çağı'nın geç evresine tarihlenen sivil mimari kalıntıları¹⁸⁵ ile karşılaştırılabilmek mümkündür.

¹⁸⁵ Badaljan vd. 1994: 6, 8-10, Fig.8. Toplama taşlardan yapılmış duvarların bazısında iyi işçilik gözlenirken bazılarının oldukça gelişmiş güzel yapılmış olması bu paralelliğin önemli bir kanıtıdır. Bkz. Badaljan vd. 1993: 21, Fig. 19.

Höyüğün güney eteklerinde yürütülen kazılarda ise A-16, A-17, A-18 ve Z-17 açmalarında altısı taş çevrili basit toprak mezarlardan, diğer üçü çömlek mezarlardan oluşan toplam dokuz mezar açığa çıkartılmıştır. Höyüğün yaklaşık 20-25 m güney batısında yer alan bir tepelik üzerinde ise karemsi plana sahip, eski dönemlerde soyulmuş bir oda mezar açığa çıkarılmıştır. Mezarlardan elde edilen antropolojik değerlendirmeler sonucu “çömlek mezarların” çocuk gömüsü olarak, buna karşın, “etrafı taş çevrili” mezarların ise yetişkin bireylerin gömülmesinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Taş çevrili basit toprak mezardan (M-3) ele geçen boncuk buluntularının Ghalekuti¹⁸⁶ ve İmikuşağı’nda ortaya çıkarılan Demir Çağı mezarlarında birebir benzerlerine, ayrıca M-4 mezarında in-situ pozisyonda ele geçen minyatür kabın (**Resim 24**) benzerine ise Yoncatepe Demir Çağı nekropolünde rastlanmıştır.

Tetikom çömlek mezarlarında, çömleğin ağzının kırıldığı, ölünün çömlek içine yerleştirildikten sonra ağız kısmının, urne mezarlarda olduğu gibi, büyük bir çanakla kapatıldığı görülmektedir.¹⁸⁷ Bu tip mezarların benzerlerine, Van Kalesi,¹⁸⁸ Tasmator ve Güllüdere’de rastlanılmıştır. Açığa çıkarılan mezarlar Tetikom’da iki tip gömü tarzının olduğunu ortaya koymaktadır.

Höyüğün hemen güney eteklerinde yer alan mezarlık alanın, höyüğün batısında açığa çıkarılan yerleşim alanına oldukça yakın olması ve yapının içerisinden çıkarılan buluntularla mezarlık alanından çıkarılan buluntuların aynı dönem özellikleri göstermesi Tetikom’da yerleşim alanı ile mezarlık alanının birbirine oldukça yakın olduğunu göstermektedir.

Tetikom’dan ele geçen seramiklerin mal gruplarına ayrılması ve kap formlarının belirlenmesi ile elde edilen istatistiksel değerlendirmeler ve yapılan karşılaştırmalar neticesinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Tetikom geç Orta Demir Çağı karakteristiği gösteren seramiklerdeki yerel özelliklerin yanı sıra, bazı kap formları ve bezeme teknikleri açısından Kuzeybatı İran, Kafkaslar ve Ermenistan’da yapılan çalışmalarda ele geçen buluntular ve Doğu Anadolu Bölgesinin güneyi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Orta Anadolu’da yapılan çalışmalarda ele geçen buluntularla önemli benzerlikler göstermektedir.

Tetikom’un boyutlarının büyük olmamasına rağmen, Kafkaslar ile Anadolu arasındaki yolların birleştiği noktada yer alması ve bir çok dönemde devletler arası idari ve kültür sınırı olan Deveboynu Geçidi’ne oldukça yakın bir noktada bulunması onun bu önemli güzergah üzerindeki stratejik öneme sahip, adeta karakol niteliğinde bir yerleşme olduğunu göstermektedir.

¹⁸⁶ Haerinck 1989: 457-459.

¹⁸⁷ Derin 1993: 189.

¹⁸⁸ Tahran and Sevin 1994: 849.

KAYNAKLAR

- Badaljan 1994** R. S. Badaljan, "Preliminary Report on the 1993 Excavations at Horom, Armenia", *Iran* 32: 1-29.
- Badaljan 1997** R. S. Badaljan, "Horom 1995", *Archaeologische Mitteilungen Aus Iran und Turan* 29: 191-228.
- Belli ve Ceylan** O. Belli, A. Ceylan, "Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Tunç Çağı ve Urartu Kalesi: Yoğunhasan", *TÜBA-AR* 5, 119-142.
- Belli ve Konyar** O. Belli, E. Konyar, *Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropoller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Bilgi 1991** Ö. Bilgi, "Iron Age Pottery from Köşkerbaba Höyük", A. Çilingiroğlu and D. H. French (Ed.) *Anatolian Iron Ages 2. The Proceedings of the Second Anatolian Iron Ages Colloquium Held at İzmir, 4-8 May 1987*. Ankara:11-28.
- Biscione et al. 2002** R. Biscione, S. Hmayakyan, N. Parmegiani and Y. V. Sayadyan, "Description of the Sites", *The North-Eastern Frontier Urartians and Non-Urartians in the Sevan Lake Basin: I. The Southern Shores*, R. Biscione, S. Hmayakyan and N. Parmegiani (Eds), Documenta Asiana VII. Istituto di Study Sulle Civiltà Dell'Egeo e del Vicino Oriente, Roma.
- Çilingiroğlu 1997** A.Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı: Tarihi ve Sanatı*, İzmir.
- Derin 1993** Z. Derin, *Demir Çağ'da Doğu Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir (yayınlanmamış Doktora Tezi).

- Edwards 1983** M. R. Edward, “Excavations in Azerbaijan (North Western Iran) I: Haftavan Period VI”, *BAR 182*, Oxford.
- Emre 1969** K. Emre, “Altıntepe’de Urartu Seramiği”, *Belleten*, Cilt 33, Sayı 131: 279-297.
- Erzen 1992** A. Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartular. Eastern Anatolia and Urartians*. Türk Tarih Kurumu Yayınları 20, Ankara.
- Güneri 2002** S. Güneri, “1987-Erzurum-Sos Höyük Kazıları ve 1985-1997 Yılları Arasında Erzurum Çevresinde Yapılan Arkeolojik Çalışmalar Işığında, Son Tunç-Erken Demir Çağında Doğu Anadolu –Kafkasya-Orta Asya Arasındaki Kültürel İlişkiler”, *OLBA V (Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları)*, 1-58.
- Güneri 2005** S. Güneri, “Erzurum Bulamaç Höyük Kazıları 2001-2002 Yılı Çalışmalarına Ait Rapor”, *Arkeoloji, Anadolu & Avrasya 1*: 99-139.
- Goff 1985** C. Goff, “Excavations at Baba Jan: The Architecture and Pottery of Level I, *Iran 23 (1985)*: 1-11.
- Haerinck 1989** E. Haerinck, “The Achaemenid (Iron Age IV) Period in Gilan, Iran”, E. Curaverunt, L. De Meyer, Et E. Haerinck (Ed.), *Archaeologia Iranica et Orientalis, Miscellanea in Honorem Louis Vanden Berghre I*, 455-474.
- Kaygaz 2002** *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Merkezleri*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.
- Koçhan 1989** N. Koçhan “Malazgirt-Tıkızlı Kalesi”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi*

Dergisi 5 (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları), 5-18.

Koşay 1974

H. Z. Koşay, “Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi”, *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi Cilt: 1*, 39-64.

Köroğlu 2000

K. Köroğlu, “Urartu Krallığı’nın Kuzey Yayılımı ve Qulha Ülkesinin Tarihi Coğrafyası”, *Belleten 64/241*, 717-741.

Kroll 1976

S. Kroll, *Keramik Urartaeischer Festungen in Iran*, Berlin.

Kroll 1979

S. Kroll, S. Kroll, “Die Urartaische Keramik aus $\square$ res $\square$ ”, W. Kleiss (Ed.), *Batsam I. Ausgrabungen in den Urartaischen Anlagen 1972-1975*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 203-220.

Kroll 1988

S. Kroll, “Die Keramik”, W. Kleiss (Ed.), *Batsam II. Ausgrabungen in den Urartaischen Anlagen 1977-1978*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 165-173.

Kleiss and Kroll 1980

W. Kleiss, S. Kroll, “Lıbliuni”, *Archaeologische Mitteilungen Aus Iran Band 13*, 33-61.

Lloyd 1997

S. Lloyd, *Türkiye’nin Tarihi: Bir Gezginin Gözüyle Anadolu*, TÜBİTAK yayınları, Ankara.

$\square$ res $\square$ 1999

U. Müller, “Die eisenzeitliche Keramik des Lidar Höyük”, A. Hausleiter and A. Reiche (Eds.), *Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia*. *Alttertumskunde des Vorderen Orients 10*, Münster: 403-434.

Ökse 1993

A.T. Ökse, *Önasya Arkeoloji Seramik Terimleri*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Özfırat 2001

A.Özfırat, “1999 Yılı Muş İli Yüzey Araştırması: Tunç ve Demir Çağları”, *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 123-140.

- Parker 1999** A.Parker, “Northeastern Anatolia: on the Periphery of Empires”, *Anatolian Studies*, vol: 19: 133-141.
- Payne 1993** M. Payne, *Urartu Yazılı Belgeler Katalogu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü Hititoloji Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.
- Russel 1980** H. F. Russel, *Pre- Classical Pottery of Eastern- Anatolia*, (British Archaeological Reports International Series 85), Oxford.
- Russel 1984** H. F. Russel, “Shalmaneser’s Campaign to Urartu in 856 B.C. and the Historical Geography of Eastern Anatolia According to the Assyrian Sources”, *Anatolian Studies* 34: 171-201.
- Sagona 1992** A.Sagona, “Excavations at Büyüktepe Höyük, 1991: Second Preliminary Report”, *Anatolian Studies* 17: 29-62.
- Sagona 2003** A.Sagona, “The Upper Levels at Sos Höyük, Erzurum: A Reinterpretation of the 1987 Campaign”, *Anatolia Antiqua* 11: 101-109.
- San 2000** O. San, “Urartu Siyasal Tarihinde Diauhei Krallığı”, *OLBA III*: 19-29.
- Sagona and Sagona 2004** A.Sagona and C. Sagona, *Archaeology at the North-East Anatolian Frontiere, I. An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province*. Ancient Near Eastern Studies, Supplement 14, Louvain-Paris-Dudley, MA.
- Sevin 1985** V. Sevin, “Van Bölgesi Yüzey Araştırması1984”, 3. *Araştırma*

Sonuçları Toplantısı: 287-295.

Stronach 1978

Pasargadae. A Report on the Excavation Conducted by the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963, Clarendon Press, Oxford.

Sevin 1999

V. Sevin, “Van/Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları)”, *Belleten*, Cilt LXIII, Sayı 238 s. 847-882.

Sözer 1970

A.N. Sözer, *Erzurum Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Summers 1993

G. D. Summers, “Archaeological Evidence for the Achaemenid Period in Eastern Turkey”, *Anatolian Studies* 18: 85-108.

Sür 1964

Ö. Sür, *Pasinler Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Tarhan and Sevin 1994

M. T. Tarhan and V. Sevin, “Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1990 Yılı Çalışmaları”, *Belleten* 62, Sayı: 220: 843-861.

Tarkan 1974

T. Tarkan, “Ana Çizgileriyle Doğu Anadolu Bölgesi”, *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi Cilt: 1*, 7-22.

von der Osten 1952

M. N. von der Osten, “Die Urartaische Töpferei aus Van und die Möglichkeiten ihrer Einordnung in die anatolische Keramik. I”, *Orientalia* 21, Pontificium Institutum Biblicum: 307-328.

Young 1965

T. C. Young, "A Comparative Ceramic Chronology For Western Iran", 1500-500 B.C." *IRAN* 3, 53-87.

Young and Levine 1974

T. C. Young, L. D. Levine, *Excavation of the Godin Project: The Second Progress Report*, Royal Ontario Museum Occasional Paper 26, XXX.